



ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν

Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ

ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟΜΕΑ Β' ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2015-2016

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Ανθούλας Χαλικιά του Δημητρίου

A.M.: 1660

[Η ειδική δικαιοδοτική βάση του αδικήματος]

Επιβλέποντες:

Γεώργιος Τσ. Ορφανίδης

Αθήνα, Νοέμβριος 2017

Copyright © [Ανθούλα Δ. Χαλικιά, 2017]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Συνοπτικός Πίνακας περιεχομένων	Σελ
Πρόλογος.....	I
Κυριότερες συντομογραφίες.....	IV
Γενική Βιβλιογραφία.....	V

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΔΩΣΙΔΙΚΙΑ ΤΗΣ ΑΔΙΚΟΠΡΑΞΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΚΠΟΛΔ

1. Η δωσιδικία του ποινικού αδικήματος κατά τον ΚΠολΔ-Γενικές παρατηρήσεις και αναφορά στα ισχύοντα μέχρι την έναρξη ισχύος του Ν. 3994/2011.....	1
α) Δικαιολογητικός λόγος καθιέρωσής της.....	1
β) Υπαγόμενες διαφορές.....	2
γ) Ειδικότερα ως προς τις ζημιές που προέρχονται από αυτοκίνητο.....	4
2. Η τροποποίηση του άρθρου 35 ΚΠολΔ με το αρθ. 5 §1 του Ν. 3994/2011) και η επίδραση του στην πολιτική δίκη.....	5
α) Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	5
β) Ο προσδιορισμός του τόπου τέλεσης του ζημιογόνου γεγονότος κατά τον ΚΠολΔ.....	6
γ) Η έννοια της ζημίας.....	8
δ) Ο προσδιορισμός του τόπου όπου ενδέχεται να συμβεί το ζημιογόνο γεγονός.....	8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΔΩΣΙΔΙΚΙΑ ΤΗΣ ΑΔΙΚΟΠΡΑΞΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ

1. Γενικές παρατηρήσεις- Η ειδική βάση διεθνούς δικαιοδοσία του αδικήματος Δικαιολογητικός λόγος καθιέρωσής της.....	9
2. Η έννοια της «ενοχής από αδικοπραξία ή οιονεί αδικοπραξίας».....	12
α) Η διάκριση μεταξύ διαφορών εκ συμβάσεως και εξ αδικοπραξίας- Η αυτόνομη ερμηνεία.....	12
β) Υπαγόμενες διαφορές κατά την νομολογία του ΔΕΕ.....	14
3. Πεδίο εφαρμογής αμφισβητούμενων περιπτώσεων αδικοπρακτικών ενοχών.....	15
α) Η αξίωση που απορρέει από αδικαιολόγητο πλουτισμό.....	15
β) Η αξίωση που απορρέει από προσυμβατική ευθύνη (culpa in contrahendo).....	19
γ) Η παυλιανή αγωγή (actio paulana).....	21
4. Ο προσδιορισμός της έννοιας «τόπος όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός» σύμφωνα με τα	

αυτόνομα κριτήρια της νομολογίας του ΔΕΕ- Η αρχή της πολλαπλότητας των δικαιοδοτικών βάσεων.....	23
α) Η κρίσιμη έννοια της ζημίας-άμεση και όχι έμμεση ζημία- για τον προσδιορισμό του «τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός». Η ανάγκη για συσταλτική ερμηνεία.....	23
β) Η απόφαση Η. Kolassa κατά Barclays Bank plc (C-375/13). Ο «τόπος όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός» σε υποθέσεις τραπεζικών επενδύσεων.....	26
γ) Ο περιορισμός του forum actoris από την σκοπιά της αεροπορικής νομολογίας.....	30
i) Ως προς τις βλάβες της υγείας.....	30
ii) Ως προς την ευθύνη από τραπεζικές επενδύσεις.....	31
δ) Η δωσιδικία του «τόπου όπου ενδέχεται να συμβεί το ζημιογόνο γεγονός». Η προβληματική των επαπειλούμενων (επικείμενων) αδικοπραξιών.....	32

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ ΠΟΥ ΤΕΛΟΥΝΤΑΙ ΜΕΣΩ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ.

1. Γενικές παρατηρήσεις.....	35
2. Η διεθνής δικαιοδοσία για τις αξιώσεις σχετικά με προσβολή πνευματικών δικαιωμάτων μέσω της δημοσίευσης πληροφοριών στο διαδίκτυο.....	39
α) Η υπόθεση του Δικαστηρίου, της 13ης Ιουνίου 2013, Peter Pinckney κατά KDG Mediatech AG (C-170/12).....	39
β) Η υπόθεση του Δικαστηρίου, της 22 Ιανουαρίου 2015, Pez Hejduk κατά EnergieAgentur.NRW GmbH (C-441/13).....	41
3. Η διεθνής δικαιοδοσία για τις αξιώσεις σχετικά με προσβολή του δικαιώματος στην προσωπικότητα μέσω της δημοσίευσης πληροφοριών στο διαδίκτυο.....	45
α) Η απόφαση της 13ης Ιουλίου 2017, Bolagsupplysningen OÜ/ Ingrid IIsjan κατά Svensk Handel AB (C-194/16).....	44
4. Παραβίαση απαγόρευσης μεταπώλησης εκτός δικτύου επιλεκτικής διανομής.....	47
α) Η υπόθεση του Δικαστηρίου, της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Concurrence Sàrl κατά Samsung Electronics France SAS και Amazon Services Europe Sàrl (C-618/15).....	47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Αξιολογική εκτίμηση της νομολογίας του ΔΕΕ

1. Η δυνατότητα εφαρμογής του κριτηρίου «της προσβασιμότητας» - «access approach» σε υποθέσεις παραβίασης πνευματικών δικαιωμάτων μέσω διαδικτύου.....	50
2. Η δυνατότητα εφαρμογής του κριτηρίου του «κέντρου των συμφερόντων», ως βάση διεθνούς δικαιοδοσίας, σε υποθέσεις προσβολής των εκφάνσεων της προσωπικότητας.....	52
α) Η εγκατάλειψη του κριτηρίου της διαδόσεως της υπόθεσης Sheville.....	52
3. Οι δυσκολίες που συνεπάγεται η εφαρμογή της «προσεγγίσεως-μωσαϊκό» στις αξιώσεις εξ αδικοπραξίας οι οποίες σχετίζονται με την προσβολή της προσωπικότητας προσώπων στο διαδίκτυο.....	55
α) Η δυνατότητα εφαρμογής του κριτηρίου του «κέντρου των συμφερόντων» σε υποθέσεις προσβολής των εκφάνσεων της προσωπικότητας των νομικών προσώπων.....	57
β) Η διεθνής δικαιοδοσία για την έκδοση διατάξεως με αντικείμενο την υποχρέωση διορθώσεως και εξαλείψεως των φερομένων ως επίσημων πληροφοριών.....	60
4. Η δυνατότητα εφαρμογής του «κέντρου των συμφερόντων», ως βάση διεθνούς δικαιοδοσίας σε υποθέσεις παραβίασης καταχωρηθέντος εθνικού σήματος και προσβολών των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.....	61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η θέση της ελληνικής νομολογίας ως προς τον τόπο τέλεσης των αδικημάτων που τελούνται μέσω διαδικτύου.....	65
ΕΠΙΜΕΤΡΟ.....	67
ΕΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΜΕΛΕΤΕΣ - ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΑΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.....	69
ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ.....	72

Πρόλογος

I. Κατά τον ορισμό του Γ. Μητσόπουλου, Διεθνές Αστικό Δικονομικό Δίκαιο είναι «το σύνολο των κανόνων δικαίου με τους οποίους ορίζεται ποίον το εφαρμοστέον δικονομικών δίκαιο ως προς την αιτουμένη παροχή εννόμου προστασίας επί των ιδιωτικών διαφορών»¹. Με λίγα λόγια, όταν μια ιδιωτική διαφορά εμφανίζει στοιχεία αλλοδαπότητας, είτε ως προς το υποκείμενό της είτε ως προς το αντικείμενό της, τότε ανακύπτουν ζητήματα που καλείται να επιλύσει το αστικό δικονομικό διεθνές δίκαιο. Οι εθνικές έννομες τάξεις, τουλάχιστον σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αναζητούν την ρύθμιση της εκδίκασης διαφορών με στοιχεία αλλοδαπότητας, αλλά μόνο για συγκεκριμένες κατηγορίες ιδιωτικών διαφορών κατορθώθηκε η θέσπιση ενιαίων και ομοιόμορφων κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας. Ο στόχος παραμένει κοινός αλλά όχι κοινότυπος. Η αποφυγή εκδόσεως αντιφατικών αποφάσεων, που κλονίζουν την ασφάλεια του δικαίου και το κύρος της δικαιοδοτικής λειτουργίας στους κόλπους της ευρωπαϊκής ένωσης, είναι το πρωταρχικό μέλημα των νομοθετικών αυτών κειμένων. Πράγματι, ο καθορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας, στις περιπτώσεις των εξωσυμβατικών ενοχών, παρίσταται μετέπιτάσεως αναγκαίος, αν αναλογιστεί κανείς, πώς η ελεύθερη μετακίνηση των πολιτών, εντός των κρατών μελών της ευρωπαϊκής ένωσης, έχει επηρεάσει σε μέγιστο βαθμό τις συναλλαγές μεταξύ των ιδιωτών, με άμεσο επακόλουθο πιθανές αξιώσεις, περιουσιακής ή μη φύσεως, που φέρονται προς εκδίκαση ενώπιον των δικαστηρίων των κρατών μελών. Αντικείμενο της παρούσας μελέτης, ως ευκρινώς συνάγεται και από τον τίτλο της, είναι η ειδική δικαιοδοτική βάση του αδικήματος (*lex loci delicti*), η οποία σε επίπεδο ευρωπαϊκού δικονομικού δικαίου, εισάγεται με την διάταξη του άρθρου 5 σημείο 3 του Κανονισμού 44/2001 (άρθρου 5 σημείο 3 της Συμβρυξ) και πλέον άρθρου 7 σημείο 2 του νεότερου Κανονισμού 1215/2012 που τον αντικατέστησε, αλλά και του άρθρου 5 σημείο 3 της Σύμβασης του Λουγκάνο του 1988, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, η οποία επεκτείνει την εφαρμογή των κανόνων της Σύμβασης των Βρυξελλών του 1968, σε ορισμένα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών, όπως αυτή αντικαταστάθηκε από την Σύμβαση του Λουγκάνο του 2007. Με βασικό άξονα το πεδίο εφαρμογής των αδικοπρακτικών ενοχών, θα επιχειρηθεί μια αξιολογική ερμηνευτική προσέγγιση της νεότερης αλλά και παλαιότερης νομολογίας του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) και νυν Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ενώσεως (ΔΕΕ). Τέλος θα πραγματοποιηθεί μια επισκόπηση των ειδικότερων περιπτώσεων που έχουν απασχολήσει το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου λόγω της ιδιομορφίας τους, σε συνδυασμό με την θέση της ελληνικής νομολογίας πάνω σε αυτά.

II. Δεν θα μπορούσε τέλος να παραλειφθεί η αναφορά στα γενικώς ισχύοντα του αυτόνομου

¹ Γ. Μητσόπουλος, Πολιτική Δικονομία, τ. I, 1972, σ. 142.

αστικού δικονομικού δικαίου. Για λόγους λιγότερο συστηματικούς και περισσότερο προς αποφυγή επαναλήψεων προκρίθηκε η σύντομη αναφορά στην αντίστοιχη διάταξη του ΚΠολΔ, που καθιερώνει την συντρέχουσα δωσιδικία του αδικήματος. Εξάλλου από την διάταξη του άρθρου 3 παρ. 1 ΚΠολΔ που ορίζει ότι στην δικαιοδοσία των πολιτικών Δικαστηρίων υπάγονται Έλληνες και αλλοδαποί εφόσον υπάρχει αρμοδιότητα ελληνικού δικαστηρίου, προκύπτει η απόλυτη δικαιοδοτική εξίσωση Ελλήνων και αλλοδαπών, με την διεθνή δικαιοδοσία να αποχρωματίζεται πλήρως από το στοιχείο της ιθαγένειας και να διαμορφώνεται ως η συνισταμένη των κατά τόπων αρμοδιοτήτων². Ο κανόνας της διεθνούς δικαιοδοσίας των ελληνικών πολιτικών δικαστηρίων και σε ιδιωτικές διεθνείς διαφορές έχει ως προϋπόθεση, σύνδεσμο αυτών με την ελληνική πολιτεία με κάποιο στοιχείο θεμελιωτικό της τοπικής αρμοδιότητας των ελληνικών πολιτικών δικαστηρίων κατά τις διατάξεις περί γενικών και ειδικών δωσιδικιών των άρθρων 22 έως 40 ΚΠολΔ, χωρίς να συνάπτεται προς τη διεθνή δικαιοδοσία το ζήτημα του εφαρμοστέου ουσιαστικού δικαίου, το οποίο ερευνάται από τα ημεδαπά δικαστήρια, αν και εφόσον υφίσταται δικαιοδοσία αυτών ως προς την εκδίκαση της οικείας διαφοράς. Προκειμένου δε να κριθεί, αν υπάρχει η διεθνής αυτή δικαιοδοσία, στο μεν δικονομικό πεδίο εφαρμόζεται αποκλειστικά το ελληνικό δικονομικό δίκαιο, στο οποίο παραπέμπει το ανωτέρω άρθρο 3 ΚΠολΔ, ενώ στο ουσιαστικό πεδίο είναι εφαρμοστέο το δίκαιο, ημεδαπό ή αλλοδαπό, που υποδεικνύεται από τις διατάξεις του ελληνικού ιδιωτικού διεθνούς δικαίου. Στις περιπτώσεις των ειδικών δωσιδικιών, που μπορούν να θεμελιώσουν τοπική αρμοδιότητα και κατά νομική αναγκαιότητα διεθνή δικαιοδοσία ημεδαπού δικαστηρίου, είναι και η κστ` άρθρο 35 του ίδιου ως άνω κώδικα δωσιδικία της αδικοπραξίας³.

Λόγω λοιπόν, της πολλαπλότητας των αρμόδιων κατά τόπο δικαστηρίων που μπορούν να επιληφθούν μιας συγκεκριμένης διαφοράς, οφειλόμενη κατά κύριο λόγο στην συνύπαρξη της γενικής νόμιμης και των ειδικών συντρεχουσών δωσιδικιών, τόσο σε επίπεδο αυτόνομου αλλά και διεθνούς δικονομικού δικαίου, έτσι και στην εξεταζόμενη με την παρούσα, δωσιδικία του αδικήματος, η αναζήτηση γεωγραφικού εντοπισμού της εκκινεί πάντοτε με άξονα δύο βασικά ερωτήματα: α) ποιες διαφορές μπορούν να υπαχθούν σε αυτήν· και β) ποιο δικαστήριο θα κηρυχθεί δυνάμει αυτής κατά τόπο αρμόδιο.

² Κεραμέας/Κονδύλης/Νίκας *ΕρμΚΠολΔ* τ. 1^{ος} άρθρ. 3 παρ. 1, σ. 21. Για την θεωρία της «συνισταμένης» βλ. Φραγκίστα, Ερμηνεία ΑΚ ΕισΝ αρ. 12-22,

³ βλ. ειδικ. Αικατερίνη Τενεκίδου –Φραγκοπούλου, Η αδικοπραξία κατά το ιδιωτικόν διεθνές δίκαιο, 1956.

Η ΕΙΔΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΗ ΒΑΣΗ ΤΟΥ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ

Κυριότερες συντομογραφίες*

ΑΠ	Άρειος Πάγος
Αρμ	Αρμενόπουλος
βλ.	βλέπε
ΔΕΕ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΕ (περ.)	Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιρειών
ΔΕΚ	Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη
ΕΠολΔ	Επιθεώρηση Πολιτικής Δικονομίας
ΝοΒ	Νομικό Βήμα
Ολ	Ολομέλεια
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
ΠρΑν	Πρακτικά Αναθεωρητικής Επιτροπής του ΚΠολΔ
Πρβλ	Παράβαλε
ΣυλλΝομ	Συλλογή νομολογίας του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΣυμΒρ	Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων (ν. 1814/1998)
ΣυμΛουγκ	Σύμβαση του Λουγκάνο για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων (ν. 2460/1997)
ΣυμΡωμ	Σύμβαση Ρώμης για το εφαρμοστέο δίκαιο στις συμβατικές ενοχές (ν. 1972/1988)

*Η παράθεση αριθμού χωρίς ειδικότερη ένδειξη υποδηλώνει άρθρο του ΚπολΔ

Γενική Βιβλιογραφία

- N. Ανδρουλάκη*, Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, 2000, §1, σ.7
- Χαρούλα Απαλαγάκη*, Η διαγνωστική δίκη και η αναγκαστική εκτέλεση κατά τον ΚΠολΔ, Συμπλήρωμα Ερμηνείας του ΚΠολΔ μετά τις τροποποιήσεις του Ν. 3994/2011, 2011, §1.1. σ. 19, 20
- Χ. Απαλαγάκη*, Κώδικας Πολιτικής Δικονομία, Ερμηνεία κατ'άρθρο, 4^η έκδοση, 2016, αρ. 35 (§3), σ. 138
- B. Βαθρακοκόιλης*, ΕρμΚΠολΔ, άρθρ. 35 αρ. 18 σ. 263.
- Σ. Δεληκωστόπουλος-Α. Σινανιώτης*, Ερμηνεία κατ'άρθρο Κώδικος Πολιτικής Δικονομίας, 1968, άρθρο 35 σελ. 102-103, 104, 105
- Κ. Δ. Κεραμέας*, Αστικό Δικονομικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, 1986, §42 σ. 67-68, 69.
- Κεραμέας/Κονδύλης/Νίκας (-Νίκας)*, Ερμηνεία ΚΠολΔ, τ. Ι, 2000, άρθρ. 3 αρ. 1, σ. 21 αρθρ. 35 §1 σ.55, §3 σ. 86, 87, αρθρ. 40^Α, σ. 97.
- N.Κ.Κλαμαρής/Σ.Ν. Κουσούλης/Σ.Σ. Πανταζόπουλος*, Πολιτική Δικονομία, Γ' εκδ., 2016, σ. 330, 332
- Νικόλαος Κ.Κλαμαρής/Δημήτριος Α. Τσικρικάς*, Διεθνές Αστικό & Ευρωπαϊκό Δικονομικό Δίκαιο, Β' εκδ., 2014, §18.3, σ. 76, 77, 82.
- Γ. Μητσόπουλος*, Πολιτική Δικονομία, τεύχος Α', 1972 σελ. 142, 239, 240, 241
- Ε. Μπαλογιάννη σε Χαρούλα Απαλαγάκη*, Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, Ερμηνεία Κατ'άρθρο, 2^η έκδ. 2010, §3, σελ. 72
- Ε. Μπαλογιάννη/Π.Πετροπούλου* σε Χαρούλα Απαλαγάκη, Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, Ερμηνεία Κατ'άρθρο, 4^η έκδ. 2016, αρθρ. 35, σ. 136 επ
- Κ.Ε. Μπέη*, Πολιτική Δικονομία, Γενικά Αρχαί και κατ'άρθρον ερμηνεία, τόμ. 1^{ος}, άρθρο 35 §II σ. 233-234, §III σ. 234, 235
- Νικόλαος Θ. Νίκας/Ευγενία Ρ. Σαχπεκίδου*, Ευρωπαϊκή Πολιτική Δικονομία, Ερμηνεία κατ'άρθ. του Κανονισμού Βρυξ Ια (1215/2012), 2016, αρθ. 7 σημ. 2, §122, σ.163, §13 σ.165.
- Νικόλαος Θ. Νίκας*, Πολιτική Δικονομία, 2003, τ. Ι, υποσ.79, σ. 227.
- Νικόλαος Θ. Νίκας*, Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας, 2016, §17 υποσ.79 σ. 119, §56 σ. 111, §85 σ. 120, §88, σ. 121
- Γ. Ράμμος*, Στοιχεία Πολιτικής Δικονομίας, τόμος 1^{ος}, 1961, §69 σελ.141, 142.
- Αικατερίνη Τενεκίδου –Φραγκοπούλου*, Η αδικοπραξία κατά το ιδιωτικόν διεθνές δίκαιο, 1956.
- Φραγκίστας*, Ερμηνεία ΑΚ ΕισΝ αρ. 12-22,

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΔΩΣΙΔΙΚΙΑ ΤΗΣ ΑΔΙΚΟΠΡΑΞΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΚΠΟΛΔ

1. Η δωσιδικία του ποινικού αδικήματος κατά τον ΚΠολΔ* -Γενικές παρατηρήσεις και αναφορά στα ισχύοντα μέχρι την έναρξη ισχύος του Ν. 3994/2011.

α) Δικαιολογητικός λόγος καθιέρωσής της.

Ο όρος *δωσιδικία*⁴ του ποινικού αδικήματος ή της αξιολογούμενης πράξεως (*forum delicti*) απαντάται, ως επί το πλείστον, στα νομικά εγχειρίδια, ως ο πλέον δόκιμος προκειμένου να περιγράψει την ειδική συντρέχουσα δωσιδικία που προβλέπεται, στο άρθρο 35 ΚΠολΔ, πριν αυτό να τροποποιηθεί με το αρθ. 5 §1 του Ν. 3994/2011.

Η καθιέρωση της δωσιδικίας του ποινικού αδικήματος, ως συντρέχουσας ειδικής δωσιδικίας, ήδη υπό το καθεστώς της Πολιτικής Δικονομίας του 1835⁵, είχε κατά τον καθηγητή *Γ. Ράμμο*⁶, ως δικαιολογητικό λόγο, πρωτίστως, την ευχέρεια συλλογής των αποδείξεων στον τόπο όπου συνέβη το αδίκημα αλλά και γενικότερα την ταχύτερη διεξαγωγή της δίκης, ενώ ο *Γ. Μητσόπουλος*⁷ και οι *Σ. Δεληκωστόπουλος - Α. Σινανιώτης*⁸ εκτός από την αποδεικτική εγγύτητα, προσθέτουν την σκέψη ότι με αυτόν τον τρόπο απαλλάσσεται ο παθών και ζημιωθείς, από την δυσάρεστη αναζήτηση του εναγόμενου στον τόπο της γενικής νόμιμης δωσιδικίας του. Μια τρίτη γνώμη που διατυπώθηκε από τον καθηγητή *Κ. Μπέη*⁹, είναι ότι η καθιέρωση της προκείμενης δωσιδικίας ενέχει επιπρόσθετη αποδοκιμασία για την εγκληματική πράξη που διαπράχθηκε, και εξ αυτού του λόγου, προκρίνεται ο ιδιαίτερος χαρακτήρας των ποινικών αδικημάτων σε σχέση με τις διαφορές που πηγάζουν από τα αστικά αδικήματα, η δε αποδοκιμασία αυτή συνίσταται στο γεγονός ότι ο εναγόμενος στερείται της δυνατότητας να εναντιωθεί κατά την εκδίκαση των διαφορών αυτών στο δικαστήριο του τόπου όπου έλαβε χώρα η εγκληματική πράξη, όπου θα γίνει βέβαια και η επιβολή των ποινικών κυρώσεων.

⁴ Για την νομική φύση των περί δικαιοδοσιών κανόνων δικαίου πρβλ. μονογραφία *Κατηφόρη*, Τελολογικοί στόχοι και αξιολογικές σταθμίσεις στη ρύθμιση των αποκλειστικών δωσιδικιών κατά τον ΚΠολΔ, 2005, σ. 24 – 30.

⁵ Αρθρ. 22 εδ. 6 ΠολΔ και αρθρ. 23 εδ. 6 ΚρητΠολΔ

⁶ *Γ. Ράμμος*, Στοιχεία Πολιτικής Δικονομίας, τόμος 1^{ος}, 1961, §69 σελ.142.

⁷ *Γ. Μητσόπουλος*, Πολιτική Δικονομία, τεύχος Α', 1972 σελ. 239.

⁸ *Σ. Δεληκωστόπουλος-Α. Σινανιώτης*, Ερμηνεία κατ'άρθρο Κώδικος Πολιτικής Δικονομίας, 1968, άρθρο 35 σελ. 102-103. Έτσι και *Νικόλαος Θ. Νίκας*, Πολιτική Δικονομία, 2003, τ. Ι, υποσ.79, σ. 227.

⁹ βλ. αναλυτικότερα σε *Κ.Ε. Μπέη*, Πολιτική Δικονομία, Γενικά Αρχαία και κατ'άρθρον ερμηνεία, τόμ. 1^{ος}, άρθρο 35 §II σ. 233-234· έτσι και *Νικόλαος Θ. Νίκας*, Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας, 2016, §17 υποσ.79 σ. 119.

Με τον δικαιολογητικό λόγο καθιέρωσης της προκείμενης δωσιδικίας συναρτάται άμεσα, ο προβληματισμός¹⁰, που τέθηκε από νωρίς στον κόλπο της νομικής επιστήμης, γιατί να υφίσταται αυτός ο αδικαιολόγητος περιορισμός, και γιατί να μην εμπίπτουν στην δωσιδικία του άρθρου 35 και οι διαφορές που προέρχονται από αστικά αδικήματα. Παρατηρήθηκε¹¹ ότι διάκριση αυτή, οφείλεται στην ίδια την φύση του ποινικού αδικήματος. Και τούτο διότι, η απαξία του ποινικού αδικήματος, όπως αυτή εκδηλώνεται μέσω των φορέων άσκησης της δικαιοσύνης, με την μορφή της επιβολής των ποινικών κυρώσεων σε βάρος του εγκληματία, διαφέρει σημαντικά¹², από το πως η έννομη τάξη μεταχειρίζεται τον αδικοπρακτούντα, με μόνη την δημιουργία υποχρέωσης για αποζημίωση, χωρίς φυσικά την επιβολή ποινής, γεγονός που προκρίνει τον επανορθωτικό, και όχι τον αποδοκιμαστικό χαρακτήρα της τιμωρίας. Πλέον σήμερα, μετά την τροποποίηση που επέφερε ο νόμος 3994/2011 στο άρθρο 35 ΚΠολΔ, ο ανωτέρω προβληματισμός καθίσταται άνευ αντικειμένου.

β) Υπαγόμενες διαφορές.

Το άρθρο 35 ΚΠολΔ προέβλεπε στην αρχική του μορφή (πριν την τροποποίηση του με το αρθρ. 5 §1 με τον Ν. 3994/2011): *«Διαφορές από αξιόποινη πράξη μπορούν να εισαχθούν και στο δικαστήριο, στην περιφέρεια του οποίου έχει τελεσθεί η αξιόποινη πράξη, ακόμα κι αν η απαίτηση στρέφεται εναντίον προσώπου που δεν έχει ποινική ευθύνη»* Εδώ λοιπόν, υπαγόταν κάθε διαφορά που απέρρεε από ποινικώς κολάσιμη πράξη ή παράλειψη και όχι από αστικό απλά αδίκημα κατά την έννοια του άρθρου 914 ΑΚ¹³. Ως τέτοια, θεωρείτο¹⁴ κάθε πράξη ή παράλειψη που κατά τον χρόνο τελέσεώς της προβλεπόταν από διάταξη του Ποινικού Κώδικα ή από άλλο ειδικό νόμο και τιμωρούνταν με δημόσια ποινή. Το αίτημα της αγωγικής αξίωσης ήταν κατά κανόνα άνευ σημασίας, και μπορούσε επομένως να αφορά¹⁵ σε χρηματικές αξιώσεις, λ.χ. αποζημίωσης, ΑΚ 914 επ., ή χρηματικής ικανοποίησης, ΑΚ 932, σε αξίωση παραλείψεως ή άρση προσβολής λ.χ.

¹⁰ Για τον σχετικό προβληματισμό εκ μέρους της θεωρίας βλ. *Γ. Νικολαΐδη*, Ο δικαιολογητικός λόγος της δωσιδικίας του ποινικού αδικήματος, ΝοΒ 1977.592 επ.,

¹¹ *Γ. Νικολαΐδη*, ό.π., §2(δ) σ.594.

¹² Επικρατεί σήμερα η γνώμη ότι το εγκληματικό άδικο διαφέρει από το αστικό, όχι ποιοτικά αλλά απλώς και μόνο ποσοτικά, βλ. σχετ. σε *Ν. Ανδρουλάκη*, Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, 2000, §1, σ.7

¹³ *Κ.Ε. Μπέης*, ό.π., αρθρ. 35 §III σ. 234, *Κ. Α. Κεραμέας*, Αστικό Δικονομικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, 1986, §42 σ. 69.

¹⁴ *Γ. Ράμμος*, ό.π., σ.141, *Σ. Δεληκωστόπουλος-Α. Σινανιώτης*, ό.π., άρθρ. 35 σ. 103, *Γ. Μητσόπουλος*, ό.π., σελ. 239· από την νομολογία βλ. μεταξύ άλλων ΠΠρΠειρ 2359/2002 ΧΡΙΑ 2002.804.

¹⁵ Με την εισαγωγή του ΚΠολΔ και ειδικότερα του αρθρ, 35, αίρεται η αμφισβήτηση που είχε δημιουργηθεί υπό το καθεστώς της παλαιάς ΠολΔ, και πλέον περιλαμβάνεται στην δωσιδικία του αδικήματος κάθε διαφορά περιουσιακής αλλά και μη φύσεως, βλ. σχετ. *Σ. Δεληκωστόπουλος-Α. Σινανιώτης*, ό.π., αρθρ. 35, §2, σ. 103, *Γ. Μητσόπουλος*, ό.π., σ.241.

ΑΚ 57, 58, 60, 989, 1108, σε καταδίκη σε δήλωση βουλήσεως ΑΚ 949, σε απόδοση πράγματος, σε ακύρωση δικαιοπραξίας λόγω πλάνης, απάτης ή απειλής ΑΚ 147, 150 ΠΚ 386, 330¹⁶. Αδιάφορο ήταν επίσης και το είδος της εννόμου προστασίας που ζητείτο με την άσκηση αγωγής καταψηφιστικής, αναγνωριστικής ή διαπλαστικής. Για την καθιέρωση λοιπόν της δωσιδικίας του αδικήματος, δεν αρκούσε η συμπεριφορά που εκδηλώθηκε να ήταν μόνο άδικη αλλά θα πρέπει να ήταν και αξιόποινη, δηλαδή να συνέτρεχαν τα στοιχεία της υποκειμενικής και αντικειμενικής υπόστασης ορισμένου αδικήματος¹⁷. Κρίθηκε¹⁸, λοιπόν ότι η διαφορά ως προς την καταβολή χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης συνεπεία υπαίτιας αθέμιτης ανταγωνιστικής ενέργειας του εναγομένου, η οποία εμπίπτει στις διατάξεις των άρθρων 1 ν. 146/1914 και 919 ΑΚ και δεν πληροί ταυτόχρονα την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση ορισμένου εγκλήματος, δεν υπάγεται στην ειδική συντρέχουσα δωσιδικία του άρθρου 35 ΚΠολΔ, αλλά εισάγεται στο δικαστήριο της γενικής δωσιδικίας του εναγομένου.

Η δωσιδικία του ποινικού αδικήματος εφαρμοζόταν ακόμα και αν υπήρχε προσωπικός λόγος απαλλαγής του δράστη από την ποινή¹⁹ ή μεταγενέστερης εξάλειψης του αξιοποίνου²⁰,

¹⁶ *Κεραμέας/Κονδύλης/Νίκας (-Νίκας)*, Ερμηνεία ΚΠολΔ, τ. Ι, 2000, αρθρ. 35 §3 σ. 87.

¹⁷ *Γ. Μητσόπουλος*, ό.π., σελ. 240. Κατ' ακριβέστερη όμως ερμηνεία δεν χρειάζεται η απόδειξη της συνδρομής των στοιχείων της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης του εγκλήματος, αλλά αρκούσε ο ισχυρισμός του ενάγοντος ότι ο γενεσιουργός λόγος του επίδικου δικαιώματος είναι και ποινικά κολάσιμη πράξη βλ. έτσι σε *Σ. Δεληκωστόπουλο-Α. Σινανιώτη*, ό.π., ό.π., §II σ.104 και *Κ. Ε Μπέη*, ό.π., §III σ. 234 και *του ιδίου* σε Δ 2 σ. 245. Ενόψει της διαπίστωσης όμως αυτής, κατά τον καθηγητή *Μπέη* (ό.π. §III (2) σελ. 234-235 και Δ 2 σ. 245) δημιουργείται το ερώτημα, τι θα απόφαση θα εκδώσει το δικαστήριο στην περίπτωση που δεν αποδειχθεί αληθής ο ισχυρισμός του ενάγοντος περί της συνδρομής των στοιχείων της αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης του συγκεκριμένου εγκλήματος. Υποστηρίχθηκε από τους *Σ. Δεληκωστόπουλο και Α. Σινανιώτη* (ό.π., αρ. 35 §II σ. 104-105), κατ' επιρροή του γερμανικού δικαίου, ότι σε μία τέτοια περίπτωση δεν παραπέμπεται η υπόθεση στο κατά τόπον αρμόδιο δικαστήριο, αλλά απορρίπτεται η αγωγή ως ουσία αβάσιμη, αφού η απόδειξη περί του αν πράγματι τελέσθηκαν ορισμένα πραγματικά περιστατικά και προκύψει επομένως εξ αυτών η ευθύνη του εναγομένου, είναι θέμα που αφορά στην θεμελίωση της ασκούμενης ουσιαστικής αξιώσεως και όχι στην αρμοδιότητα του δικαστηρίου. Σύμφωνα όμως με τον *Κ. Μπέη* μια τέτοια λύση είναι μεν συνεπής προς το γερμανικό δίκαιο όπου στην δωσιδικία του αδικήματος υπάγονται τόσο οι διαφορές που προέρχονται από ποινικό αδίκημα όσο και από αστικά αδικήματα, αντιθέτως δε κατά το ημεδαπό δικονομικό δίκαιο που διαφέρει από το ανωτέρω, δοθέντος ότι δεν υπάγονται στη ρύθμιση του ημέτερου αρ. 35 ΚΠολΔ, διαφορές από αστικά αδικήματα, η λύση αυτή είναι ασυνεπής και εξ αυτού του λόγου σε περίπτωση που από την αποδεικτική διαδικασία προκύψει ότι το αδίκημα που τελέσθηκε δεν έχει αξιοποινό χαρακτήρα τότε το δικαστήριο θα πρέπει να παραπέμψει την συζήτηση της υπόθεσης στο δικαστήριο της γενικής νόμιμης δωσιδικίας του εναγομένου. Γίνεται δεκτή από την νομολογία, η υποχρέωση του αναρμόδιου δικαστηρίου να παραπέμψει στο αρμόδιο κατά τόπον δικαστήριο με την έκδοση παραπεμπτικής του απόφασης βλ. σχετ. ΠΠρΘηβ 75/2004 Δ 2004.1101 (με παρατ. Μπέη), ΠΠρΘεσσαλ 13604/1999 Αρμ 1999.1747.

¹⁸ ΜΠρΑθ 949/2009 Δ 2009.489.

¹⁹ Όταν δηλαδή υπάρχει μεν αξιόποινη πράξη, όχι όμως και αξιόποινος δράστης. Προσωπικοί λόγοι απαλλαγής του δράστη από την ποινή κατά τον ΠΚ είναι λ.χ. η έμπρακτη μετάνοια όπου ρητά προβλέπεται από τον νόμο, η εκούσια υπαναχώρηση από μη πεπειραμένη απόπειρα κατ' αρθρ. 44 παρ. 1 ΠΚ κ.α. Τέτοιο λόγο, προσωπικής απαλλαγής από την ποινή, αποτελεί και το ακαταδίωκτο των βουλευτών κατ' αρθρ. 61 Σ, για γνώμη ή ψήφο που δίνουν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους εκτός αν η γνώμη αυτή έχει συκοφαντικό χαρακτήρα οπότε διώκεται η σχετική πράξη ύστερα από άδεια της βουλής βλ. ενδεικτικά ΠΠρΑθ 2284/2014 ΔΙΜΜΕ 2014 (11ος τ.) σ. 384.

²⁰ *Γ. Μητσόπουλος*, ό.π., σελ. 240, *Κεραμέας/Κονδύλης/Νίκας* ΕρμΚΠολΔ τ. 1ος αρθρ. 35 αρ. 1, σ. 86

όπως λ.χ. όταν με μεταγενέστερη διάταξη, η οποία κατά γενική αρχή του ποινικού δικαίου που θεσπίζει η διάταξη του αρ. 2 παρ. 2 του ΠΚ, εφαρμόζεται η ηπιότερη, η πράξη δεν είναι πλέον αξιόποινη²¹. Η εφαρμογή της προκειμένης δωσιδικίας αποκλείεται²² όμως, στις περιπτώσεις όπου υφίσταται λόγος αποκλεισμού (λ.χ. έλλειψη καταλογισμού) ή άρσης του αξιοποίνου.

Περαιτέρω, η κρατούσα νομολογία²³ απαιτούσε να υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της διαφοράς, της αγωγικής δηλαδή αξίωσης και του ποινικού αδικήματος, δηλαδή η ζημιά να είναι *απότοκος της ποινικά κολάσιμης πράξης*. Κατά συνέπεια, δεν συντρέχει η προκειμένη ειδική δωσιδικία όταν το αδίκημα δεν τιμωρείται καθ'εαυτό ποινικά, από το αυτό όμως βιοτικό συμβάν θεμελιώνεται ποινικό αδίκημα άσχετο με την αγωγική αξίωση π.χ. φθορά από τη σύγκρουση αυτοκινήτων δεν τιμωρείται ποινικά, εάν δεν υπάρχουν σωματικές βλάβες, γιατί δεν προέρχεται από δόλο αλλά από αμέλεια, η γενόμενη όμως παράβαση του ΚΟΚ δεν θεμελιώνει την δωσιδικία του αδικήματος²⁴. Σύμφωνα με τον Γ. Μητσόπουλο, η παραπάνω κρατούσα νομολογία, αν και περιόριζε αισθητά τα όρια εφαρμογής του άρθρου 35, εντούτοις ήτο σύμφωνη με το γράμμα της διάταξης, όπου απαιτούσε η διαφορά να προκύπτει από ποινικά κολάσιμη πράξη.

Για την θεμελίωση της δωσιδικίας του αδικήματος θα έπρεπε επίσης να συντρέχουν τα στοιχεία του ποινικού αδικήματος κατ'άρθρο 14 ΠΚ, χωρίς να είναι απαραίτητο ο υπαίτιος να έχει ποινική ευθύνη και να έχει καταδικαστεί και ως εκ τούτου η διάταξη δεν εφαρμοζόταν σε πειθαρχικά, αστικά και οιονεί αδικήματα²⁵. Επιπλέον ήδη από τις αρχές είχε ξακαθαριστεί από την Επιτροπή σύνταξης του ΚΠολΔ ότι στην δωσιδικία της αξιοποίνου πράξεως εντάσσεται και ο αστικώς υπεύθυνος λ.χ. η ασφαλιστική εταιρεία, με την δικαιολογία ότι «η δωσιδικία του αδικήματος δίδεται δια την αξιοποίνον πράξη και όχι για το πρόσωπο του πράξαντος»²⁶.

γ) Ειδικότερα ως προς τις ζημιές που προέρχονται από αυτοκίνητο.

Μέχρι την εισαγωγή του Ν. 2721/1999, οι αξιώσεις που προέρχονταν από αυτοκινητικές διαφορές υπάγονταν στην δωσιδικία και των δικαστηρίων του τύπου του αυτοκινητικού ατυχήματος, εφόσον προκαλούνταν συγχρόνως και τραυματισμός προσώπου, αφού το άρθρο 35 εφαρμοζόταν, σύμφωνα με τα ανωτέρω, μόνο αν η πράξη που προκάλεσε την ζημιά ήταν αξιόποινη²⁷. Μετά την

²¹ ΠΠρΘεσσαλ 17438/2001 ΧΡΙΑ 2001.719 με παρατ. Γιαννόπουλου

²² Γ. Μητσόπουλος, όπ.π., σελ. 240 υπόπ. στοιχ. α'.

²³ Ορθά κατά τον Κ.Ε. Μπέη, όπ.π., § ΙΙΙ (3) σ. 235. Βλ. από την νομολογία αντί άλλων ΠΠρΘεσσαλ 17438/2001 ΧΡΙΑ 2001.719, ΠΠρΘηβ 75/2004 Δ 2004.1101, ΠΠρΠειρ 2359/2002 ΧΡΙΑ 2002.804.

²⁴ βλ. ΕιρΜεγαρ 17/2003 ΑρχΝομ 2003.870.

²⁵ Ε. Μπαλογιάννη σε *Χαρούλα Απαλαγάκη*, Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, Ερμηνεία Κατ'άρθρο, 2^η έκδ. 2010, §3, σελ. 72, *Κεραμέας/Κονδύλης/Νίκας*, όπ.π., τ. Ι, αρθρ. 35 §1, σ. 55, Β. Βαθρακοκόιλης, ΕρμΚΠολΔ, αρθρ. 35 αρ. 18 σ. 263.

²⁶ βλ. Σχέδιον Πολ. Δικ 1 σ. 132-133 και ΠρΑνΕπιτρ σ. 9.

²⁷ *Κεραμέας/Κονδύλης/Νίκας (-Νίκας)*, όπ.π., αρθρ. 40^Α, σ. 97.

εισαγωγή του ανωτέρω νόμου, εισάγεται συντρέχουσα δωσιδικία του δικαστηρίου του τόπου όπου προκλήθηκε το αυτοκινητικό ατύχημα, για όλες τις διαφορές που αφορούν σε αξιώσεις αποζημίωσης οποιασδήποτε μορφής ως προς τις προκαλούμενες από αυτοκίνητο ζημιές.

2. Η τροποποίηση του άρθρου 35 ΚΠολΔ με το αρθ. 5 §1 του Ν. 3994/2011) και η επίδραση του στην πολιτική δίκη.

α) Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Μετά την τροποποίηση που επέφερε το αρ. 5 του Ν. 3994/2011 (με ισχύ από 25.07.2011²⁸) διευρύνεται σημαντικά η δωσιδικία του άρθρου 35 ΚΠολΔ, που μέχρι τότε καταλάμβανε μόνο τις αξιόποινες πράξεις²⁹, και λαμβάνει την μορφή που έχει μέχρι και σήμερα: «Διαφορές από αδικοπραξία μπορούν να εισαχθούν στο δικαστήριο του τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός ή επίκειται η επέλευσή του». Υπάγονται, δηλαδή πλέον στην δωσιδικία του αρ 35 ΚΠολΔ, όλες οι αξιώσεις, είτε αυτές απορρέουν από ποινικό αδίκημα είτε από αστικό αδίκημα, ενώ για την στοιχειοθέτησή της προκειμένης δωσιδικίας, δεν ερευνάται πλέον εάν η αστικά άδικη πράξη είναι ταυτόχρονα και ποινικά κολάσιμη, όπως προέβλεπε στην αρχική του μορφή (πριν την τροποποίηση με τον Ν.3994/2011) το άρθρο 35 ΚΠολΔ³⁰. Παράλληλα, καταργείται με την παρ. 2 του άρθρου 5 του ως άνω νόμου, αφού δεν έχει πλέον λόγο ύπαρξης, το άρθρο 40^A που είχε θεσπιστεί, με σκοπό να καταστούν αρμόδια για τις αδικοπρακτικές αξιώσεις από αυτοκινητιστικές διαφορές και τα δικαστήρια του τόπου του αυτοκινητικού ατυχήματος, λόγω της εύλογης σύνδεσής τους με το ατύχημα³¹. Δέον να σημειωθεί, ότι η κατάργηση της δωσιδικίας του ποινικού αδικήματος είχε ήδη προταθεί από την Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή του Υπουργείου Δικαιοσύνης για την αναμόρφωση του ΚΠολΔ (Επιτροπή Ν. Κλαμαρή), και από την Ειδική Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή του Υπουργείου Δικαιοσύνης για την τελική διαμόρφωση του ΚΠολΔ (Επιτροπή Παπανικολάου)³².

²⁸ Η νέα διάταξη εφαρμόζεται μόνο σε όσες αγωγές ασκήθηκαν μετά την 25.07.2011 (ημερομηνία έναρξης του νόμου) και δεν θίγει την αποκρυστάλλωση της κατά τόπο αρμοδιότητας σε αγωγές που κατατέθηκαν πριν την ανωτέρω ημερομηνία βλ. σχετ. *Χαρούλα Απαλαγάκη*, Η διαγνωστική δίκη και η αναγκαστική εκτέλεση κατά τον ΚΠολΔ, Συμπλήρωμα Ερμηνείας του ΚΠολΔ μετά τις τροποποιήσεις του Ν. 3994/2011, 2011, §1.1. σ. 20, σε συνδυασμό με την διάταξη του αρ. 72§2 του Ν. 3994/2011.

²⁹ Ορθά αίρεται λοιπόν ο αδικαιολόγητος περιορισμός της συγκεκριμένης ειδικής δωσιδικίας μόνο στην ποινικά κολάσιμη πράξη βλ. σχετ. *Χαρούλα Απαλαγάκη*, Συμπλήρωμα Ερμηνείας του ΚΠολΔ, όπ.π., §1.1. σ. 19-20.

³⁰ βλ. αναλυτικότερα *Ε. Μπαλογιάννη/Π. Πετροπούλου* σε *Χαρούλα Απαλαγάκη*, Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, Ερμηνεία Κατ' άρθρο, 4^η έκδ. 2016, αρθρ. 35, σ. 136 επ., Νικόλαος Θ. Νίκας, Εγχειρίδιο, 2016, σ. 119.

³¹ Αιτιολογική έκθεση του νόμου 3994/2011: «Εξορθολογισμός και βελτίωση στην απονομή της πολιτικής δικαιοσύνης και άλλες διατάξεις», άρθρο 5 σ. 3.

³² *Ν.Κ.Κλαμαρή/Σ.Ν. Κουσουλής/Σ.Σ. Πανταζόπουλος*, Πολιτική Δικονομία, Γ' εκδ., 2016, σ. 330 με τις εκεί παραπομπές.

Η παραπάνω τροποποίηση θα μπορούσε χαρακτηριστεί ως καινοτόμος, στο ευρύτερο πεδίο του αυτόνομου δικονομικού δικαίου, κι αυτό διότι, έπειτα από εκατό και πλέον ετών αυτούσιας ύπαρξης, αποσυνδέεται τελικά η δωσιδικία του άρθρου 35 ΚΠολΔ από τον αξιόποιο χαρακτήρα της πράξης. Η αιτιολογική έκθεση³³ του ως άνω νόμου μετ' επαινετής επιμέλειας προέκρινε ως πλέον αρμόδιο για να δικάσει τις διαφορές από αδικοπραξία, εκτός από το δικαστήριο της κατοικίας του εναγόμενου (γενική νόμιμη δωσιδικία του άρθρου 22 ΚπολΔ), το δικαστήριο του τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός ή ενδέχεται αυτό να συμβεί, αφενός μεν λόγω μεγαλύτερης διασφάλισης της αποδεικτικής εγγύτητας, αφετέρου δε κατέστησε σαφέστερη την επιθυμία του εγχώριου νομοθέτη να ακολουθήσει τα βήματα του ενωσιακού νομοθέτη και εν τέλει να εναρμονίσει την νέα διάταξη του αρ. 35 του ΚΠολΔ με την καινοτόμο διάταξη του αρθρ. 5 σημ. 3 του Κανονισμού 44/2001, της 22^{ας} Δεκεμβρίου 2000, για την διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις που θεσπίζει την αντίστοιχη ειδική δικαιοδοτική βάση της αδικοπραξίας.

β) Ο προσδιορισμός του τόπου τέλεσης της ζημίας κατά τον ΚΠολΔ.

Ως αρμόδιο δικαστήριο, σύμφωνα με την διάταξη του άρθρου 35 ΚΠολΔ, ορίζεται καταρχήν εκείνο στην περιφέρεια του οποίου τελέστηκε η αξιόποινη πράξη. Για όσο χρονικό διάστημα βρισκόταν σε ισχύ η δωσιδικία του ποινικού αδικήματος (πριν δηλ. την εισαγωγή της δωσιδικίας της αδικοπραξίας με τον Ν.3994/2011, όπου συμπεριέλαβε και τα αστικά αδικήματα), ο ερμηνευτής παραπεμπόταν³⁴ στην διάταξη του άρθρου 16 ΠΚ, κατά την οποία «ως τόπος τέλεσης της πράξης θεωρείται τόσο ο τόπος όπου έλαβε χώρα η εγκληματική ενέργεια ή παράλειψη του δράστη όσο και ο τόπος όπου επήλθε ή έπρεπε κατά την πρόθεση του δράστη να επέλθει το αξιόποιο αποτέλεσμα». Γίνεται πλέον δεκτό³⁵ πως και μετά την τροποποίηση που επέφερε ο ως άνω νόμος στο άρθρο 35 ΚΠολΔ, ισχύουν *mutatis mutandis* όσα ίσχυαν και στην καταργηθείσα δωσιδικία του *forum delicti*. Επομένως σε περίπτωση που εμφανίζεται τοπική απόκλιση μεταξύ αξιόποινης συμπεριφοράς και αποτελέσματος, καθίστανται αρμόδια για τις διαφορές που υπάγονται στην δωσιδικία του αδικήματος, τα δικαστήρια και των δύο τόπων³⁶.

³³ Αιτιολογική έκθεση του νόμου 3994/2011: «Εξορθολογισμός και βελτίωση στην απονομή της πολιτικής δικαιοσύνης και άλλες διατάξεις», άρθρο 5 σ. 3.

³⁴ βλ. αντί άλλων από την νομολογία: ΜΠρΘεσσαλ 275/2009 ΕΠολΔ 2009.363, ΜΠρΛιβαδ 2/2000 ΑρχΝομ 2000.548.

³⁵ *Ν.Κ. Κλαμαρή/Σ.Ν. Κουσουλής/Σ.Σ. Πανταζόπουλος*, Πολιτική Δικονομία, Γ' έκδοση, 2016, σ. 332, *Χ. Απαλαγάκη*, Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, 4^η έκδοση, 2016, αρ. 35 (§3), σ. 138. Εξάλλου και στην ίδια την αιτιολογική έκθεση του ως άνω νόμου (αρθ. 5 σ. 3) διευκρινίζεται ότι το ισχύον άρθρο 35 ΚΠολΔ θα εξακολουθεί να ερμηνεύεται μέσω παραπομπής στο άρθρο 16 ΠΚ

³⁶ *Νικόλαος Θ. Νίκας*, Εγχειρίδιο, 2016, §85 σ. 120

Ειδικότερα, στα αδικήματα που κατά τον ΠΚ τελούνται σωρευτικά με περισσότερους του ενός τρόπου, αρμόδιο κατά τόπον είναι το δικαστήριο στην περιφέρεια του οποίου τελέσθηκε ένας από τους σωρευτικά αναφερόμενους τρόπους του εγκλήματος. Έτσι, επί παραδείγματι, σε περίπτωση ασκηθείσας αγωγής αποζημίωσης λόγω απάτης όπου για την πραγμάτωση της αντικειμενικής υποστάσεως του ποινικού αδικήματος της απάτης (αρ. 386 ΠΚ), σε τετελεσμένη μορφή, απαιτείται η επέλευση βλάβης στον παθόντα, κρίθηκε³⁷, ότι *τόπος τελέσεώς* της είναι, τόσο ο τόπος όπου έγινε η παράσταση των ψευδών γεγονότων ως αληθινών ή η αθέμιτη απόκρυψη ή παρασιώπηση των αληθινών, όσο και ο τόπος όπου επήλθε στον παθόντα η βλάβη, καθώς και ο τόπος όπου επήλθαν τα ενδιάμεσα αποτελέσματα, δηλαδή η πλάνη και η εξ' αυτής περιουσιακή διάθεση. Η στην περίπτωση αγωγής αποζημίωσης λόγω έκδοσης ακάλυπτης επιταγής, κρίθηκε ότι *τόπος τέλεσης* θεωρείται τόσο ο τόπος όπου εξεδόθη η ακάλυπτη επιταγή όσο και ο τόπος πληρωμής³⁸ της, δίχως να ασκεί οποιαδήποτε επιρροή η εμφάνιση της επιταγής σε άλλο κατάσταση ακόμα κι αν είναι συνδεδεμένο ηλεκτρονικά με το κατάσταση πληρωμής. Ενδιαφέρον, παρουσιάζει και η υπ' αριθμ. 643/2017³⁹ απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Ηρακλείου, η οποία δέχτηκε ότι τόπος τέλεσης του αδικήματος της έκδοσης ακάλυπτης επιταγής είναι όχι μόνο ο τόπος που ο εκδότης παρέλειψε να καταθέσει στην πληρώτρια τράπεζα το απαραίτητο για την πληρωμή της χρηματικό ποσό *αλλά και ο τόπος όπου επήλθε η ζημία του παθόντος* (η υπογράμμιση δική μας) και επομένως και το δικαστήριο στην περιφέρεια του οποίου βρίσκεται το υποκατάστημα της τράπεζας όπου εμφανίστηκε, η επιταγή προς πληρωμή. Η τελευταία αυτή επιλογή της νομολογίας συγκλίνει προς την τάση που επικρατεί σήμερα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, να διευκολύνεται δηλαδή, ο ενάγων και παθών στην επιλογή του δικαστηρίου του τόπου όπου επήλθε η περιουσιακή του ζημία, και η οποία κατά κανόνα συμπίπτει με τον τόπο κατοικίας του ή της επαγγελματικής δραστηριότητας⁴⁰.

³⁷ βλ. ΕφΠειρ (Ναυτ) 60/2015 Ηλεκτρονική Συλλογή «ΝΟΜΟΣ».

³⁸ Ειδικότερα δε στην περίπτωση τραπεζικής επιταγής, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 1 αρ. 4 καθώς και 2,8 και 40 του ν. 5960/1933, τόπος πληρωμής της επιταγής θεωρείται ο σημειούμενος στο σώμα της, άλλως ο τόπος της έκδοσης αυτής, χωρίς να καταλείπεται πεδίο εφαρμογής της ερμηνευτικής διάταξης του άρθρου 321 ΑΚ, αφού ακριβώς ορίζεται συγκεκριμένος τόπος πληρωμής και δεν υπάρχει αμφιβολία ως προς αυτό. Μάλιστα, ο κατά τα παραπάνω οριζόμενος τόπος πληρωμής δεν αλλάζει από το γεγονός ότι η θεωρία και νομολογία δέχεται ότι είναι δυνατόν να εμφανιστεί προς πληρωμή η επιταγή και σε κατάσταση διάφορο εκείνου της πληρωμής, αν το πρώτο είναι συνδεδεμένο με το δεύτερο μέσω τερματικού σταθμού του ιδίου ηλεκτρονικού υπολογιστή, υπάρχει δηλαδή τηλεπληροφορική σύνδεση με το σύστημα on line, αφού τέτοια εμφάνιση της επιταγής εξασφαλίζει απλώς εγκυρότητα της για τους σκοπούς του άρθρου 40 του ν. 5960/1933 και είναι υποχρεωτική για την τράπεζα. βλ. σχετ. ΕφΠειρ 414/2015 Ηλεκτρονική Συλλογή «ΝΟΜΟΣ».

³⁹ ΜΠρΗρ 643/2017 Ηλεκτρονική Συλλογή «ΝΟΜΟΣ».

⁴⁰ βλ. κατωτέρω σ. 32 της παρούσης. Έτσι και ΜΠρΤρικ 127/2015 Ηλεκτρονική Συλλογή «ΝΟΜΟΣ».

γ) Η έννοια της ζημίας.

Για τον προσδιορισμό του «τόπου επέλευσης της ζημίας», έχει σημασία καταρχήν ο καθορισμός της «ζημίας». Ως «ζημία» νοείται η βλάβη της περιουσίας ή του προσώπου του ενάγοντος, η οποία τελεί σε άμεση και αιτιώδη συνάφεια προς το ζημιογόνο γεγονός, δηλαδή την παράνομη συμπεριφορά, η οποία αποδίδεται στον εναγόμενο όχι δε η έμμεση ή η απώτερη ή εξ αντανακλάσεως ζημία, την οποία υποστηρίζει, ότι υφίσταται ο ενάγων. Κατά συνέπεια «ο τόπος, στον οποίο επήλθε η ζημία», είναι ο τόπος στον οποίο το ζημιογόνο γεγονός προκάλεσε στον ενάγοντα ζημία. Ακολουθώντας πιστά την συσταλτική ερμηνεία του Δικαστηρίου του Λουξεμβούργου ως προς την σημασία της άμεσης ζημίας και όχι της έμμεσης ή περεπόμενης ζημίας⁴¹ για τον προσδιορισμό του τόπου τέλεσης της αδικοπραξίας, τα ελληνικά δικαστήρια δέχονται ότι αν εκτός από τον τόπο στον οποίον εμφανίσθηκε η ζημία (τόπος, όπου εμφανίσθηκε η πρώτη υλική της εκδήλωση), στη συνέχεια επήλθε περαιτέρω ζημία που αποτελεί τη συνέπεια της αρχικής επελθούσας ζημίας σε άλλον τόπο, που ανήκει σε άλλο συμβαλλόμενο κράτος, ο τελευταίος δεν θεμελιώνει διεθνή δικαιοδοσία των δικαστηρίων του κράτους αυτού και στερείται, επομένως, από την άποψη αυτήν, αυτοτελώς σημασίας, ο τόπος στον οποίο επήλθε μία περαιτέρω ζημία⁴². Το ίδιο ισχύει και για την ηθική βλάβη, υπό την έννοια ότι ο τόπος όπου ο ενάγων, ακόμη και τυχαία, πληροφορήθηκε την ζημία και αισθάνθηκε τη θλίψη και στενοχώρια δεν είναι κρίσιμος για τον προσδιορισμό του τόπου επελεύσεως της ζημίας, αλλά είναι δευτερεύουσας σημασίας⁴³.

δ) Ο προσδιορισμός του τόπου όπου ενδέχεται να συμβεί το ζημιογόνο γεγονός.

Περισσότερα ερμηνευτικά προβλήματα δημιουργήθηκαν ωστόσο στον χώρο του αυτόνομου δικονομικού δικαίου, με την προσθήκη στο άρθρο 35 ΚΠολΔ, του δικαστηρίου του τόπου όπου «επίκειται η επέλευση» του ζημιογόνου γεγονότος, ως κατά τόπον αρμόδιου να επιληφθεί μια τέτοιας διαφοράς. Κατά μία πρώτη προσέγγιση και σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του Ν. 3994/2011⁴⁴ κρίθηκε σκόπιμο να συμπεριληφθεί στην δωσιδικία του αδικήματος ως κατά τόπον αρμόδιο το δικαστήριο του τόπου όπου επίκειται η επέλευση του ζημιογόνου γεγονότος, ώστε να περιλάβει η νέα ρύθμιση ρητά ακόμη και αγωγές παραλείψεως με αίτημα την παρεμπόδιση επικείμενης αδικοπραξίας. Στον χώρο όμως του αυτόνομου ελληνικού δικονομικού δικαίου δεν

⁴¹ βλ. κατωτέρω σ. 27 της παρούσης.

⁴² ΠΠρΘεσσαλ 14604/2014 Αρμ 2017.254, ΑΠ 1551/2003 ΕλλΔνη 2004.422, ΜΠρΔραμ 34/2008 ΕΠολΔ 2008.554 επ., με παρατηρήσεις Ν. Δαβράδου, ΑΠ 18/2006 με παρατηρ. Ε. Βασιλακάκη, σε ιδίου Δικονομικό Διεθνές Δίκαιο, 2008, σ. 52 επομ.

⁴³ ΑΠ 1738/2009 Ηλεκτρονική Συλλογή «ΝΟΜΟΣ».

⁴⁴ Αιτιολογική έκθεση του Ν. 3994/2011, όπ.π., σελ. 3.

αναγνωρίζονται τέτοιες αγωγές «προληπτικού χαρακτήρα». Πρόκειται για αγωγές που καθιερώνονται σε ορισμένα ευρωπαϊκά δίκαια (Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο) και σε περιορισμένη έκταση, που παρέχουν στον ενάγοντα δικαστική προστασία σε σχέση με επαπειλούμενες αδικοπραξίες, δηλαδή αδικοπραξίας που μέλλεται να λάβουν χώρα, λ.χ. απαγόρευση κυκλοφορίας δυσφημιστικών δημοσιευμάτων ή απαγόρευση εμπορίας προϊόντων παραχθέντων κατά παράβαση των διατάξεων σχετικά με την βιομηχανική ιδιοκτησία⁴⁵.

Η προσθήκη αυτή, στο νέο άρθρο 35 προκάλεσε πλείστα ερμηνευτικά ζητήματα. Κατά μία άποψη, δεν καταλείπεται καμία αμφιβολία ότι η νέα διάταξη περιλαμβάνει τις γνήσιες αγωγές παραλείψεως, που προλαμβάνουν την τέλεση άδικων πράξεων, αρκεί βέβαια να συντρέχουν επαρκείς ενδείξεις για την επέλευση της ζημίας⁴⁶. Κατ'άλλη άποψη, το ελληνικό δίκαιο δεν παρέχει παρόμοια παραδείγματα, καθώς π.χ. η προστασία ως προς τις διά του τύπου προσβολές της τιμής και της προσωπικότητας προϋποθέτει ότι έχει τελεστεί η αδικοπραξία, όπως συνάγεται από το άρθρο 1 § 1 ν. 1178/1981, στο οποίο γίνεται λόγος για προξηνηθείσα ζημία⁴⁷. Η νομολογία φαίνεται να συμεριζεται την δεύτερη αρνητική άποψη. Χαρακτηριστική είναι η υπ' αριθμ 121/2010 αιτιολογία της απόφασης του Εφετείου Θεσσαλονίκης, η οποία, για αγωγή παραλείψεως ζημιολόγων πράξεων στο μέλλον που σωρευόταν σε αγωγή αποζημιώσεως, έκρινε ότι δεν υφίσταται πεδίο άσκησης αγωγών με τέτοιο περιεχόμενο, ώστε να αποφευχθεί η ζημία που εικάζεται ότι θα επέλθει, αλλά μόνο ως αντικείμενο αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων δύναται να εισαχθεί⁴⁸.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΔΩΣΙΔΙΚΙΑ ΤΗΣ ΑΔΙΚΟΠΡΑΞΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ

1. Γενικές παρατηρήσεις- Η ειδική συντρέχουσα βάση διεθνούς δικαιοδοσία του αδικήματος-Δικαιολογητικός λόγος καθιέρωσής της.

Στο ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο και ειδικότερα στο αρχικό σύστημα της Σύμβασης των

⁴⁵ *Ε. Βασιλακάκης*, Η δωσιδικία του τόπου του ζημιολόγου γεγονότος σε περίπτωση επαπειλούμενων αδικοπραξιών (κατά το άρθρο 5 σημ. 3 του κανονισμού 44/2001), Αρμ 2005 σ. 3.

⁴⁶ *Νικόλαος Θ. Νίκας*, Εγχειρίδιο, 2016, §86 σ. 120.

⁴⁷ *Ε. Βασιλακάκης*, όπ.π., σ. 5. με τις εκεί παραπομπές και του *ιδίου* «Ειδικές βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας επί διαφορών από σύμβαση και αδικοπραξία», σελ. 202, σύμφωνα με τον οποίο πιθανή χρήση αγωγής προληπτικού χαρακτήρα θα αποτελούσε η αγωγή για την πρόληψη επαπειλούμενης περιβαλλοντικής καταστροφής λόγω της λειτουργίας πυρηνικού αντιδραστήρα.

⁴⁸ ΕφΘεσσαλ ΕΠολΔ 2010 σ. 848 και βλ. μελέτη *Μ. Χασιριτζόγλου*, Οι τροποποιήσεις του ΚΠολΔ με τα άρθρα 1 έως 21 του Ν. 3994/2011 ΕΠολΔ 2013, σ. 40. Για την σχετική προβληματική στο πεδίο εφαρμογής των κανονισμών βλ. κατωτέρω σ. 35 της παρούσας.

Βρυξελλών του 1968, η διεθνής δικαιοδοσία των δικαστηρίων του συμβαλλομένου κράτους, στο έδαφος του οποίου ο εναγόμενος έχει την κατοικία του, αποτελεί την γενική αρχή (άρθρο 2 ΣυμβΒρυξ)⁴⁹⁵⁰, μόνο δε κατά παρέκκλιση από την αρχή αυτή, προβλέπονται περιοριστικά απαριθμούμενες περιπτώσεις, κατά τις οποίες ο εναγόμενος, ανάλογα με την περίπτωση, μπορεί (στις ειδικές δικαιοδοσίες) ή οφείλει (στις αποκλειστικές δικαιοδοσίες ή στην περίπτωση παρέκτασης της δικαιοδοσίας) να εναχθεί ενώπιον δικαστηρίου άλλου συμβαλλόμενου κράτους. Την Σύμβαση των Βρυξελλών του 1968 διαδέχτηκε ο νεότερος Κανονισμός 44/2001 (ή Κανονισμός Βρυξέλλες Ι), με έναρξη ισχύος την 1η Μαρτίου 2002, για την διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις. Στην συνέχεια ο κανονισμός 44/2001 καταργήθηκε με το άρθρο 80 του Κανονισμού 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2012, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις. Βάσει, πάντως, του άρθρου 81, δεύτερο εδάφιο, ο Κανονισμός 1215/2012 (ή Κανονισμός Βρυξέλλες Ια) καθίσταται εφαρμοστέος από την 10η Ιανουαρίου 2015, οπότε ο προγενέστερος κανονισμός 44/2001 συνεχίζει να διέπει κανονικά τις αποφάσεις που εκδίδονται σε αγωγές που ασκήθηκαν πριν την αυτή ημεροχρονολογία⁵¹. Σε κάθε περίπτωση, έχει προβλεφθεί η αναγκαία συνέχεια μεταξύ την «μητρικής» Σύμβασης των Βρυξελλών και των Κανονισμών που την αντικατέστησαν, ώστε να διευκολυνθεί αφενός η ελεύθερη κυκλοφορία των δικαστικών αποφάσεων στους κόλπους της ευρωπαϊκής ένωσης, αφετέρου να αναβαθμιστεί η πρόσβαση στη δικαιοσύνη⁵².

Όπως επισημαίνεται στη αιτιολογική έκθεση του κανονισμού 44/2001, και επαναλαμβάνεται στην αιτιολογική έκθεση του κανονισμού 1215/2012, που τον αντικατέστησε, η γενική δωσιδικία της κατοικίας του εναγομένου θα πρέπει να ισχύει πάντοτε, «εκτός από μερικές

⁴⁹ Το στοιχείο της «ιθαγένειας», ως σύνδεσμος διεθνούς δικαιοδοσίας σε επίπεδο κοινοτικού δικαίου, εκτοπίστηκε εξ αρχής από το σύστημα της Σύμβασης των Βρυξελλών, αφού προβλέφθηκε ότι θα δημιουργούσε σωρεία προβλημάτων, που δεν συνάδουν προς τον γενικό σκοπό της Σύμβασης και την διασφάλιση ενιαίου δικαίου στον ευρωπαϊκό χώρο, βλ. έκθεση jenard, σ.14, (ή επεξηγηματική έκθεση του αρχικού κειμένου της Σύμβασης των Βρυξελλών του 1968), διαθέσιμη στο http://aei.pitt.edu/1465/1/commercial_report_jenard_C59_79.pdf. Η ιθαγένεια, όπως συμβαίνει και στο εθνικό μας δίκαιο, εξακολουθεί πάντως να διαδραματίζει δευτερεύοντα ρόλο στο επίπεδο διαφορών που αφορούν στο διαζύγιο, στον δικαστικό χωρισμό και στην ακύρωση γάμου βλ. αρ. 8 περ. γ' Κανονισμού 1259/2010.

⁵⁰ Σύμφωνα με τον **Κ. Κεραμέα**, στο μέτρο που η αστική ευθύνη (ως σύνθεση της συμβατικής και αδικοπρακτικής ευθύνης) καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος του πεδίου εφαρμογής της Σύμβασης των Βρυξελλών, ο ενάγων δεν δεσμεύεται πλέον από την δικαιοδοτική βάση της κατοικίας του εναγομένου, αλλά μπορεί να την αγνοήσει πλήρως προς όφελος των ειδικών δικαιοδοτικών βάσεων του άρθ. 5 παρ. 1 και 3, και κατά συνέπεια προκύπτει το εύλογο ερώτημα, εάν η προτεραιότητα του άρθ. 2 μπορεί ακόμα να διεκδικεί τον απρόσβλητο χαρακτήρα της γενικής αρχής, βλ. *του ιδίου* Διεθνής Δικαιοδοσία σε αδικοπρακτικές αξιώσεις κατά τη Σύμβαση των Βρυξελλών, ΕΕΕυρΔ (4) 1994, σ. 928-929.

⁵¹ βλ. άρθρ. 66 παρ.2 του κανονισμού 1215/2012

⁵² Αιτιολογική σκέψη αρ. 1 του κανονισμού 1215/2012 διαθέσιμη στο: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=celex:32012R1215>

συγκεκριμένες περιπτώσεις όπου το επίδικο αντικείμενο ή η αυτονομία των μερών δικαιολογεί άλλο συνδετικό παράγοντα»⁵³. Έτσι, η δωσιδικία της κατοικίας του εναγομένου, «πρέπει να συμπληρωθεί από εναλλακτικές δωσιδικίες που θα ισχύουν λόγω του στενού συνδέσμου μεταξύ του δικαστηρίου και της διαφοράς ή για τη διευκόλυνση του έργου της δικαιοσύνης»⁵⁴.

Κατά μία άποψη, με την καθιέρωση των ειδικών βάσεων διεθνούς δικαιοδοσίας στο σύστημα των κανονισμών, επιτυγχάνεται μια αξιοσημείωτη εξισορρόπηση υπέρ των συμφερόντων του ενάγοντος, εν αντιθέσει προς την γενική δικαιοδοτική βάση της κατοικίας του εναγόμενου που θεραπεύει αποκλειστικά τα συμφέροντα του εναγόμενου⁵⁵. Ειδικότερα, στην διάταξη του άρθρου 5 σημείο 3 της Συμβρυξ, πλέον άρθρο 7 σημείο 2 του κανονισμού 1215/2012, προβλέπεται περιπτώσεις ειδικής δωσιδικίας, κατά τις οποίες ο ενάγων μπορεί να επιλέξει να εναγάγει τον εναγόμενο σε τόπο άλλον από την κατοικία του τελευταίου, για το λόγο ότι υπάρχει στενός σύνδεσμος μεταξύ της διαφοράς και του δικαστηρίου, που μπορεί να κληθεί να επιληφθεί αυτής, προς το σκοπό της αποτελεσματικής εκδίκασης της υπόθεσης και της οικονομίας της δίκης. Η λογική στις ειδικές δικαιοδοσίες είναι λίγο πολύ ίδια σε όλες.

Μία από τις περιπτώσεις αυτές συντρέχει και ως προς τις ενοχές από αδικοπραξία ή οιοσδήποτε αδικοπραξία, για τις οποίες καθιερώνεται η ειδική δωσιδικία «του δικαστηρίου του τόπου, όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός» (άρθρο 5 σημείο 3). Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, ο κανόνας περί ειδικής βάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας του άρθρου 5, σημείο 3, του εν λόγω κανονισμού στηρίζεται στην ύπαρξη ιδιαιτέρως στενού συνδέσμου μεταξύ της διαφοράς και των δικαστηρίων του τόπου όπου συνέβη ή ενδέχεται να συμβεί το ζημιογόνο γεγονός, βάσει του οποίου δικαιολογείται η διεθνής δικαιοδοσία των δικαστηρίων αυτών για λόγους εύρυθμης λειτουργίας της δικαιοσύνης και αποτελεσματικής οργάνωσης της δίκης⁵⁶. Ειδικότερα, η ύπαρξη στενού δεσμού θα πρέπει να παρέχει ασφάλεια δικαίου ώστε να αποφεύγεται το ενδεχόμενο ο εναγόμενος να ενάγεται ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους το οποίο δεν μπορούσε ευλόγως να προβλέψει, στοιχείο πολύ σημαντικό ιδίως σε διαφορές που αφορούν εξωσυμβατικές υποχρεώσεις. Αντιθέτως στο πλαίσιο των συμβατικών ενοχών, όπου οι ειδικότεροι όροι των συμβάσεων (π.χ. το αρμόδιο δικαστήριο για την εκδίκαση των διαφορών που θα προκύψουν από την σύμβαση) προβλέπονται συνήθως ελεύθερα από τους ίδιους τους συμβαλλόμενους, οι τελευταίοι δε κινδυνεύουν να βρεθούν προ τετελεσμένων γεγονότων σε περίπτωση ανώμαλης

⁵³ Αιτιολογική έκθεση του κανονισμού 44/2001, σκέψη 12 και αιτιολογική έκθεση του κανονισμού 1215/2012, σκέψη 15.

⁵⁴

⁵⁵ βλ. μελέτη *Πελαγίας Γέσιου Φαλτσή*, Διεθνής Δικαιοδοσία των ελληνικών Δικαστηρίων κατά τον Καν 44/2001 σε: Η δικονομική έννομη τάξη, Μελέτες και Γνωμοδοτήσεις Αστικού Δικονομικού και Ευρωπαϊκού Δικονομικού Δικαίου, 2009, σ. 931.

⁵⁶ βλ. ενδεικτικά απόφαση της 16ης Ιουνίου 2016, Universal Music International Holding BV, C-12/15, (ECLI:EU:C:2016:449 σκέψη 26) με την εκεί παρατιθέμενη νομολογία.

εξέλιξης τους.

2. Η έννοια της «ενοχής από αδικοπραξία ή οιονεί αδικοπραξίας»

α) Η διάκριση μεταξύ διαφορών εκ συμβάσεως και εξ αδικοπραξίας – Η αυτόνομη ερμηνεία.

Το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου, έχει πολλάκις επισημάνει ότι, τόσο, η έννοια «διαφορές εκ συμβάσεως», όσο και η έννοια «διαφορές εξ αδικοπραξίας-οιονεί αδικοπραξίας», δεν θα πρέπει να ερμηνεύονται με αναγωγή στα εθνικά δίκαια των κρατών μελών⁵⁷, αλλά με βάση αυτόνομα κοινοτικά κριτήρια⁵⁸, δηλαδή με βάση τις στοχεύσεις του Κανονισμού, ήτοι την προβλεψιμότητα των λύσεων, την ασφάλεια δικαίου και την καλύτερη οργάνωση της δίκης⁵⁹. Κατά πάγια, λοιπόν, νομολογία, προκειμένου μια ενοχή να χαρακτηριστεί ως εξωσυμβατική βάσει του άρθρου 5 παρ. 3 του κανονισμού 44/2001 (ισχύοντος άρθρου 7 παρ. 2 του κανονισμού 1215/2012), απαιτείται η συνδρομή δυο προϋποθέσεων⁶⁰: πρώτον, με την αγωγή πρέπει να επιδιώκεται η στοιχειοθέτηση ευθύνης του εναγομένου και, δεύτερον, δεν πρέπει να αφορά διαφορές εκ συμβάσεως, όπως αυτές ορίζονται στο άρθρο 5 παρ. 1, εδάφιο α, του κανονισμού. Παρατηρείται, ότι ο ορισμός της αδικοπραξίας δίδεται από το ΔΕΕ, κατά τρόπο διττό, απαιτείται δηλαδή η συνύπαρξη δύο προϋποθέσεων, ήτοι, αφενός, μίας θετικής ως προς το αντικείμενο της αγωγής και, αφετέρου, μίας αρνητικής ως προς την αιτία της αγωγής⁶¹: ως αδικοπραξία ή οιονεί

⁵⁷ Εξάλλου οι έννοιες που χρησιμοποιούνται στην Σύμβαση των Βρυξελλών δεν αντιστοιχούν στις γνωστές σε κάθε συμβαλλόμενο κράτος νομικές έννοιες. Τούτο έγινε από πολύ νωρίς αντιληπτό στους κόλπους του ΔΕΚ γι αυτό και προκρίθηκε η αυτόνομη ερμηνεία βλ. ενδεικτικά υποθέσεις 14/76 De Bloos κατά Bouyer, Συλλ.Νομ σ. 1497, 29/76 LTU, Συλλ.Νομ σ. 1541, 21/76 Bier κατά Mines de Potasse Συλλ.Νομ σ. 1735, 33/78 Somafer κατά Saar Temgas. Συλλ.Νομ σ. 2183. Αντιθ. η απόφαση 12/76 Tessili κατά Dunlop, Συλλ.Νομ σ.1473.

⁵⁸ βλ. ενδεικτικά, ΔΕΕ, απόφαση της 18ης Ιουλίου 2013, ÖFAB, Östergötlands Fastigheter AB κατά Frank Koot/Evergreen Investments BV, C-147/212, σκέψη 27 (ECLI:EU:C:2013:490) και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία. Για μια προφανώς διαφορετική άποψη βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Η. Saugmandsgaard στην υπόθεση Austro-Mechana, C-572/14, σκέψη 85 (EU:C:2016:90). Παρατηρείται όσον αφορά τις διαφορές εκ συμβάσεως, ότι η πρόσφατη νομολογία του Δικαστηρίου τείνει σε μερική απομάκρυνση από την τόσο διαδεδομένη, στους κόλπους της, αυτόνομη ερμηνεία, παραπέμποντας με τις πρόσφατες αποφάσεις Kolassa και Profit Investment (βλ. σχετικά απόφαση C-375/13 ECLI:EU:C:2015:37 σκέψη 41 και απόφαση C-366/13 ECLI:EU:C:2016:282 σκέψη 51 αντίστοιχα), στα εθνικά δίκαια των κρατών μελών, για την ερμηνεία της ανωτέρω δωσιδικίας του άρθρου 5 σημ.1. Η τελευταία αυτή επιλογή φανερώνει μια εσωστρέφεια του Δικαστηρίου, που πηγάζει, κατά την γνώμη μας, από την πολυπλοκότητα των σχετικών υποθέσεων (τραπεζικές επενδύσεις).

⁵⁹ **Νικόλαος Θ. Νίκας/Ευγενία Ρ. Σαχπεκίδου**, Ευρωπαϊκή Πολιτική Δικονομία, Ερμηνεία κατ'άρθ. του Κανονισμού Βρυξ Ια (1215/2012), 2016, αρθ. 7 σημ. 2, §122, σ.163, **Νικόλαος Κ.Κλαμαρής/Δημήτριος Α. Τσικρικάς**, Διεθνές Αστικό & Ευρωπαϊκό Δικονομικό Δίκαιο, Β' εκδ., 2014, §18.3, σ. 82.

⁶⁰ ΔΕΕ, προτάσεις γενικού εισαγγελέα Nihls Wahl, στην υπόθεση της 7ης Απριλίου 2016, Gazdasági Versenyhivatal κατά Siemens Aktiengesellschaft Österreich, C-102/15, σκέψη 55 (ECLI:EU:C:2016:225) και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία, απόφαση της 13ης Μαρτίου 2014, Marc Brogsitter κατά Fabrication de Montres Normandes EURL / Karsten Fräbldorf, C-548/12, (ECLI:EU:C:2014:148 σκέψη 20), απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2015, Kolassa, C-375/13, (ECLI:EU:C:2015:37 σκέψη 44)

⁶¹ Η συνύπαρξη των δύο προϋποθέσεων παρατηρήθηκε από τον γενικό εισαγγελέα Niilo Jääskinen, στην υπόθεση της 19ης Απριλίου 2012, Folien Fischer AG/ Fofitec AG κατά Ritrama SpA, C-133/11, σκέψη 45 των προτάσεων του (ECLI:EU:C:2012:226).

αδικοπραξία νοείται κάθε αξίωση, η οποία θέτει ζήτημα ευθύνης του εναγομένου και δεν αφορά «διαφορές εκ συμβάσεως». Όσον αφορά την εξωσυμβατική ευθύνη, που αντιμετωπίζεται λίγο πολύ με τον ίδιο τρόπο στα δίκαια των ευρωπαϊκών κρατών, αυτή δύναται να στοιχειοθετηθεί μόνον υπό την προϋπόθεση ότι μπορεί να αποδειχθεί αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της ζημίας και του γεγονότος από το οποίο απορρέει η ζημία αυτή⁶². Στον αντίποδα, κατά την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου σε σχέση με το άρθρο 5, σημείο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών, η έννοια της «διαφοράς εκ συμβάσεως» προϋποθέτει την ύπαρξη ελεύθερα αναληφθείσας από ένα συμβαλλόμενο δεσμεύσεως έναντι άλλου συμβαλλομένου, την δημιουργία δηλαδή νομικής υποχρεώσεως μεταξύ των μερών στην οποία στηρίζεται η αγωγή⁶³. Κατά συνέπεια, η εφαρμογή του περιεχομένου στο άρθρο 7, σημείο 1, κανόνα ειδικής δικαιοδοσίας για τις διαφορές εκ συμβάσεως αποκλείει καταρχήν την εφαρμογή του άρθρου 7 σημείο 2 για τις διαφορές εξ αδικοπραξίας⁶⁴. Κατόπιν τούτων, η παρατήρηση ότι το ΔΕΕ προσπαθεί να οριοθετήσει την δικαιοδοσία του άρθρου 7 σημείο 1 με αυτή του άρθρου 7 σημείο 2 προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Μάλιστα η πρόσφατη απόφαση Granarolo του 2016⁶⁵, ξεκαθάρισε ότι δεν δεσμεύεται το Δικαστήριο από το ότι ο ενάγων χαρακτήρισε την απαίτησή του ως προερχόμενη εξ αδικοπραξίας. Για τις ανάγκες του Κανονισμού, γίνεται δεκτό ότι αξιώσεις αποζημιώσεως, οι οποίες στηρίζονται σε αδικοπρακτική ευθύνη κατά το εθνικό δίκαιο, εμπίπτουν μολαταύτα στις «διαφορές εκ συμβάσεως» εφόσον η συμπεριφορά που προσάπτεται μπορεί να θεωρηθεί ως παράβαση συμβατικών υποχρεώσεων αλλά και όταν η ερμηνεία της συμβάσεως είναι απαραίτητη για την επίλυση της ένδικης διαφοράς⁶⁶. Η ύπαρξη, λοιπόν, έννομης σχέσης συμβατικής φύσεως ανάμεσα σε ενάγοντα και εναγόμενο, αυτομάτως μας παραπέμπει στις διαφορές εκ συμβάσεως

⁶² Εκτός από τη ζημία και τον αιτιώδη σύνδεσμο με τη συμπεριφορά του εναγομένου, η εξωσυμβατική ευθύνη προϋποθέτει επίσης ότι υπάρχει πταίσμα του εναγομένου για τη ζημία την οποία υπέστη ο ενάγων, είτε πρόκειται για δόλο είτε για αμέλεια είτε ακόμη και για αντικειμενική ευθύνη. Όπως χαρακτηριστικά, είχε αναφέρει ο γενικός εισαγγελέας C. Gulmann στις προτάσεις του, στην υπόθεση Reichert και Kockler (C-261/90, EU:C:1992:78, σ. 2169): «οι διάφορες γλωσσικές αποδόσεις του άρθρου 5, παράγραφος 3, έχουν τουλάχιστον δυο κοινά στοιχεία. Το πρώτο είναι ότι πρέπει να υπάρχει “παράνομη” συμπεριφορά και το άλλο ότι η συμπεριφορά αυτή πρέπει να προκάλεσε “ζημιογόνο γεγονός”».

⁶³ βλ. μεταξύ άλλων απόφαση της 18ης Ιουλίου 2013, ÖFAB C-147/12 (ECLI:EU:C:2013:490 σκέψη 33)

⁶⁴ «Εν τέλει, η έκταση εφαρμογής του άρθρου 5, σημείο 1, οριοθετείται επακριβώς με τη νομολογία του Δικαστηρίου, κατά τρόπον ώστε, οσάκις η ενοχή δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 5, σημείο 1, εφαρμόζεται το άρθρο 5, σημείο 3. Υπό την έννοια αυτή, μπορεί να λεχθεί ότι το άρθρο 5, σημείο 3, συνιστά εναπομένουσα κατηγορία», σκέψη 73, του Γενικού Εισαγγελέα L. A. Geelhoed, στην υπόθεση Tacconi/Wagner, C-334/00 (ECLI:EU:C:2002:68)

⁶⁵ ΔΕΕ, υπόθεση της 14ης Ιουλίου 2016 Granarolo SpA κατά Ambrosi Emmi France SA C-196/15 (ECLI:EU:C:2016:559 σκέψεις 21 και 22)

⁶⁶ ΔΕΕ, απόφαση της 13ης Μαρτίου 2014, Marc Brogsitter C-548/12, (ECLI:EU:C:2014:148 σκέψεις 21 και 260)

και μόνον σε αντίθετη περίπτωση έχει εφαρμογή η δωσιδικία της αδικοπραξίας του άρθρου 7 σημείο 2⁶⁷.

β) Υπαγόμενες διαφορές κατά την νομολογία του ΔΕΕ

Εκκινώντας από τις ανωτέρω παραδοχές, το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου έχει δεχτεί ότι, εδώ εμπίπτουν, διάφοροι τύποι αδικημάτων -δεν απαιτείται εν προκειμένω η τέλεση αξιόποινης πράξης αλλά αντίθετα αρκεί το απλό αστικό αδίκημα-⁶⁸, όπως είναι για παράδειγμα, οι βλάβες του περιβάλλοντος⁶⁹, η ευθύνη από ελαττωματικά προϊόντα⁷⁰, η προσβολή του γενικού δικαιώματος της προσωπικότητας⁷¹, η παραποίηση σήματος στο πλαίσιο αθέμιτου ανταγωνισμού⁷², η προσβολή των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας⁷³, η απαγόρευση μεταπώλησης εκτός δικτύου επιλεκτικής διανομής⁷⁴, η αμέλεια δικηγόρου κατά τη σύνταξη συμβάσεως σχετικά με δικαίωμα εξαγοράς μετοχών⁷⁵, η ευθύνη για πλημμελή άσκηση των καθηκόντων διευθύνσεως και διαχειρίσεως⁷⁶, η ευθύνη που προκύπτει από θαλάσσιες μεταφορές⁷⁷, οι αγωγές με τις οποίες ζητείται να κριθούν ένα μέλος του διοικητικού συμβουλίου καθώς και ένας μέτοχος μετοχικής εταιρίας υπεύθυνοι για τις οφειλές της εταιρίας αυτής⁷⁸, κ.α. Επιπροσθέτως, έχει κριθεί ότι στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 7 σημείο 2 εμπίπτει και η άσκηση αρνητικής αναγνωριστικής αγωγής με αντικείμενο να διαπιστωθεί η μη ύπαρξη ευθύνης εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας⁷⁹. Παρατηρείται ότι η έννοια της αδικοπραξίας, ερμηνεύεται από το ΔΕΕ με ιδιαίτερη ευρύτητα⁸⁰, προκειμένου να συμπεριληφθούν και διαφορές για τις οποίες δεν υπάρχει ενιαία αντιμετώπιση από τα εθνικά δίκαια των κρατών μελών Αναμφισβητήτως εμπίπτουν και οι περιπτώσεις ευθύνης από διακινδύνευση, όπως είναι οι προκαλούμενες ζημιές

⁶⁷ ΔΕΕ, απόφαση της της 10ης Σεπτεμβρίου 2015, Holterman Ferho Exploitatie BV, C-47/14 (ECLI:EU:C:2015:574 σκέψεις 70 και 71)

⁶⁸ Νικόλαος Κ.Κλαμαρής/Δημήτριος Α. Τσικρικάς, *όπ.π.*, §18.3, σ. 82. Έτσι και Σαχπεκίδου, *όπ.π.*, σ. 165 §130.

⁶⁹ ΔΕΚ, απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 1976, Bier κατά Mines de Potasse d' Alsace SA 21/76

⁷⁰ ΔΕΕ, υπόθεση της 16ης Ιανουαρίου 2014, Andreas Kainz κατά Pantherwerke AG, C-45/13

⁷¹ ΔΕΕ, υπόθεση της 13ης Ιουλίου 2017, Ingrid Ilsjan κατά Svensk Handel AB, C-194/16.

⁷² ΔΕΕ, υπόθεση της 5ης Ιουνίου 2014, Coty Germany, C-360/12

⁷³ ΔΕΕ, υπόθεση της 22ας Ιανουαρίου 2015, Pez Hejduk κατά EnergieAgentur.NRW GmbH, C-441/13.

⁷⁴ ΔΕΕ, υπόθεση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Concurrence SARL κατά Samsung Electronics France SAS/ Amazon Services Europe Sàrl, C-618/15.

⁷⁵ ΔΕΕ, υπόθεση της 16ης Ιουνίου 2016, Universal Music International Holding BV κατά Michael Tétréault Schilling/Irwin Schwartz/ Jozef Brož, C-12/15

⁷⁶ ΔΕΕ, υπόθεση της 7ης Μαΐου 2015, Holterman Ferho Exploitatie BV κατά Friedrich Leopold Freiherr Spies von Bülllesheim, C-47/14

⁷⁷ ΔΕΚ, υπόθεση της της 5ης Φεβρουαρίου 1998, Réunion européenne, C-51/97

⁷⁸ ΔΕΕ, υπόθεση της 18ης Ιουλίου 2013 ÖFAB, C-147/12

⁷⁹ ΔΕΕ, υπόθεση της 25ης Οκτωβρίου 2012 Folien Fischer AG κατά Ritrama SpA, C-133/11. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή και ο **Ι. Δεληκωστόπουλος**, Δωσιδικία της αδικοπραξίας στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη, ΕΠολΔ 2014, σ.448-449.

⁸⁰ Νικόλαος Θ.Νίκας, Εγχειρίδιο, *όπ.π.*, §88, σ. 121.

από τη λειτουργία αυτοκινήτου ή άλλης επικίνδυνης συσκευής ή εγκατάστασης⁸¹ καθώς και αγωγές εναντίον κάθε άλλου αστικώς υπευθύνου για παράνομη πράξη τρίτου όπως λ.χ. κατά του προστήσαντος για αδικοπραξία του προστηθέντος ή κατά του κυρίου του αυτοκινήτου για ζημία που προξενήθηκε με αυτό από τον κάτοχό του⁸².

3. Πεδίο εφαρμογής αμφισβητούμενων περιπτώσεων αδικοπρακτικών ενοχών μέσα από την νομολογία του ΔΕΕ.

Δεδομένης και της πολυμορφίας αλλά και της πολυσχιδούς δράσεως του ιδιωτικού δικαίου, ο ρόλος της νομολογίας στην οριοθέτηση των αξιώσεων που υπάγονται στην ειδική δικαιοδοτική βάση του αδικήματος και στην ορθή επιλογή της δικαιοδοτικής οδού, αποδεικνύεται καταλυτικός. Μια συνοπτική εικόνα των νομολογιακών τάσεων στις σημαντικότερες κατηγορίες των προβληματικών περιπτώσεων έχει συνεπώς πρωταρχική σημασία. Κρίσιμη πάντως, αποβαίνει η ουσιαστική φύση των σχετικών αξιώσεων, που αμφιταλαντεύεται μεταξύ της συμβατικής και αδικοπρακτικής ευθύνης.

α) Η αξίωση που απορρέει από αδικαιολόγητο πλουτισμό.

Στην υπόθεση-σταθμό, της 15ης Ιουνίου 1988, Καλφάλης κατά Schröder⁸³ το Δικαστήριο ερωτήθηκε, μεταξύ άλλων, εάν «το άρθρο 5, παράγραφος 3, της Συμβάσεως παρέχει για αγωγές που αφορούν αξιώσεις εξ αδικοπραξίας, εκ συμβάσεως ή εξ αδικαιολόγητου πλουτισμού, συντρέχουσα δικαιοδοσία λόγω συνάφειας και για αξιώσεις που δεν προέρχονται εξ αδικοπραξίας» και περιορίστηκε στο να απαντήσει γενικά ότι «το δικαστήριο που είναι αρμόδιο, δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 3, να κρίνει το κεφάλαιο μιας αγωγής που στηρίζεται σε ενοχή εξ αδικοπραξίας δεν είναι αρμόδιο να κρίνει τα υπόλοιπα κεφάλαια της ίδιας αγωγής που δεν στηρίζονται σε ενοχές εξ αδικοπραξίας». Ομολογουμένως, το Δικαστήριο δεν παρέσχε κάποια ένδειξη ως προς το εάν ο αδικαιολόγητος πλουτισμός εξομοιούται, κατά τη κρίση του, με ενοχή εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας· απλώς απέκλεισε το ενδεχόμενο, αγωγή η οποία δεν στηρίζεται σε εξωσυμβατική ενοχή να εμπίπτει στο άρθρο 5, παράγραφος 3, με την αιτιολογία ότι οι ειδικές δωσιδικίες των άρθρων 5 και 6 της Συμβάσεως, ως αποκλίσεις της γενικής νόμιμης δωσιδικίας του άρθρου 2 πρέπει να ερμηνεύονται συσταλτικά, δηλαδή να εφαρμόζονται μόνο εφόσον ο σκοπός για τον οποίον θεσπίστηκαν πράγματι εξυπηρετείται με την εκδίκαση της

⁸¹ Νικόλαος Θ. Νίκας, Εγχειρίδιο, όπ.π., §88, σ. 121.

⁸² Χ. Μιχαηλίδου, Νομολογιακή επεξεργασία της ειδικής βάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας σε αδικοπρακτικές αξιώσεις από το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΔΙΚΗ (31) 2000.206

⁸³ ΔΕΚ, υπόθεση της 15ης Ιουνίου 1988, Καλφάλης κατά Schröder, C-189/87.

διαφοράς από τα αντίστοιχα δικαστήρια⁸⁴. Μολαταύτα, η απόφαση έδωσε ψήγματα γνώσης περί των ουσιαστικών διαφορών μεταξύ των διαφόρων τύπων εννόμων σχέσεων. Αντίθετα ο γενικός εισαγγελέας M. Darmon είχε διατυπώσει την πρόταση ότι η κατά το άρθρο 5, παράγραφος 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών δικαιοδοσία —διαφορές από σύμβαση— θα έπρεπε να συμπαράσχει και τις αξιώσεις που στηρίζονται ταυτόχρονα σε αδικοπραξία και αδικαιολόγητο πλουτισμό⁸⁵. Στην μεταγενέστερη υπόθεση, Shearson Lehman Hutton, ο επίσης γενικός εισαγγελέας M. Darmon, είχε επιμείνει λανθασμένα στην άποψη ότι το Δικαστήριο κατά τον ορισμό της έννοιας της ενοχής εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας που έδωσε με την απόφαση Καλφέλης, περιέλαβε «στις ενοχές εξ αδικοπραξίας την αγωγή που στηρίζεται στον αδικαιολόγητο πλουτισμό»⁸⁶. Η μετέπειτα απόφαση Sapir, επίσης αφορούσε απαίτηση επιστροφής αχρεωστήτως καταβαλλόμενης οφειλής, ωστόσο το Δικαστήριο δεν κλήθηκε να ερμηνεύσει το άρθρο 5 παρ. 3 αλλά αντιθέτως, ερμήνευσε το άρθρο 6 του κανονισμού 44/2001 το οποίο αφορά αγωγή κατά πλεόνων εναγομένων⁸⁷.

Πρόσφατα, ο γενικός εισαγγελέας Nihls Wahls, στην υπόθεση της 7ης Απριλίου 2016, Gazdasági Versenyhivataln κατά Siemens Aktiengesellschaft Österreich⁸⁸, αντιμετωπίζοντας το σχετικό ζήτημα, αν δηλαδή η αγωγή αδικαιολόγητου πλουτισμού εμπίπτει στις ενοχές εξ αδικοπραξίας, και συγκεκριμένα, στο πλαίσιο υποθέσεως αχρεωστήτως καταβληθέντος προστίμου που είχε επιβληθεί από την επιτροπή ανταγωνισμού, ήταν καθόλα αρνητικός. Στην κατεύθυνση αυτή διατυπώνει δύο αιτιολογίες, που στοχεύουν κυρίως στον εντοπισμό των εγγενών διαφορών των δύο ενοχών, και που κατά τον ίδιο, τελικά, εμποδίζουν τον χαρακτηρισμό της αγωγικής βάσης του αδικαιολόγητου πλουτισμού, ως εντασσόμενης στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 5 παρ. 3:

(α) Ο κανόνας του άρθρου 5, παράγραφος 3 απαιτεί την ύπαρξη «ζημιογόνου γεγονότος» το οποίο προκαλεί «ζημία», δηλαδή βλάβη. Αντίθετα η αγωγή με αντικείμενο την απόδοση αδικαιολόγητου πλουτισμού δεν στηρίζεται σε βλάβη. Ειδικότερα, ενώ η αγωγή από αδικαιολόγητο πλουτισμό κατατείνει στην απόδοση στον ενάγοντα του οφέλους το οποίο ο εναγόμενος απεκόμισε παρανόμως εις βάρος του πρώτου, αντίθετα η αγωγή με την οποία επιδιώκεται η στοιχειοθέτηση της εξωσυμβατικής ευθύνης του εναγομένου σκοπό έχει την αποκατάσταση ζημίας ή οικονομικής

⁸⁴ Ο σκοπός αυτός έγκειται στην ιδιαίτερη σύνδεση μεταξύ του επιληφθέντος δικαστηρίου και της ένδικης διαφοράς, βλ. έκθεση *Ευρυγένη-Κεραμέως* σ.50.

⁸⁵ βλ. τις προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα M. Darmon στην απόφαση Kalfelis (C-189/87, EU:C:1988:312, σημεία 25 έως 31).

⁸⁶ ΔΕΚ, προτάσεις γενικού εισαγγελέα M. Darmon στην υπόθεση της 27ης Οκτωβρίου 1992, Shearson Lehman Hutton Inc. κατά TVB, C-89/91, EU:C:1992:410, σημείο 102 σ.178)

⁸⁷ ΔΕΕ, υπόθεση της 11^{ης} Απριλίου 2013, Land Berlin κατά Ellen Mirjam Sapir, C-645/11, EU:C:2013:228.

⁸⁸ ΔΕΕ, υπόθεση της 7^{ης} Απριλίου 2016, C-102/15.

βλάβης του ενάγοντος λόγω υπαίτιας πράξεως ή παραλείψεως του εναγομένου⁸⁹,

(β) Επιπλέον, μολονότι η απόδοση βάσει των διατάξεων περί αδικαιολόγητου πλουτισμού απαιτεί ο πλουτισμός να είναι παράνομος, το γεγονός αυτό δεν εξομοιούται με εξωσυμβατική ευθύνη. Εκτός από τη ζημία και τον αιτιώδη σύνδεσμο με τη συμπεριφορά του εναγομένου, η εξωσυμβατική ευθύνη προϋποθέτει επίσης ότι υπάρχει πταίσμα του εναγομένου για τη ζημία την οποία υπέστη ο ενάγων, είτε πρόκειται για δόλο είτε για αμέλεια είτε ακόμη και για αντικειμενική ευθύνη. Αντιθέτως η ανάκτηση ποσού καταβληθέντος χωρίς νόμιμη αιτία δεν εξαρτάται κατ' ανάγκην από την άμεμπτη ή μη συμπεριφορά του λήπτη⁹⁰. Σε κάθε περίπτωση, το Δικαστήριο έκρινε ότι παρείλκε η απόφαση επί των ερωτημάτων που του είχαν υποβληθεί στην οικεία υπόθεση και έτσι δεν έλαβε θέση επί της απόψεως του γενικού εισαγγελέα, αφού θεώρησε ότι η προκείμενη υπόθεση δεν εμπίπτει στις «αστικές και εμπορικές υποθέσεις» κατά την έννοια του άρθρου 1 του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001, αλλά πρόκειται για διαφορά που πηγάζει από πράξη δημόσιας εξουσίας και άρα πρόκειται για διοικητική διαφορά που εκφεύγει του πεδίου εφαρμογής του παρόντος κανονισμού⁹¹.

Το Δικαστήριο καίτοι δεν έχει προσδώσει με τις αποφάσεις του μια σαφή εικόνα για τον αν η αξίωση του αδικαιολόγητου πλουτισμού εμπίπτει το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 7 σημείο 2, τείνει στην αποδοχή του, όταν μάλιστα εκλείπει ο συμβατικός δεσμός μεταξύ των μερών. Η ανωτέρω θέση επιρρωνύεται με μία ακόμη υπόθεση, με την οποία ζητήθηκε αφενός η ακύρωση της σύμβασης μεταξύ των συμβαλλομένων τραπεζών και έπειτα η καταβολή των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών από εισπράχθηκαν από πώληση ομολόγων. Στην υπόθεση της 20^{ης} Απριλίου 2016, Profit Investment SIM SpA κατά Stefano Oss/ Commerzbank Brand Dresdner Bank AG κλπ., το Δικαστήριο, ακολουθώντας την πρόταση του γενικού εισαγγελέα, διατύπωσε την ακόλουθη σκέψη: «αν δεν υπήρχε συμβατικός δεσμός τον οποίο τα μέρη ανέλαβαν ελεύθερα, δεν θα είχε εκπληρωθεί η παροχή και δεν θα υπήρχε δικαίωμα επιστροφής. Αυτή η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ του δικαιώματος επιστροφής και του συμβατικού δεσμού αρκεί για να ενταχθεί η αγωγή περί επιστροφής της παροχής στις διαφορές εκ συμβάσεως⁹². Βέβαια το Δικαστήριο, αντιθέτως με τα μέχρι τώρα ισχύοντα, επεφύλαξε για το αιτούν δικαστήριο, να επαληθεύσει-ερευνήσει το κατά πόσο υφίσταται συμβατική υποχρέωση ή όχι μεταξύ των συμβαλλομένων μερών.

⁸⁹ ΔΕΕ, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα, Nihls Wahls στην υπόθεση της 7ης Απριλίου 2016, Siemens Aktiengesellschaft Österreich, C-102/15 (ECLI:EU:C:2016:225), σκέψεις 60 και 61.

⁹⁰ ΔΕΕ, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα, Nihls Wahls στην υπόθεση της 7ης Απριλίου 2016, Siemens Aktiengesellschaft Österreich, C-102/15 (ECLI:EU:C:2016:225), σκέψη 62.

⁹¹ ΔΕΕ, απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016, C-102/15, (ECLI:EU:C:2016:607, σκέψεις 40, 42, 43)

⁹² ΔΕΕ, υπόθεση της 20^{ης} Απριλίου 2016, C-366/13, (ECLI:EU:C:2016:282 σκέψη 55 έως 58)

Παρήμιν, κρατούσα φαίνεται να είναι η άποψη⁹³ πως εάν η αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού προέρχεται από αδικοπραξία ή οιοινεί αδικοπραξία, υφίσταται συντρέχουσα δωσιδικία της αδικοπραξίας, ενώ εάν ο αδικαιολόγητος πλουτισμός απορρέει από παράβαση συμβατικής υποχρέωσης, τότε καθιδρύεται συντρέχουσα δωσιδικία της δικαιοπραξίας. Με άλλα λόγια, εάν η αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού λειτουργεί στο πλαίσιο συμβάσεως τότε θεμελιώνεται διεθνής δικαιοδοσία του δικαστηρίου του τόπου εκπλήρωσης της παροχής, εάν πάλι λειτουργεί στο πλαίσιο αδικοπραξίας, θεμελιώνεται διεθνής δικαιοδοσία του δικαστηρίου του ζημιογόνου γεγονότος. Στην περίπτωση όμως που η σύμβαση στην συνέχεια ανευτράπη ή ακυρώθηκε, αμφισβητείται εάν η αξίωση του αδικαιολόγητου πλουτισμού διατηρεί τον συμβατικό της χαρακτήρα, υπαγόμενη στην ρύθμιση του άρθρου 5 σημ. 1 (πλέον 7 σημ.1) ή υπάγεται μόνο στο δικαστήριο της γενικής νομιμης δωσιδικίας του εναγομένου⁹⁴. Κρατούσα πάντως, φαίνεται η άποψη⁹⁵ ότι επί διαφορών σχετικών με το κύρος της σύμβασης, εφαρμόζεται η δωσιδικία των συμβάσεων, κι αυτό διότι σε αντίθετη περίπτωση θα αρκούσε ο εναγόμενος να επικαλεσθεί το ανυπόστατο της για την μη εφαρμογή της, με αποτέλεσμα η ειδική συντρέχουσα δωσιδικία του άρθρου 5 σημ.1 να χάσει το πεδίο εφαρμογής της. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η άποψη της νομολογίας ως προς τις αγωγές με αίτημα την αναγνώριση της ακυρότητας σύμβασης λόγω απάτης⁹⁶. Εδώ προτάσσεται το βουλευτικό στοιχείο του συμβαλλομένου, ως λόγος ακυρότητας ορισμένης δικαιοπραξίας, και η σχετική αγωγή με αντικείμενο την αναγνώριση ή την κήρυξη της ακυρότητας της δικαιοπραξίας δεν υπάγεται στην δωσιδικία της συμβάσεως (άρθρο 5 σημείο 1), αλλά στην δωσιδικία της αδικοπραξίας (άρθρο 5 σημείο 2), κατ'εξαίρεση του κανόνα ότι στην

⁹³ *Κεραμέας/Κρεμλής/Ταγαράς*, Η σύμβαση των Βρυξελλών για την διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων, Ερμηνεία κατ'άρθρο, 1989, άρθρ.5 σημ.3, §30, σ.69, *Ε. Βασιλακάκης*, Ειδικές βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας επί διαφορών από σύμβαση και αδικοπραξία, 2004, σ. 191. Από την νομολογία βλ. ενδεικτικά ΕφΑθ 9382/2000 Αρμ 2001.1239. Στον χώρο του αυτόνομου ελληνικού δικονομικού δικαίου βλ. *Γ. Μητσόπουλος*, Πολιτική Δικονομία, 1972, τ. Ι, §129, σ. 239, *Κ. Κεραμέας*, Αστικό Δικονομικό Δίκαιο-Γενικό μέρος, 1986, υποσημ. 13, σ. 67, *Νικόλαος Θ. Νίκας*, Εγχειρίδιο, 2016, όπ.π., §56 και §88, σ. 111 και 121 αντίστοιχα, *Κεραμέας/Κονδύλης/Νίκας*, ΕρμΚΠολΔ Ι, αρ. 33§1, σ.79. Αμφ. η χρησιμοποίηση του κριτηρίου «της ουσιαστικής συναρτήσεως», ως θεμελίου ενός γενικότερου κανόνα που δύναται να επεκταθεί και στις υπόλοιπες ενοχές, πλην του αδικαιολόγητου πλουτισμού λόγω κυρίως της δυσκολίας ακριβούς οριοθέτησής του και της αβεβαιότητας που εισάγει, βλ. ειδικότερα σε *Καλλιόπη Μακρίδου*, Ερμηνευτικά Ζητήματα της αδικοπραξίας και «οινεί αδικοπραξίας» του άρθρου 5§3 της Συμβάσεως των Βρυξελλών, Αρμ 1990 (12), σ. 1167-1168

⁹⁴ *Νικόλαος Κ Κλαμαρής/Δημήτριος Α. Τσικρικάς*, Διεθνές Αστικό και Ευρωπαϊκό Δικονομικό Δίκαιο, 2014, σ.77. Προς την κατεύθυνση αυτή τάσσεται και η *Κ. Μακρίδου*, όπ.π., σ. 1167-1168, με την σκέψη ότι όπου ο νομοθέτης απέφυγε να θεσπίσει ειδική δικαιοδοτική βάση για τις ενοχές από αδικοπραξία, δεν το έπραξε από αβλεψία, αλλά η βούλησή του ήταν να ενταχθούν αποκλειστικά στην γενική νόμιμη δωσιδικία της κατοικίας του εναγομένου και όχι στις αντίστοιχες ειδικές βάσεις των άρ. 5 σημ.1 και σημ. 3.

⁹⁵ βλ. παρατηρ. *Ι. Δεληκωστόπουλου*, στην υπόθεση C-366/13, ΕΠολΔ 2016.104 με τις εκεί παραπομπές

⁹⁶ ΕφΑθ 4178/2003 Ηλεκτρονική Συλλογή «ΝΟΜΟΣ»

δωσιδικία της πρώτης υπάγονται και διαφορές από άκυρη σύμβαση⁹⁷.

β) Η αξίωση που απορρέει από προσυμβατική ευθύνη (*culpa in contrahendo*).

Σε αντίθεση με τον εγχώριο νομοθέτη που φρόντισε να συμπεριλάβει στην συντρέχουσα δωσιδικία της δικαιοπραξίας και συγκεκριμένα στο εδάφιο 2 του άρθρου 33 ΚΠολΔ, ειδική ρύθμιση για τις αξιώσεις που απορρέουν από πταίσμα κατά τις διαπραγματεύσεις⁹⁸, με την σκέψη ότι, ναι μεν πρόκειται για αξιώσεις που απορρέουν από τον νόμο, τελούν ωστόσο σε συνάρτηση με υπό κατάρτιση δικαιοπραξία⁹⁹, στο πεδίο εφαρμογής των κανονισμών, οι αξιώσεις από πταίσμα κατά τις διαπραγματεύσεις, κατατάσσεται στις ενοχές από αδικοπραξία¹⁰⁰. Ειδικότερα, με την εκδοθείσα απόφαση, της 17^{ης} Σεπτεμβρίου 2002, Tacconi κατά Wagner, το Δικαστήριο έκανε δεκτό, πως ελλείπει ελευθέρως αναληφθείσας δεσμεύσεως μεταξύ των μερών, η αγωγή με την οποία προβάλλεται η προσυμβατική ευθύνη του εναγόμενου, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των αδικοπρακτικών ενοχών¹⁰¹. Καίρια επιχειρήματα υπέρ της υιοθέτησης αυτής της λύσης, ήταν αφενός «η αδυναμία εντοπισμού του τόπου εκπλήρωσης της παροχής, δεδομένου ότι η δικαιοδοσία επί διαφορών εκ συμβάσεως του εθνικού δικαστηρίου προσδιορίζεται με γνώμονα τον τόπο όπου εκπληρώθηκε ή πρέπει να εκπληρωθεί η αποτελούσα τη βάση της αξιώσεως παροχή», αφετέρου δε ότι «η υποχρέωση καλόπιστης διεξαγωγής των διαπραγματεύσεων έχει

⁹⁷ βλ. γνωμοδότηση **Π. Αρβανιτάκη**, Η έννοια του «τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός» επί σύνθετης αδικοπρακτικής συμπεριφοράς κατά το άρθρο 5 σημ. 3 ΣυμβΛουγκ/ΚανBrI, ΕΠολΔ 2009 σ. 478

⁹⁸ Ήδη στις εργασίες της Αναθεωρητικής Επιτροπής του Σχεδίου ΚΠολΔ και Εισαγωγικού Νόμου, κρίθηκε σκόπιμο, ύστερα από πρόταση του Φραγκίστα, να συμπεριληφθούν στο άρθ. 33 ΚΠολΔ τόσο οι αξιώσεις από αρνητικό διαφέρον όσο και αυτές που πηγάζουν από πταίσμα κατά τις διαπραγματεύσεις, βλ. ΠρακΑναθ σ. 8,

⁹⁹ Άλλωστε, η διάταξη του αρ. 33 ΚΠολΔ δεν προϋποθέτει οπωσδήποτε συμβατικό δεσμό, αλλά καταλαμβάνει και τις διαφορές που αφορούν μονομερή δικαιοπραξία. βλ. μεταξύ άλλων, **Κ.Α. Κεραμέας**, Αστικό Δικονομικό Δίκαιο - Γενικό Μέρος, σ. 67-68, **Νικόλαος Θ. Νίκας**, Εγχειρίδιο, 2016, όπ.π., §56 σ. 111, **Νικόλαος Κ Κλαμαρής/Δημήτριος Α. Τσικρινάς**, Διεθνές Αστικό και Ευρωπαϊκό Δικονομικό Δίκαιο, 2014, σ.76.

¹⁰⁰ Η προσυμβατική ευθύνη εντάσσεται ευθέως στις εξωσυμβατικές ενοχές στον κανονισμό 864/2007 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές («Ρώμη II»). Ειδικότερα, το άρθρο 12 του κανονισμού προβλέπει ότι «το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές που απορρέουν από συζητήσεις πριν από τη σύναψη σύμβασης, ανεξαρτήτως του εάν συνήφθη τελικά η σύμβαση, είναι το δίκαιο που είναι, ή που θα ήταν, εφαρμοστέο στη σύμβαση, εάν αυτή είχε συναφθεί». Όταν, λοιπόν, το εφαρμοστέο δίκαιο δεν μπορεί να καθορισθεί με βάση τα ανωτέρω, τότε εφαρμόζεται το δίκαιο της χώρας, στην οποία επέρχεται η ζημία, ανεξαρτήτως της χώρας στην οποία συνέβη το ζημιογόνο γεγονός και ανεξαρτήτως της χώρας ή των χωρών στις οποίες το εν λόγω γεγονός παράγει έμμεσα αποτελέσματα. Εναλλακτικά, αν τα μέρη έχουν τη συνήθη διαμονή τους στην ίδια χώρα κατά τον χρόνο επέλευσης του ζημιογόνου γεγονότος, τότε εφαρμόζεται το δίκαιο της χώρας αυτής ή όταν, από το σύνολο των περιστάσεων, συνάγεται σαφώς ότι η εξωσυμβατική ενοχή που απορρέει από συζητήσεις πριν από τη σύναψη σύμβασης συνδέεται προδήλως στενότερα με χώρα άλλη από εκείνη που ορίζεται στις ανωτέρω περιπτώσεις, τότε εφαρμόζεται το δίκαιο της εν λόγω άλλης χώρας.

¹⁰¹ ΔΕΚ, απόφαση της 17ης Σεπτεμβρίου 2002, Tacconi κατά Wagner, C-334/00. (ECLI:EU:C:2002:499 σκέψεις 24-27). Είχε βέβαια προηγηθεί, η απόφαση της 17^{ης} Δεκεμβρίου 1998, Embassy Limousines & Services κατά Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων που αντιμετώπισε την προσυμβατική ευθύνη ως εξωσυμβατική (όμως εκτός πλαισίου της ΣΒρ), T-203/96, ΣυλλΝομ 4239 (σκέψεις 88 και 96)

φύση αδικοπρακτική» σε συνδυασμό με τη σκέψη ότι «ενόσω διαρκούν οι διαπραγματεύσεις, δεν υφίσταται ακόμα συμβατικός δεσμός»¹⁰². Πάντως το Δικαστήριο άφησε ανοιχτή την θεμελίωση της διεθνούς δικαιοδοσίας στο άρθρο 7 σημ. 1, στην περίπτωση που η ευθύνη από προσυμβατικό πταίσμα δεν είναι αποκλειστικά απόρροια της παραβίασεως κανόνων δικαίου, σαν κι αυτών που επιτάσσουν καλόπιστη διαπραγμάτευση, αλλά συνδέεται με ελευθέρως αναληφθείσα δέσμευση¹⁰³.

Στην θεωρία, αντίθετα, υποστηρίζονται διάφορες λύσεις. Ελλείπει σαφούς οριοθέτησης, του προσυμβατικού πταίσματος στο πλαίσιο των δικαιοδοτικών βάσεων, αυτό θα ενταχθεί αναγκαστικά είτε στις διαφορές εκ συμβάσεως¹⁰⁴, είτε στις διαφορές από αδικοπραξία¹⁰⁵, είτε τέλος στην γενική νόμιμη δωσιδικία της κατοικίας του εναγομένου¹⁰⁶. Άλλωστε, το γεγονός ότι οι εθνικές έννομες τάξεις, προσβλέπουν άλλοτε στον συμβατικό και άλλοτε στον αδικοπρακτικό χαρακτήρα αυτών των αξιώσεων¹⁰⁷, ελάχιστη σημασία έχει, στο πλαίσιο της αυτόνομης ερμηνείας των διατάξεων του Κανονισμού, όπως αυτή προσδιορίζεται μέσω της νομολογίας του Δικαστηρίου. Ορθότερη, πάντως φαίνεται η λύση που δίδεται από μερίδα της θεωρίας, που προτάσσει την υπαγωγή των διαφορών από προσυμβατικό πταίσμα στην δωσιδικία του τόπου εκπληρώσεως (δηλαδή στο άρθρο 7 σημείο 1), εφόσον υφίσταται καταρτισμένη σύμβαση, ενώ, υπό την εκδοχή ότι δεν έχει καταρτιστεί σύμβαση μεταξύ των διαδίκων, προκρίνεται η εφαρμογή της δωσιδικίας των αδικοπρακτικών αξιώσεων (άρθρο 7 σημείο 2)¹⁰⁸.

Την παραπάνω λύση του Δικαστηρίου, ενστερνίζεται και η υπ' αριθμ. 9382/2000 απόφαση του Εφετείου Αθηνών¹⁰⁹, η οποία εντάσσει στο άρθρο 5 σημ. 3 ΣυμΒρ, την αξίωση προς

¹⁰² ΔΕΚ, απόφαση της 17ης Σεπτεμβρίου 2002, Tacconi κατά Wagner, C-334/00. (ECLI:EU:C:2002:499 σκέψεις 22-27)

¹⁰³ βλ. ειδικότερα παρατηρήσεις **A. Τσαβδαρίδη** στην απόφαση του ΕφΑθ 9382/2000, σε **E. Βασιλακάκη**, Δικονομικό Διεθνές Δίκαιο, 2008, σ.70-71.

¹⁰⁴ Υπέρ της άποψης του τόπου εκπλήρωσης της μέλλουσας παροχής, **Κεραμέας/Κρεμλής/Ταγαράς**, όπ.π., αρ. 5 σημ. 1, §6, σ. 52.

¹⁰⁵ Υπέρ της άποψης αυτής και ο **Μεταλληνός** βλ. του ιδίου, Η διεθνής δικαιοδοσία των δικαστηρίων των κρατών μελών της ΕΟΚ επί αστικών και εμπορικών υποθέσεων κατά την σύμβασιν των Βρυξελλών της 27.9.1968 Δ 8 σ. 3 επομ και 30 επομ.

¹⁰⁶ Υπέρ της άποψης αυτής τάσσεται η **Κ. Μακρίδου**, Ερμηνευτικά Ζητήματα της αδικοπραξίας και «οινεί αδικοπραξίας» του άρθρου 5§3 της Συμβάσεως των Βρυξελλών, Αρμ 1990 (12), σ. 1167-1168, με την σκέψη ότι όπου ο νομοθέτης απέφυγε να θεσπίσει ειδική δικαιοδοτική βάση για τις ενοχές από αδικοπραξία, δεν το έπραξε από αβλεψία, αλλά η βούλησή του ήταν να ενταχθούν αποκλειστικά στην γενική νόμιμη δωσιδικία της κατοικίας του εναγομένου και όχι στις αντίστοιχες ειδικές βάσεις των άρ. 5 σημ.1 και σημ. 3.

¹⁰⁷ **E. Βασιλακάκης**, Ειδικές βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας επί διαφορών από σύμβαση και αδικοπραξία, 2004, σ. 56-57.

¹⁰⁸ **E. Βασιλακάκης**, όπ.π., σ. 187 με τις εκεί παραπομπές στη γερμανική θεωρία.

¹⁰⁹ βλ. ΕφΑθ 9382/2000 Αρμ 2001, σ. 1239, με παρατηρήσεις **Αρβανιτάκη**, ο οποίος επισημαίνει ότι το ζήτημα παραμένει ανοιχτό. Έτσι και ΕφΛαρ 348/2015 Ηλεκτρονική Συλλογή «ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ», όπου δέχτηκε ότι το προσυμβατικό πταίσμα - αδικοπραξία τελείται στο τόπο όπου λαμβάνει χώρα η υπαίτια ματαίωση της σύναψης της σύμβασης. Τέτοιος είναι ο τόπος στον οποίο περιέρχεται και η δήλωση περί διακοπής των διαπραγματεύσεων.

αποζημίωση από προσυμβατική ευθύνη, θέτοντας ως αφετηρία της μείζονος σκέψης της, τον αυτοτελή και όχι παρεπόμενο χαρακτήρα της υποχρέωσης για παροχή αποζημιώσεως που γεννήθηκε από πταίσμα κατά τις διαπραγματεύσεις, αλλά και το γεγονός ότι η υποχρέωση αυτή δεν παρέχεται για υποκατάσταση των κύριων υποχρεώσεων που απορρέουν από τυχόν καταρτισθείσα σύμβαση, ώστε να καλύπτεται από την ενδεχόμενη αποδοχή του τόπου εκπλήρωσεως αυτών. Άλλωστε το δικαστήριο του τόπου όπου έλαβαν χώρα οι διαπραγματεύσεις και επήλθε η ζημία βρίσκεται αντικειμενικά σε πλεονεκτικότερη θέση από άποψη αποδεικτικής εγγύτητας.

γ) Η παυλιανή αγωγή («actio paulana»).

Στο πεδίο εφαρμογής της ειδικής συντρέχουσας δωσιδικίας για διαφορές από αδικοπραξία, δεν εντάσσεται, σύμφωνα με την παλαιότερη νομολογία του ΔΕΚ, η αγωγή καταδολίευσης δανειστών («actio paulana»), του γαλλικού δικαίου. Ήδη με την απόφαση Reichert κατά Dresdner Bank του 1990, το Δικαστήριο, αρνήθηκε την υπαγωγή της παυλιανής αγωγής στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 16 σημείο 1 Συμβρυξ, και στην συνέχεια με την απόφαση Reichert και Klocker κατά Dresdner Bank του 1992¹¹⁰, την εξαιρεί επίσης από το πεδίο των αδικοπρακτικών ενοχών. Προς την κατεύθυνση αυτή, και ειδικότερα στην σκέψη 19 της απόφασης, διατυπώνονται τρεις σαφείς αιτιολογίες:

- α) Αντικείμενο της παυλιανής αγωγής δεν είναι η αποκατάσταση της ζημίας που προκάλεσε ο οφειλέτης στον δανειστή με την καταδολιευτική του δικαιοπραξία, αλλά η εξαφάνιση των αποτελεσμάτων της πράξεως διαθέσεως (ανεξαρτήτως αν αυτή συνίσταται σε εκποιητική ή σε χαριστική δικαιοπραξία).
- β) Ο δανειστής στρέφεται όχι μόνον κατά του οφειλέτη, αλλά και κατά του τρίτου που ωφελήθηκε από την διάθεση.
- γ) Ο τρίτος μπορεί να μην έχει διαπράξει κανένα πταίσμα, αν η δικαιοπραξία συνήφθη εκ χαριστικής αιτίας.

Κατά μία άποψη, και ενόψει του ότι ο θεσμός της παυλιανής διάρρηξης, απαντά στην ίδια προβληματική σε Ελλάδα και Γαλλία, η ανωτέρω νομολογία, θα πρέπει να υιοθετηθεί, αντίστοιχα και για την παυλιανή διάρρηξη, κατ'εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 939 επ. του ΑΚ¹¹¹. Η παρατήρηση όμως, ότι το Δικαστήριο επαναφέρει το στοιχείο της υπαιτιότητας ως όρου του υπαρκτού της αδικοπρακτικής ευθύνης, αλλά και η μη αναζήτηση τυχόν προηγούμενου

¹¹⁰ ΔΕΚ, υπόθεση της 26^{ης} Μαρτίου 1992, Reichert και Klocker κατά Dresdner Bank, C-261/90, Συλλ. Νομ 1992.2149.

¹¹¹ βλ. *I. Δεληκωστόπουλο*, Ζητήματα από την εφαρμογή του Κανονισμού 1215/2012 για τη Διεθνή Δικαιοδοσία και την Εκτέλεση Αποφάσεων, 2016, σ. 104.

συμβατικού δεσμού στην επίδικη περίπτωση, προκάλεσε αμφιβολίες¹¹² για την ορθότητα της επιλογής του αποκλεισμού της παυλιανής αγωγής από το πεδίο εφαρμογής της «ευθύνης» του εναγόμενου οφειλέτη. Σε κάθε περίπτωση, το Δικαστήριο θεώρησε ενδεδειγμένη, την επιλογή της γενικής νόμιμης δωσιδικίας του εναγομένου¹¹³. Υποστηρίζεται όμως και η άποψη ότι οι περιπτώσεις αυτές υπάγονται στις διαφορές από σύμβαση του άρθρου 7 σημείο 1¹¹⁴.

4. Ο προσδιορισμός της έννοιας «τόπος όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός» σύμφωνα με τα αυτόνομα κριτήρια της νομολογίας του ΔΕΕ - Η αρχή της πολλαπλότητας των δικαιοδοτικών βάσεων.

Η έννοια της έκφρασης «τόπος, όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός», δεν είναι πάντοτε σαφής. Ήδη στην έκθεση Jenard¹¹⁵ είχε τονιστεί πως η Επιτροπή δεν έκρινε ότι θα έπρεπε να προσδιορίσει ρητά αν ο τόπος αυτός είναι «ο τόπος όπου έχει παραχθεί το ζημιογόνο γεγονός» ή «ο τόπος επέλευσης της ζημίας». Η ερμηνεία θα γινόταν με βάση αυτόνομα κριτήρια από το ίδιο το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου. Η λύση που δίδεται νομολογιακά από το ίδιο το ΔΕΕ, είναι εκείνη τρόπον τινά μας παρέχει το δικό μας άρθρο 16 του ΠΚ. Κατά πάγια λοιπόν νομολογία, η φράση «ο τόπος όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός» στο άρθρο 5 σημείο 3, της Συμβρυξ (καθώς και στις αντίστοιχες διατάξεις των νεότερων κανονισμών που την αντικατέστησαν), έχει ερμηνευθεί από το Δικαστήριο, με την έννοια ότι παραπέμπει τόσο στον τόπο επελεύσεως της ζημίας όσο και στον τόπο όπου έλαβε χώρα το γενεσιουργό της ζημίας γεγονός. Με λίγα λόγια, η πρώτη βάση αρμοδιότητας υποδιαιρείται σε δύο σκέλη, που είναι, αφενός, «ο τόπος επελεύσεως της ζημίας» και, αφετέρου, «ο τόπος όπου συνέβη το γενεσιουργό της ζημίας γεγονός», με αποτέλεσμα να μπορεί να εναχθεί ο εναγόμενος, κατ' επιλογή του ενάγοντος, ενώπιον του δικαστηρίου του ενός ή του άλλου από τους δύο αυτούς τόπους. Η ανωτέρω διάκριση που καθιέρωσε την αρχή της πολλαπλότητας των δικαιοδοτικών βάσεων¹¹⁶, εισήχθη για πρώτη φορά

¹¹² **Κ. Α. Κεραμέας**, Διεθνής δικαιοδοσία σε αδικοπρακτικές αξιώσεις κατά την σύμβαση των Βρυξελλών, ΕΕΕυρΔ 1994, σ. 930

¹¹³ Προς την κατεύθυνση αυτή, στράφηκε ο Γενικός Εισαγγελέας Κ. Gulmann, με απαρχή όμως του προβληματισμού του, αν όντως το δικαστήριο του τόπου της ζημίας, είναι καταλληλότερο από άποψη αποδεικτικής εγγύτητας να αποφανθεί επί της παυλιανής αγωγής σε σχέση με αυτό της κατοικίας του εναγομένου βλ. προτάσεις του ίδιου στην υπόθεση C-261/90, ΣυλλΝομ 1994.2149 σ.Ι 2172. Έτσι και ο **Ι. Δεληκωστόπουλος**, ο οποίος, όμως επισημαίνει περαιτέρω, ότι ο σχετικός προβληματισμός είναι ευρύτερος για τις υποχρεώσεις ex lege, βλ. *του ιδίου*, Ζητήματα από την εφαρμογή του Κανονισμού 1215/2012 για τη Διεθνή Δικαιοδοσία και την Εκτέλεση Αποφάσεων, 2016, σ. 104 υποσημ. 32.

¹¹⁴ **Νικόλαος Θ. Νίκας/Ευγενία Ρ. Σαχπεκίδου**, Ευρωπαϊκή Πολιτική Δικονομία, Ερμηνεία κατ'άρθ. του Κανονισμού Βρυξ Ια (1215/2012), 2016, αρθ. 7 αριθ.39.

¹¹⁵ Έκθεση P. Jenard, σ. 26 (ή επεξηγηματική έκθεση του αρχικού κειμένου της Σύμβασης των Βρυξελλών του 1968), διαθέσιμη στο http://aei.pitt.edu/1465/1/commercial_report_jenard_C59_79.pdf

¹¹⁶ Η απόφαση του 1976, Bier/Mines de potasse d'Alsace ασχολήθηκε για πρώτη φορά με την έννοια του «τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός», κρίνοντας ότι ο δικαιοδοτικός σύνδεσμος του άρθ. 5 σημ. 3 θεμελιώνεται τόσο

με την απόφαση Bier/Mines de potasse d' Alsace του 1976, και είχε σαν βασικό της επιχείρημα, την σκέψη ότι αν προκρινόταν μόνο η επιλογή του τόπου του ζημιογόνου γεγονότος, στην ουσία θα καταλήγαμε στο ίδιο αποτέλεσμα με αυτό της γενικής δωσιδικίας του άρθρου 2 της Συμβρυξ, καθότι στον τόπο κατοικίας του εναγομένου λαμβάνει χώρα συνήθως το ζημιογόνο γεγονός, οπότε η ειδική βάση του 5 σημ. 3 θα έμενε εν ολίγοις «κενό γράμμα»¹¹⁷, αφετέρου δε η επιλογή μόνο του τόπου όπου επήλθε η ζημία, θα είχε ως αποτέλεσμα να αποκλειστεί αναιτιολόγητα η δικαιοδοσία του δικαστηρίου που ευρίσκεται σε στενό σύνδεσμο με τον τόπο όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός, κυρίως δε στις περιπτώσεις όπου ο τελευταίος δεν συμπίπτει με τον τόπο κατοικίας του εναγομένου¹¹⁸. Κατά μία άλλη ενδιαφέρουσα άποψη, η αρχική νομολογία του ΔΕΚ, όπως υπαγορεύτηκε με την απόφαση Bier, προσπάθησε να εξισορροπήσει την διπλή εκδοχή της δωσιδικίας του άρθρου 5 σημ.1, ήτοι του τόπου όπου εκπληρώθηκε ή οφείλει να εκπληρωθεί η ενοχή, με αυτήν του άρθρου 5 σημ. 3, στην οποία δεν υφίστατο τέτοια διπλή εκδοχή στο κείμενο του νόμου¹¹⁹.

Τα πορίσματα της ανωτέρω νομολογίας δεν έμειναν όμως χωρίς αμφισβήτηση. Επικρίθηκε, κυρίως για την άνευ ετέρου υιοθέτηση του *forum actoris*, της δωσιδικίας, δηλαδή του τόπου κατοικίας του ενάγοντος, που έρχεται σε προφανή αντίθεση με την βασική αρχή του άρθρου 2 Συμβρυξ, που επιβάλλει την προστασία του εναγόμενου με την καθιέρωση της γενικής δικαιοδοτικής βάσης υπέρ των δικαστηρίων του τόπου κατοικίας του¹²⁰.

α) Η κρίσιμη έννοια της ζημίας-άμεση και όχι έμμεση ζημία- για τον προσδιορισμό του «τόπου επέλευσης της ζημίας». Η ανάγκη για συσταλτική ερμηνεία.

στον τόπο όπου έχει συμβεί το ζημιογόνο γεγονός όσο και εκεί που εκδηλώθηκε η ζημία, καθιερώνοντας με τον τρόπο αυτό την λεγόμενη αρχή της πολλαπλότητας των δικαιοδοτικών βάσεων, βλ. γνωμοδότηση *Πάρι Σ. Αρβανιτάκη*, Η έννοια του «τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός» επί σύνθετης αδικοπρακτικής συμπεριφοράς κατά το άρθρο 5 σημ. 3 Συμβρυξ/ΚανBr I, ΕΠολΔ 2009 σ.474 (§4) με τις εκεί παραπομπές.

¹¹⁷ *Χ. Μιχαηλίδου*, Νομολογιακή επεξεργασία της ειδικής βάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας σε αδικοπρακτικές αξιώσεις από το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Δ 2000 (31) σ.199.

¹¹⁸ ΔΕΚ απόφαση της 30ης Νοεμβρίου 1976 Bier/Mines de potasse d' Alsace, ΣυλλΝομ 1735 (σκέψεις 20 και 21 αντίστοιχα). Σύμφωνα με τον *Κ. Κεραμέα*, η επιλογή αφενός μόνο του τόπου του ζημιογόνου γεγονότος θα έθετε σε κίνδυνο την ταυτότητα της βάσης αυτής, αφετέρου δε η επιλογή μόνο του τόπου της ζημίας θα εξουδετέρωνε τον σκοπό της που βασίζεται στην αρχή μιας λογικής γειτνίασης μεταξύ του δικάζοντος δικαστηρίου και των ποκίλων ειδών ευθύνης στις οποίες στηρίζεται η ζημία, βλ. *του ιδίου*, Διεθνής Δικαιοδοσία σε αδικοπρακτικές αξιώσεις κατά τη σύμβαση των Βρυξελλών, ΕΕΕυρΔ (4) 1994, σ. 921.

¹¹⁹ βλ. *Κ.Κεραμέα*, Σύμβαση από αδικοπραξία κατά την νομολογία του ΔΕΚ, ΕΕΕυρΔ 2001, σ. 211, ο οποίος επισημαίνει ότι στην περίπτωση της διπλής εκδοχής των ενοχών από σύμβαση, ο ενάγων έχει την δυνατότητα να επιλέξει μεταξύ των δύο τόπων, αντιθέτως, στην περίπτωση της αδικοπραξίας, είναι υποχρεωμένος να επιλέξει τη μία ή την άλλη δωσιδικία, αφού οι τόποι δεν συμπίπτουν πάντοτε.

¹²⁰ βλ. γνωμοδότηση *Πάρι Σ. Αρβανιτάκη*, όπ.π., σ. 474 (§5) με τις εκεί παραπομπές.

Ωστόσο το ΔΕΚ, κατά την δεκαετία του 1990, αναγνώρισε το ενδεχόμενο υπέρμετρου πολλαπλασιασμού των *fora delicti* σε βάρος της γενικής δωσιδικίας της κατοικίας του εναγομένου (άρθρο 2 Συμβρυξ) και προσπάθησε να «συμμαζέψει» την μέχρι τότε διευρυμένη νομολογία του. Ειδικότερα, δέχτηκε ότι για τον προσδιορισμό του «τόπου επέλευσης της ζημίας», έχει σημασία ο καθορισμός της «ζημίας», που λαμβάνεται υπόψη. Κοινό τόπο αποτέλεσε βέβαια, το γεγονός, ότι το ΔΕΚ δεν μετέβαλε τον κανόνα που έθεσε στην υπόθεση *Bier/Mines de Potasse d' Alsace*, οριοθέτησε, όμως, στενότερα την έννοια του τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός, ώστε να αποκλεισθεί τόσο η δημιουργία ενός *forum actoris* όσο και η δυνατότητα του ενάγοντος να επιλέξει μεταξύ περισσότερων *fora delicti* ¹²¹.

Αρχικά, με τις υποθέσεις *Dumez*¹²² του 1990 (όσον αφορά την αποκατάσταση ζημίας που υπέστη ο εμμέσως ζημιωθείς ή κατ' αντανάκλαση) και *Marinari*¹²³ του 1995 (όσον αφορά ζημία συνακόλουθη αυτής που είχε αρχικώς υποστεί ο ζημιωθείς σε άλλο κράτος μέλος), το Δικαστήριο εξειδίκευσε την έννοια της «ζημίας», ως την βλάβη της περιουσίας ή του προσώπου του ενάγοντος, η οποία τελεί σε άμεση και αιτιώδη συνάφεια προς το ζημιογόνο γεγονός, δηλαδή την παράνομη συμπεριφορά, η οποία αποδίδεται στον εναγόμενο, όχι όμως και την έμμεση ή την απώτερη ή την από αντανάκλαση ζημία, που υποστηρίζει, ότι υφίσταται ο ενάγων ή τρίτο πρόσωπο. Κατά συνέπεια «ο τόπος, στον οποίο επήλθε η ζημία» είναι ο τόπος στον οποίο το ζημιογόνο γεγονός προκάλεσε στον ενάγοντα ζημία με την έννοια που προαναφέρθηκε. Άλλωστε, από την συγκριτική επισκόπηση των εθνικών δικαίων, του Γενικού Εισαγγελέα, στην υπόθεση *Dumez*, διαπιστώθηκε ότι πολλά από αυτά αγνοούν την έννοια της έμμεσης ζημίας, ενώ όσα κράτη την δέχονται δεν την θεωρούν αυτόνομη σε σχέση με την αρχική ζημία¹²⁴. Έκτοτε, το Δικαστήριο, παγίως δέχεται ότι διεθνή δικαιοδοσία έχουν μόνον τα δικαστήρια του τόπου της άμεσης ζημίας, ακόμη κι αν η έμμεση ζημία πρέπει να αποκατασταθεί κατά τη *lex fori* ή το εφαρμοστέο στην ουσία της υποθέσεως δίκαιο¹²⁵.

Στην μετέπειτα απόφαση, *Kronhofer* κατά *Marianne Maier*, του 2004, το Δικαστήριο έμεινε προσηλωμένο στην παρεμπόδιση του *forum actoris*, ερμηνεύοντας συσταλτικά για ακόμα μιά φορά το άρθρο 5 σημείο 3, δεχόμενο ότι η έννοια του «τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός» δεν μπορεί να επεκταθεί στον τόπο κατοικίας του ενάγοντος όπου βρίσκεται το «επίκεντρο της

¹²¹ βλ. γνωμοδότηση *Πάρι Σ. Αρβανιτάκη*, όπ.π., σ. 476 (§8)

¹²² ΔΕΚ, υπόθεση της 11^{ης} Ιανουαρίου 1990, *Dumez France SA* κατά *Hessische Landesbank κ.α.*, C-220/88, Συλλ.Νομ 1990 σ. 0049.

¹²³ ΔΕΚ, υπόθεση της 19^{ης} Σεπτεμβρίου 1995, *Marinari* κατά *Lloyd's Bank*, C-364/93, Συλλ.Νομ 1995 σ. 2719.

¹²⁴ βλ. προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα Μ. Darmon, στην υπόθεση της 11^{ης} Ιανουαρίου 1990, *Dumez France SA* κατά *Hessische Landesbank κ.α.*, C-220/88, Συλλ.Νομ 1990 σ. 0049 (σκέψεις 33-46) και σε *Χ. Μιχαηλίδου*, όπ.π., σ. 203

¹²⁵ βλ. ενδεικτικά ΔΕΕ, απόφαση της 21ης Νοεμβρίου 2013, *Coty Germany GmbH*, C-360/12 (ECLI:EU:C:2013:764 σκέψη 58).

περιουσίας του», για τον λόγο και μόνον ότι ο ενάγων υπέστη στον τόπο αυτό οικονομική ζημία¹²⁶. Η ιδιαιτερότητα βέβαια της υποθέσεως *Kronhofs* έγκειται στο ότι αφενός η οικονομική ζημία που ισχυρίζεται ότι υπέστη ο ενάγων σε άλλο συμβαλλόμενο κράτος επηρέασε ταυτόχρονα το σύνολο της περιουσίας του αφετέρου δε τόσο το γενεσιουργό της ζημίας γεγονός όσο και η επελθούσα ζημία εντοπίζονται στο έδαφος άλλου κράτους μέλους. Το Δικαστήριο, μολαταύτα, απέφυγε να εξετάσει ποιο δικαστήριο θα ήταν αρμόδιο υπό τις πραγματικές αυτές συνθήκες και ποιες κατευθυντήριες γραμμές θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν για τον εντοπισμό του τόπου όπου συνέβη το ζημιόγνο γεγονός, αλλά αρκέστηκε στην υπόθεση, ότι τυχόν αντίθετη εκδοχή, θα οδηγούσε σε ευρεία ερμηνεία του άρθρου 5 σημείο 3, κατά τέτοιο τρόπο ώστε το *forum delicti* να επεκτείνεται στον τόπο όπου ο ζημιωθείς κατοικεί και όπου βρίσκεται το «κέντρο της περιουσίας του», δηλαδή το σύνολο των περιουσιακών του στοιχείων, παράγοντας ιδιαίτερα επισφαλής, που δεν εξυπηρετεί σε καμία περίπτωση την ανάγκη ενισχύσεως της έννομης προστασίας των εγκατεστημένων στην κοινότητα προσώπων, η οποία αποτελεί έναν από τους σκοπούς του συστήματος της Συμβάσεως των Βρυξελλών, στο βαθμό που παρέχει τη δυνατότητα αφενός στον ενάγοντα να εντοπίζει ευχερώς το δικαστήριο στο οποίο μπορεί να προσφύγει, και αφετέρου στον εναγόμενο να προβλέπει ευλόγως το δικαστήριο ενώπιον του οποίου μπορεί να εναχθεί¹²⁷. Κατά μία άποψη, το Δικαστήριο στην υπόθεση, όχι μόνο απέτυχε να εξαλείψει τις υπάρχουσες αβεβαιότητες σχετικά με τον τόπο επέλευσης της ζημίας σε υποθέσεις όπου υφίσταται περιουσιακή ζημία του ενάγοντος, αλλά υπονόησε επίσης ότι θα ήταν προσφορότερος ο συνδετικός παράγοντας, του τόπου όπου τηρείται ο επενδυτικός λογαριασμός του ενάγοντος¹²⁸. Τέλος, στενή οριοθέτηση του «τόπου όπου συνέβη το ζημιόγνο γεγονός», επιχειρήθηκε και με την πρόσφατη υπόθεση της 16^{ης} Ιουνίου 2016, *Universal Music International Holding BV κατά Michael Tétreault Schilling κλπ*¹²⁹. Σε προδικαστικό ερώτημα που απέστειλε το *Hoge Raad der Nederlanden* (Ανώτατο Ακυρωτικό του Βασιλείου των Κάτω Χωρών) προς το ΔΕΚ, αν το άρθρο 5, σημείο 3, του κανονισμού 44/2001 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ως «τόπος όπου συνέβη το ζημιόγνο γεγονός», μπορεί να θεωρηθεί ο κείμενος σε κράτος μέλος τόπος στον οποίον επήλθε η ζημία, οσάκις η ζημία αυτή συνίσταται αποκλειστικώς σε περιουσιακή απώλεια η οποία απορρέει άμεσα από παράνομη πράξη τελεσθείσα σε άλλο κράτος μέλος. Το Δικαστήριο, μνημονεύοντας τις προγενέστερες αποφάσεις *Marinari* και *Kronhofer*, υπενθύμισε ότι η έκφραση

¹²⁶ ΔΕΚ, απόφαση της 10^{ης} Ιουνίου 2004, *Kronhofer κατά Marianne Maier*, C-168/02 (σκέψεις 20 και 21)

¹²⁷ ΔΕΚ, απόφαση της 10^{ης} Ιουνίου 2004, *Kronhofer κατά Marianne Maier*, C-168/02 (ECLI:EU:C:2004:364 σκέψη 20)

¹²⁸ βλ. μελέτη *M. Haentjens & D.J. Verheij*, «Finding Nemo: Locating Financial Losses after Kolassa/Barclays Bank and Profit» σ. 8, δημοσιευμένη εδώ https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2793727

¹²⁹ ΔΕΕ, υπόθεση της 16^{ης} Ιουνίου 2016, *Universal Music International Holding BV κατά Michael Tétreault Schilling κλπ*, C-12/15.

-τόπος όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός- «δεν δύναται να ερμηνεύεται με τέτοια ευρύτητα ώστε να καταλαμβάνει κάθε τόπο στον οποίο θα μπορούσαν να γίνουν αισθητές οι επιζήμιες συνέπειες ενός γεγονότος που έχει ήδη προκαλέσει ζημία η οποία επήλθε, στην πράξη, σε άλλον τόπο»¹³⁰ αλλά και ότι «δεν αφορά τον τόπο κατοικίας του ενάγοντος όπου βρίσκεται το επίκεντρο της περιουσίας του για τον λόγο και μόνον ότι ο ενάγων υπέστη στον τόπο αυτόν οικονομική ζημία συνεπεία της σημειωθείσας εντός άλλου κράτους μέλους απώλειας ορισμένων περιουσιακών στοιχείων του»¹³¹. Εκκινώντας από τις παραδοχές αυτές, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «τόπος όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός» δεν μπορεί να θεωρηθεί, ελλείψει άλλων σημείων συνδέσεως, ο κείμενος σε κράτος μέλος τόπος όπου συνέβη η ζημία, οσάκις η ζημία αυτή συνίσταται αποκλειστικώς σε οικονομική απώλεια επελθούσα άμεσα στον τραπεζικό λογαριασμό του ενάγοντος και απορρέουσα άμεσα από παράνομη πράξη διαπραχθείσα σε άλλο κράτος μέλος¹³². Πράγματι μια τέτοια θεώρηση θα κατέληγε στην άνευ ετέρου αποδοχή της δωσιδικίας του ενάγοντος, και τον αποκλεισμό των ειδικών βάσεων διεθνούς δικαιοδοσίας, αφού ο ζημιωθείς υφίσταται κατά κανόνα τη ζημία στον τόπο κατοικίας του.

β) Η απόφαση H. Kolassa κατά Barclays Bank plc (C-375/13). Ο «τόπος επέλευσης της ζημίας» σε υποθέσεις τραπεζικών επενδύσεων.

Αντίθετα, με τα γενικώς ισχύοντα και την ανάγκη για περιορισμό της ευρείας ερμηνείας που δόθηκε, ως προς τον καθορισμό του «τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός», στην υπόθεση της 28^{ης} Ιανουαρίου 2015, Kolassa κατά Barclays Bank UK, με αντικείμενο αγωγή αποζημιώσεως στο πλαίσιο τραπεζικών επενδύσεων, παρατηρείται μια μεταστροφή της μέχρι τώρα διαμορφωθείσας νομολογίας. Στην υπόθεση αυτή, τα πραγματικά περιστατικά είχαν ως εξής: Ο αυστριακός επενδυτής H. Kolassa είχε αγοράσει παραστατικά από επιχείρηση επενδύσεων στην Αυστρία. Τα παραστατικά είχαν εκδοθεί από την Barclays, η οποία είχε επίσης διανείμει συνοδευτικό ενημερωτικό δελτίο, μεταξύ άλλων και στην Αυστρία. Μετά την πλήρη εξάλειψη της αξίας των παραστατικών, ο επενδυτής άσκησε προσφυγή κατά της Barclays Bank ενώπιον των αυστριακών δικαστηρίων, υποστηρίζοντας ότι το ενημερωτικό δελτίο της Barclays δεν έδινε ορθές πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο πρόκειται να επενδυθούν τα χρήματα. Κατόπιν τούτων, ο H. Kolassa άσκησε ενώπιον των αυστριακών δικαστηρίων αγωγή κατά της Barclays Bank, με την οποία προέβαλλε αξιώσεις τόσο συμβατικής (αξιώσεις που

¹³⁰ ΔΕΚ, απόφαση της 19^{ης} Σεπτεμβρίου 1995, Marinari κατά Lloyd's Bank, C-364/93, ΣυλλΝομ 1995 σ. 2719 (σκέψεις 34 και 35)

¹³¹ ΔΕΚ, απόφαση της 10^{ης} Ιουνίου 2004, Kronhofer κατά Marianne Maier, C-168/02, ΣυλλΝομ 2004 σ. 6009 (ΕCLI:EU:C:2004:364 σκέψεις 20 και 21)

¹³² ΔΕΕ, υπόθεση της 16ης Ιουνίου 2016 Universal Music International Holding BV κατά Michael Tétreault Schilling κλπ C-12/15, έτσι και ΕφΘεσ 121/2010 ΕΠολΔ 2010 σ. 845.

θεμελιώνονται στη σύμβαση δανείου, την αγορά ομολογιών και την παράβαση των προσυμβατικών υποχρεώσεων προστασίας και ενημερώσεως) όσο και αδικοπρακτικής (αξιώσεις που θεμελιώνονται σε παρατυπίες του ενημερωτικού δελτίου και του ελέγχου, κατά παράβαση, ιδίως, του αυστριακού νόμου περί κεφαλαιαγοράς και του αυστριακού νόμου περί επενδυτικών κεφαλαίων) φύσεως. Ο Η. Kolassa υποστήριξε ότι η διεθνής δικαιοδοσία του επιληφθέντος δικαστηρίου θεμελιώνεται, κυρίως, στο άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού 44/2001 ή, επικουρικό, στο άρθρο 5, σημεία 1, στοιχείο α', και 3, του εν λόγω κανονισμού.

Το Δικαστήριο, αρχικώς, προκειμένου να προσδιορίσει εάν ο τόπος που έλαβε χώρα το γενεσιουργό της ζημίας γεγονός, είναι ο τόπος κατοικίας του ενάγοντος, εξέτασε τους ακόλουθους τρεις παράγοντες:

- α) τον τόπο όπου ελήφθησαν οι αποφάσεις σχετικά με τις ρυθμίσεις για τις επενδύσεις που πρότεινε η Barclays Bank,
- β) τον τόπο όπου ελήφθησαν οι αποφάσεις σχετικά με το περιεχόμενο του σχετικού ενημερωτικού δελτίου, και
- γ) τον τόπο προετοιμασίας και διανομής του σχετικού ενημερωτικού δελτίου¹³³.

Ενόψει του γεγονότος ότι, ο Kolassa παραπονέθηκε για την ελλιπή ενημέρωση του εκ μέρους της Barclays, η παράθεση των ανωτέρω συνδέσμων, κρίθηκε ανεπιτυχής διότι κανένα από τα τρία κριτήρια δεν παρέχει ασφαλή συμπεράσματα για τον εντοπισμό του τόπου του γενεσιουργού της ζημίας γεγονότος¹³⁴. Μολαταύτα και το ίδιο το Δικαστήριο απέρριψε, αδρομερώς, τους ανωτέρω συνδέσμους, επικαλούμενο τα ευρήματα της αποδεικτικής διαδικασίας¹³⁵. Με βάση, ακολούθως, τον τόπο επελεύσεως της ζημίας, κρίθηκε ότι «τα δικαστήρια του τόπου κατοικίας του ενάγοντος είναι αρμόδια να εκδικάσουν μια τέτοια αγωγή, ιδίως όταν η εν λόγω ζημία επέρχεται άμεσα σε τραπεζικό λογαριασμό του συγκεκριμένου ενάγοντος σε τράπεζα εδρεύουσα στην περιφέρεια δικαιοδοσίας των δικαστηρίων αυτών»¹³⁶. Το Δικαστήριο ισχυρίστηκε ότι «αυτός ο κανόνας θα ενισχύσει τη νομική προστασία των ατόμων που είναι εγκατεστημένοι στην Ευρωπαϊκή Ένωση, επιτρέποντας στον αιτούντα να προσδιορίσει

¹³³ ΔΕΕ, απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2015, Harald Kolassa κατά Barclays Bank plc, C-375/13, (ECLI:EU:C:2015:37 σκέψη 53)

¹³⁴ Από την διεθνή βιβλιογραφία βλ. ειδικότερα την μελέτη, των *M. Haentjens & D.J. Verheij*, «Finding Nemo: Locating Financial Losses after Kolassa/Barclays Bank and Profit» σ. 17-18, δημοσιευμένη εδώ https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2793727

¹³⁵ ΔΕΕ, απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2015, Harald Kolassa κατά Barclays Bank plc, C-375/13, (ECLI:EU:C:2015:37 σκέψη 53)

¹³⁶ ΔΕΕ, απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2015, Harald Kolassa κατά Barclays Bank plc, C-375/13, (ECLI:EU:C:2015:37 σκέψη 55)

εύκολα το δικαστήριο στο οποίο μπορεί να ασκήσει αγωγή και επιτρέποντας στον εναγόμενο να προβλέψει εύλογα σε ποίο δικαστήριο μπορεί να εναχθεί»¹³⁷.

Η λύση του Δικαστηρίου, είναι κατά την γνώμη μας συνετή, αφού αποδέχεται κατ' αρχήν, αλλά και εντός των ορίων που θέτουν τα πορίσματα της αποδεικτικής διαδικασίας, ότι ο φερόμενος ως ζημιωθείς από την αδικοπραξία μπορεί να αξιοποιήσει την σύνδεση της τελευταίας, με τον τόπο όπου διατηρεί τον «τραπεζικό λογαριασμό»¹³⁸, που συμπίπτει κατ' αρχήν με τον τόπο κατοικίας του. Με τον τρόπο αυτό, επέρχεται μια σχετική ισορροπία μεταξύ των αντιτιθέμενων συμφερόντων των δύο μερών, αφενός του επενδυτή και ασθενέστερου μέρους, αφετέρου δε της τράπεζας. Η ιδιαίτερη φύση άλλωστε των υποθέσεων που εγείρουν αξιώσεις από τραπεζικές επενδύσεις, δικαιολογεί την προτεινόμενη λύση, που συγκλίνει υπέρ της προστασίας του αδυνάμου, ανεξαρτήτως του αν έχει τη ιδιότητα του καταναλωτή ή όχι (εν προκειμένω ο Kolassa ελλείπει σύμβασης δεν είχε την ιδιότητα του καταναλωτή). Βέβαια, από την άλλη μεριά, η προστασία του ασθενέστερου μέρους, που δεν εμπίπτει στις προστατευτικές διατάξεις των κατηγοριών καταναλωτής-εργαζόμενος, μπορεί να οδηγήσει ορισμένες φορές σε ένα ιδιότυπο *forum actoris*¹³⁹, όταν μάλιστα έχει κατ' επανάληψη, τονιστεί από το ΔΕΕ, ότι ο συγκεκριμένος δικαιοδοτικός σύνδεσμος του άρθρ. 5 σημ. 3, δεν έχει θεσπιστεί για την προστασία των αδυνάμων¹⁴⁰. Παρ' όλες όμως τις ρητές διατυπώσεις περί του αντιθέτου, στην νομολογία του ΔΕΕ υφέρπει η τάση περί προστασίας των αδυνάμων, χωρίς βέβαια η τάση αυτή να εξυψώνεται σε γενικό κανόνα. Άλλωστε η ερμηνεία που δίδεται ως προς τον τόπο επέλευσης της ζημίας, είναι κατά κανόνα περιπτωσιολογική. Η τάση αυτή επιρρωνύεται από την ερμηνεία, της υπ' αριθμ. 56 σκέψης της απόφασης Kolassa, που εμμέσως πλην σαφώς, αξιώνει από τον εκδότη παραστατικού, το οποίο δεν πληροί τις σχετικές με το ενημερωτικό δελτίο νομικές υποχρεώσεις και όταν ο τελευταίος αποφασίζει να κοινοποιήσει το ενημερωτικό δελτίο που αφορά το εν λόγω παραστατικό σε άλλα κράτη μέλη, να προβλέπει το ενδεχόμενο, ανεπαρκώς ενημερωμένοι επιχειρηματίες, οι οποίοι κατοικούν στα συγκεκριμένα κράτη μέλη, να επενδύσουν στο παραστατικό αυτό και να υποστούν ζημία, άρα ενδεχομένως και να ζητήσουν την προστασία τους

¹³⁷ ΔΕΕ, απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2015, Harald Kolassa κατά Barclays Bank plc, C-375/13, (ECLI:EU:C:2015:37 σκέψη 56)

¹³⁸ Για τις ελλείψεις και τα προβλήματα της νομολογίας Kolassa, και ειδικότερα ως προς την ερμηνεία της έννοιας του «bank account» που δεν εξειδικεύτηκε από το Δικαστήριο, (εάν δηλαδή θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ο τόπος όπου ο ζημιωθείς διατηρούσε τον καταθετικό του λογαριασμό - «cash account» ή τον λογαριασμό που ήταν συνδεδεμένος με τις επίμαχες τραπεζικές επενδύσεις - «securities account» βλ. από την διεθνή βιβλιογραφία την μελέτη, των **M. Haentjens & D.J. Verheij**, «Finding Nemo: Locating Financial Losses after Kolassa/Barclays Bank and Profit», όπ. π., σ. 19 επ.

¹³⁹ Έτσι σε **I. Δεληκωστόπουλο**, Ζητήματα από την εφαρμογή του Κανονισμού 1215/2012 για τη Διεθνή Δικαιοδοσία και την Εκτέλεση Αποφάσεων, 2016, σ. 123.

¹⁴⁰ βλ. ενδεικτικά ΔΕΕ, απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2017, C-194/16 (ECLI:EU:C:2017:766 σκέψη 39)

από τα δικαστήρια του κράτους όπου οι τελευταίοι διατηρούν τους τραπεζικούς τους λογαριασμούς.

Κρίσιμο πάντως, στοιχείο για την αποδοχή της ανωτέρω νομολογίας, είναι να συμπίπτει ο τόπος κατοικίας του παθόντα, με τον τόπο όπου τηρείται ο «τραπεζικός λογαριασμός» του. Σε αντίθετη περίπτωση, αν δηλαδή ο τόπος κατοικίας του ενάγοντα, δεν συμπίπτει με τον τόπο όπου διατηρεί «τραπεζικό λογαριασμό», το συνδυαστικό αυτό στοιχείο που υιοθετεί η απόφαση Kolassa, στερείται προσφορότητας αφού ο ζημιωθείς, δεν θα μπορεί να ζητήσει την προστασία του, ενώπιον των δικαστηρίων του τόπου κατοικίας του¹⁴¹. Προβληματικό, φαίνεται επίσης και το σημείο της απόφασης, όπου αναφέρεται στην δικαιοδοσία του τόπου εγκατάστασης του εναγόμενου τραπεζικού ιδρύματος¹⁴². Πράγματι, στην προκειμένη περίπτωση, η εναγόμενη τραπεζική εταιρεία, Barclays Bank είναι καταχωρημένη στο εμπορικό μητρώο του Ηνωμένου Βασιλείου. Η θεώρηση, ότι διεθνή δικαιοδοσία για την εκδίκαση της υπόθεσης Kolassa, θα μπορούσαν ίσως, να αποκτήσουν και τα αγγλικά δικαστήρια δεν μπορεί να τύχει γενικότερης αποδοχής, καθώς το Λονδίνο δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ο τόπος όπου έχει σημειωθεί η άμεση ζημία. Άλλωστε, σύμφωνα με το Δικαστήριο, «η ζημία επέρχεται στον τόπο όπου την υφίσταται ο επενδυτής»¹⁴³. Επομένως είναι πιο εύλογο το γεγονός ότι το ΔΕΕ, αναφερόμενο στον τόπο εγκατάστασης της τράπεζας, θέλησε να προσδιορίσει ειδικότερα το τόπο όπου η σχετική τράπεζα διαχειρίζεται τον «λογαριασμό χρεογράφων» - «securities account» του επενδυτή Kolassa, δηλαδή εν προκειμένω, η διαμεσολαβήτρια αυστριακή τράπεζα direktanlage.at., που είχε παραγγείλει τα παραστατικά που επιθυμούσε ο Kolassa από τη γερμανική μητρική εταιρία της, δηλαδή την εδρεύουσα στο Μόναχο της Γερμανίας, DAB Bank AG, η οποία με τη σειρά της τα απέκτησε από την Barclays Bank.

¹⁴¹ βλ. κατωτέρω σ. 34, η υπ' αριθμ. 1738/2009 απόφαση του ΑΠ, ασχολήθηκε με παρόμοια υπόθεση, όπου ο τόπος κατοικίας της ενάγουσας, στην Ελλάδα, πράγματι δεν συνέπιπτε με τον τόπο όπου τηρούσε τους τραπεζικούς λογαριασμούς της στην Ελβετία, όπου επήλθε και η άμεση ζημία. Πράγματι, ο τόπος όπου τηρείται ο εκάστοτε λογαριασμός εξετάζεται πλέον ως κρίσιμος σύνδεσμος στην νομολογία των Ανωτάτων Δικαστηρίων των κρατών μελών (ιδίως του γαλλικού Ακυρωτικού), για την κατάφαση της διεθνούς δικαιοδοσίας των δικαστηρίων αυτών, σε περίπτωση δε, που ο τόπος αυτός δε συμπίπτει με τον τόπο όπου ασκήθηκε η αγωγή, τότε κρίνεται ότι δεν υφίσταται διεθνής δικαιοδοσία του δικαστηρίου του τόπου κατοικίας του επενδυτή, πρβ. σε **I. Δεληκωστόπουλο**, Ζητήματα από την εφαρμογή του Κανονισμού 1215/2012 για τη Διεθνή Δικαιοδοσία και την Εκτέλεση Αποφάσεων, 2016, σ. 124 με τις εκεί παραπομπές.

¹⁴² βλ. σκέψη 55 της παρούσας αποφάσεως «...ιδίως όταν η εν λόγω ζημία επέρχεται άμεσα σε τραπεζικό λογαριασμό του συγκεκριμένου ενάγοντος σε τράπεζα εδρεύουσα στην περιφέρεια δικαιοδοσίας των δικαστηρίων αυτών».

¹⁴³ ΔΕΕ, απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2015, Harald Kolassa κατά Barclays Bank plc, C-375/13, (ECLI:EU:C:2015:37 σκέψη 54)

γ) Ο περιορισμός του *forum actoris* από την σκοπιά της αεροπαγίτικης νομολογίας.

ι) ως προς τις βλάβες της υγείας:

Τα αποτελέσματα της ανωτέρω συσταλτικής νομολογίας του ΔΕΕ, ως προς τον καθορισμό του «τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός, στοιχείται και η αεροπαγίτικη νομολογία στις περιπτώσεις σωματικών βλαβών. Πράγματι, με την απόφαση 1551/2003¹⁴⁴ κρίθηκε ότι η βλάβη της υγείας του ενάγοντος ναυτικού που έλαβε χώρα στην αλλοδαπή (Ολλανδία) από φορτηγό αυτοκίνητο εκτός πλοίου, και η επιδείνωση της υγείας του στην Ελλάδα δεν αναιρούσαν το γεγονός ότι διεθνή δικαιοδοσία είχαν, βάσει του άρθρου 5 σημείο 3 της Συμβρυξ, τα ολλανδικά δικαστήρια, αφού στην Ολλανδία είχε επέλθει η αρχική ζημία και εκεί νοσηλεύτηκε εξ' αρχής ο ζημιωθείς. Σύμφωνα με το σκεπτικό του Δικαστηρίου, ούτε η θετική ζημία την οποία υπέστη ο ενάγων λόγω των δαπανών στις οποίες υποβλήθηκε στην Ελλάδα για την αντιμετώπιση των επιπλοκών της υγείας του, ούτε τα διαφυγόντα κέρδη εξαιτίας της αδυναμίας άσκησης της επαγγελματικής του δραστηριότητας (τα οποία άλλωστε συνιστούν έμμεση ζημία), ούτε τέλος, η ηθική βλάβη που υπέστη εκ του ατυχήματος, ήταν πρόσφορα συνδεδετικά στοιχεία για την κατάφαση διεθνούς δικαιοδοσίας εκ μέρους των ελληνικών δικαστηρίων.

Στην μετέπειτα απόφαση 18/2006¹⁴⁵, κρίθηκε εκ νέου ότι επί αδικοπραξίας «ιδρύεται διεθνής δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστηρίων, εφόσον το ζημιογόνο γεγονός έλαβε χώρα στην ημεδαπή και όχι όταν απλώς εκεί ανέκυψαν περαιτέρω ζημίες ως συνέπεια της αρχικώς επελθούσας ζημίας». Η παθούσα είχε απευθυνθεί σε αγγλική εταιρεία παροχής ιατρικών υπηρεσιών, με γραφεία στην Αθήνα, έπειτα δε από σύσταση του ιατρού της, μετέβη σε νοσοκομείο της Μ.Βρετανίας, όπου υπεβλήθη σε ανεπιτυχή εγχείρηση, η οποία την κατέστησε ανάπηρη σε ποσοστό 80%. Ο ΑΠ έκρινε ότι δεν θεμελιώνεται διεθνή δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστηρίων, διότι η αρχική ζημία επήλθε στην Μ. Βρετανία, η δε μεταγενέστερη επιδείνωση της υγείας της παθούσας εμφανίζεται ως έμμεση-δευτερογενής ζημία¹⁴⁶. Αξίζει να σημειωθεί πάντως, ότι η δογματική ευθυγράμμιση του ΑΠ με την μέχρι τώρα νομολογία του ΔΕΚ, επικρίθηκε για τα ανεπιεική αποτελέσματά της, όσον αφορά τις υποθέσεις σωματικών βλαβών (εντονότερα ίσως σε σωματικές βλάβες που οφείλονται σε ιατρικά λάθη, όπου η ανάγκη να παρασχεθεί προστασία

¹⁴⁴ ΑΠ 1551/2003 Ηλεκτρονική Συλλογή «ΝΟΜΟΣ». Η αποφυγή του *forum actoris* ρητά αναφέρεται στο τέλος της απόφαση αυτής.

¹⁴⁵ ΑΠ 18/2006, ΝοΒ 2006.1501 και σε **E. Βασιλακάκη**, Δικονομικό Διεθνές Δίκαιο, Σχολιασμένη Νομολογία, 2008, σ. 52, με παρατ. του ιδίου.

¹⁴⁶ Σύμφωνα με τον **E. Βασιλακάκη**, η συγκεκριμένη υπόθεση εμφάνιζε και ένα επιπρόσθετο συνδεδετικό στοιχείο. Εφόσον ένα μέρος της αδικοπρακτικής συμπεριφοράς συνδέεται με την δραστηριότητα του υποκαταστήματος της αγγλικής εταιρείας, στην Ελλάδα, τότε θα μπορούσε να ασκηθεί η αγωγή ενώπιον των δικαστηρίων όπου αυτό βρίσκεται, βλ. παρατ. του ιδίου στην ΑΠ 18/2006, Δικονομικό Διεθνές Δίκαιο, Σχολιασμένη Νομολογία, 2008, σ. 57.

στον ζημιωθέντα- και ασθενέστερο διάδικο- είναι επιτακτικότερη), για το κύριο λόγο ότι στις περιπτώσεις αυτές, ο ενάγων και ζημιωθείς, αφενός έχει εξασθενήσει οικονομικά από τις δυσμενείς γι' αυτόν συνέπειες της αδικοπραξίας, αφετέρου δε, θα πρέπει να επωμιστεί το βάρος ενός δικαστικού αγώνα στην αλλοδαπή¹⁴⁷.

ii) ως προς την ευθύνη από τραπεζικές επενδύσεις

Στην απόφαση 1738/2009¹⁴⁸, η ενάγουσα, κάτοικος Ελλάδας, παραπονέθηκε για αδικοπρακτική συμπεριφορά εκ μέρους τραπεζικής εταιρείας, με έδρα την Ελβετία, που συνίστατο στην υπαίτια παράλειψη της τελευταίας να προβεί στην απαιτούμενη πληροφόρηση για παροχή επενδυτικού προγράμματος, κατά παράβαση των αρχών που επιβάλλονται στις τραπεζικές συναλλαγές, γεγονός που της προκάλεσε οικονομική και ηθική ζημία. Συνεπώς προς την νομολογία του Δικαστηρίου του Λουξεμβούργου (αν και η απόφαση Kolassa, που αφορούσε παρόμοια υπόθεση τραπεζικών επενδύσεων εξεδόθη μερικά χρόνια αργότερα), η ανωτέρω αεροπαγιτική απόφαση, ερμήνευσε συσταλτικά, το άρθρο 5 σημείο 3 της Σύμβασης του Λουγκάνο¹⁴⁹, κρίνοντας ότι τα ελληνικά δικαστήρια στερούνται διεθνής δικαιοδοσίας, διότι τόπος όπου συνέβη το ζημιόγONO γεγονός και τόπος επελεύσεως της άμεσης ζημίας της ενάγουσας, είναι η Ελβετία, καθ' όσον, «όλες οι παραπλανητικές ενέργειες και παραλείψεις της εναγόμενης τράπεζας συνέβησαν στην Ελβετία, όπου βρίσκεται η έδρα της τελευταίας, ενώ και η οικονομική της βλάβη εξ αιτίας της ρευστοποιήσεως ενεχυρασθέντων στοιχείων της, επήλθε στην Ελβετία, διότι εκεί υπήρχαν οι τραπεζικοί λογαριασμοί της». Παρατηρείται λοιπόν, κατ' αντιστοιχία της απόφασης Khronehofer και της μεταγενέστερης απόφασης Kolassa, ότι εξετάζεται ως σύνδεσμος και ο τόπος στον οποίο υπήρχε ο εκάστοτε λογαριασμός, αν και στην προκειμένη, η επένδυση αυτή καθ' αυτή αποτέλεσε την ζημία και όχι η βλάβη που επήλθε άμεσα στον καταθετικό λογαριασμό της ενάγουσας. Με τον τρόπο αυτό, ο ΑΠ προτάσσει για ακόμα μια φορά, δικονομικές σταθμίσεις, όπως η μη λήψη υπόψη του τόπου όπου επήλθε μια περαιτέρω ζημία αλλά μόνον η αρχικώς επελθούσα, και η μη καθιέρωση της δωσιδικίας του ενάγοντος, αφού στην προκειμένη, ένα ακόμα επιπρόσθετο στοιχείο λειτούργησε αρνητικά για την θεμελίωση του forum actoris, σύμφωνα με τα διαλαμβανόμενα στην ανωτέρω απόφαση, ήτοι ότι η ενάγουσα δεν είχε

¹⁴⁷ **Ε. Βασιλακάκης**, Ειδικές βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας επί διαφορών από σύμβαση και αδικοπραξίας, 2004, σ. 233, 234 και 239.

¹⁴⁸ ΑΠ 1738/2009 Ηλεκτρονική Συλλογή «ΝΟΜΟΣ»

¹⁴⁹ Η Σύμβαση του Λουγκάνο του 1988, όπως αντικαταστάθηκε από την Σύμβαση του Λουγκάνο του 2007 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, επαναλαμβάνει τις ρυθμίσεις της Συμβάσεως των Βρυξελλών του 1968 και πλέον των κανονισμών 22/2001 και 1215/2012.

κατά τον χρόνο σύναψης των επίδικων συμβάσεων την ιδιότητα του καταναλωτή¹⁵⁰, όπως τούτη προσδιορίζεται στην διάταξη του άρθρου 13 της Σύμβασης του Λουγκάνο.

δ) Η δωσιδικία του «τόπου όπου ενδέχεται να συμβεί το ζημιογόνο γεγονός». Η προβληματική των επαπειλούμενων (επικείμενων) αδικοπραξιών.

Όσον αφορά τον προσδιορισμό του «τόπου όπου ενδέχεται να συμβεί το ζημιογόνο γεγονός», στην πρόταση κανονισμού (ΕΚ) του Συμβουλίου για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις¹⁵¹, διαλαμβάνεται ότι το άρθρο 5 σημείο 3 καλύπτει εκτός από τις περιπτώσεις που ένα ζημιογόνο γεγονός συνέβη, και τις περιπτώσεις όπου ένα ζημιογόνο γεγονός ενδέχεται να συμβεί. Το δεύτερο αυτό εδάφιο, επεκτείνοντας την αρμοδιότητα του δικαστηρίου επί διαφορών εξ αδικοπραξίας στην προληπτική δικαστική προστασία, αποτελεί το μόνο στοιχείο που προστίθεται στο άρθρο 5, σημείο 3, του κανονισμού 44/2001, σε σχέση με το άρθρο 5, παράγραφος 3, της Σύμβασης των Βρυξελλών, την οποία ο εν λόγω κανονισμός αντικαθιστά, παραμένει δε αναλλοίωτο και μετά την έναρξη εφαρμογής του νεότερου κανονισμού 1215/2012 που τον αντικατέστησε. Έτσι, με την προσθήκη του δεύτερου αυτού εδαφίου στο προτεινόμενο κείμενο του κανονισμού 44/2001, αίρεται η αμφιβολία που υπήρχε στην ερμηνεία του σχετικού άρθρου της Συμβρ και επιτρέπεται πλέον ο σαφής καθορισμός μιας δικαιοδοτικής αρχής στη διάθεση των μερών στο πλαίσιο των προληπτικών ενεργειών (preventive measures, actions preventives)¹⁵². Πάντως και υπό το καθεστώς της Σύμβασης των Βρυξελλών, γινόταν δεκτό ότι υπήρχε αυτή η δυνατότητα, κι ας μην προβλεπόταν ρητά στο κείμενο της, κυρίως σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, απαγόρευσης χρήσης καταχρηστικών ρητρών από έμπορο και γενικότερα για κινδύνους που συνδέονται με τη χρήση επικίνδυνων εγκαταστάσεων¹⁵³. Το καίριο ερμηνευτικό ζήτημα που

¹⁵⁰ Παρόμοια υπόθεση αγωγής αποζημίωσης λόγω παράλειψης ενημέρωσης επενδυτών, που είχαν και την ιδιότητα του καταναλωτή, από τραπεζική εταιρεία, εδρεύουσα στην Κύπρο, με υποκατάστημα στην Ελλάδα, απασχόλησε και τα ελληνικά δικαστήρια βλ. ΠΠρΑθ 3961/2015 Ηλεκτρονική Συλλογή «ΝΟΜΟΣ», η οποία δέχτηκε την θεμελίωση της διεθνούς δικαιοδοσίας των ελληνικών δικαστηρίων, με βάση τον τόπο όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός, εκεί όπου εκτυλίχθηκε δηλαδή η αδικοπρακτική συμπεριφορά και επήλθε η βλάβη της περιουσίας των εναγόντων, απορριπτόμενης της σχετικής ένστασης της εναγόμενης τράπεζας για συναφθείσα έγκυρη ρήτρα παρέκτασης ενώπιον των κυπριακών δικαστηρίων.

¹⁵¹ Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 376 E της 28/12/1999 σ. 0001 – 0017, Πρόταση κανονισμού (ΕΚ) του Συμβουλίου για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις COM/99/0348 τελικό - CNS 99/0154 δημ. εδώ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:51999PC0348>.

¹⁵² βλ. Πρόταση Κανονισμού (ΕΚ) του Συμβουλίου για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (υποβληθείσα από την Επιτροπή), Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 376 E της 28/12/1999 σ. 0001 – 0017.

¹⁵³ βλ. έκθεση Schlosser §134 όπου εκφέρει την κρίση ότι «Πολλά επιχειρήματα συνηγορούν υπέρ της δυνατότητας να ασκούνται επίσης ενώπιον του δικαστηρίου που αναφέρεται στο άρθρο 5 σημ. 3 κύριες αγωγές σύμφωνα με τη τακτική διαδικασία με σκοπό την παρεμπόδιση επικείμενης αδικοπραξίας» (για το πλήρες κείμενο

ανακύπτει, στο πλαίσιο της ερμηνείας του άρθρου 5 σημείο 3 κανονισμού 44/2001 (πλέον άρθρο 7 σημείο 2 κανονισμού 1215/2012) και ειδικότερα από την εφαρμογή των προληπτικά ασκούμενων αγωγών, συνοψίζεται ως ακολούθως: ποιά η τυχόν διαφοροποίηση¹⁵⁴ του κανόνα αυτού, από την αντίστοιχη διάταξη του άρθρου 31 - πλέον άρθρου 35 κανονισμού 1215/2012-, που προβλέπει τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων, από τα δικαστήρια ενός κράτους μέλους, ακόμα κι αν το δικαστήριο άλλου συμβαλλόμενου κράτους έχει, σύμφωνα με τις διατάξεις του Κανονισμού, διεθνή δικαιοδοσία για την ουσία της υποθέσεως, και εν τέλει ποιά η προσφορότητά του, στο πεδίο εφαρμογής του ευρωπαϊκού δικονομικού δικαίου.

Όσον αφορά κατ'ουσίαν, την οριοθέτηση της διάταξης του άρθρου 31 του Κανονισμού 44/2001 (πλέον άρθρο 35 κανονισμού 1215/2012), πρέπει να σημειωθεί ότι παρά την ευρεία διατύπωσή της, το ΔΕΚ περιόρισε με τη νομολογία του σημαντικά το πεδίο εφαρμογής της, ήδη υπό το καθεστώς της Σύμβασης των Βρυξελλών¹⁵⁵. Στις αποφάσεις, Van Uden του 1998¹⁵⁶ και Mietz/Intership Yachting του 1999¹⁵⁷, απεφάνθη ότι είναι απαραίτητο να υφίσταται, εξ

της εκθέσεως βλ. εδώ: https://www.biicl.org/files/3043_2_schlosser_report_on_the_convention_%5b1979%5d_oj_c_59_5.pdf.

Καταφατικά και η νομολογία του ΔΕΚ πριν την έναρξη ισχύος του κανονισμού 44/2001, βλ. σχετικά απόφαση, της 1^{ης} Οκτωβρίου 2002 VKI κατά K. Henkel (C-167/00), που συνηγορεί υπέρ της εφαρμογής του αρ. 5 σημ. 3, στην αγωγή που ασκείται για προληπτικούς λόγους με βασικό αίτημα την απαγόρευση χρησιμοποίησης καταχρηστικών ρητρών από έμπορο σε συμβάσεις με καταναλωτές, διαλαμβάνοντας μάλιστα στο σκεπτικό της, την τροποποιηθείσα νεότερη διάταξη (ECLI:EU:C:2002:555 σκέψεις 46 και 47). Η θέση αυτή επιρρωνύεται ακολούθως με την απόφαση της 5^{ης} Φεβρουαρίου 2004, DFDS Torline κατά SEKO (C-18/02), στην οποία το Δικαστήριο επανέλαβε την νομολογία Henkel (ECLI:EU:C:2004:74 σκέψη 27). Βλ. και απόφαση της 18^{ης} Μαΐου 2006, Land Oberösterreich κατά ČEZ as C-343/04, όπου η ατυχής, εκ μέρους των εναγόντων, θεμελίωση διεθνούς δικαιοδοσίας στην δωσιδικία της τοποθεσίας του ακινήτου (αρθ. 16 Συμβρυξ πλέον αρθρ. 24 κανονισμού 44/2001), προκειμένου να παύσουν οι εκπομπές ακτινοβολίας από πυρηνικό σταθμό, σε βάρος ακινήτων ευρισκομένων σε άλλο κράτος μέλος, θα μπορούσε να προσπελαστεί, αν εφαρμοζόταν η δωσιδικία της αδικοπραξίας και ο τόπος όπου ενδέχεται να συμβεί το ζημιόγONO γεγονός, κατ'εφαρμογή της νομολογίας Bier (ECLI:EU:C:2006:330 σκέψη 38)

¹⁵⁴ Για την σχετική προβληματική βλ. μελέτη *E. Βασιλακάκη*, «Η δωσιδικία του τόπου του ζημιόγONO γεγονότος σε περίπτωση επαπειλούμενων αδικοπραξιών (κατά το άρθρο 5 σημ. 3 του κανονισμού 44/2001)», Αρμ 2005, σ. 3 επομ. και *του ιδίου*, «Τροποποιήσεις της Συμβάσεως Βρυξελλών που αφορούν στη διεθνή δικαιοδοσία», Αρμ 2001 σ.1673-1674.

¹⁵⁵ Οι επιφυλάξεις που είχαν διατυπωθεί, υπό το καθεστώς Συμβρυξ και την διάταξη του άρθρου 24, επειδή επέτρεπε, άνευ άλλου τινός, την προσφυγή στα δικαστήρια άλλων συμβαλλόμενων κρατών μελών από εκείνου που τα δικαστήριά του είχαν διεθνή δικαιοδοσία για την εκδίκαση της ουσίας της διαφοράς, στερούνται πλέον προσφορότητας, κατά συνέπεια, κρίθηκε ότι το τελικό κείμενο της διάταξης του άρθρου 31 καν 44/2001 θα παρέμενε ως ίσχυε αρχικώς. Ειδικότερα για την ερμηνεία του αρ. 24 Συμβρυξ βλ μεταξύ άλλων, *Αθ. Καϊση*, Τα ασφαλιστικά μέτρα κατά το άρθρο 24 της Σύμβασης των Βρυξελλών, Liber Amicorum K. Κεραμέως, 2000, σ. 283 επομ., *Κεραμέα/Κρεμλή/Ταγαρά*, Η Σύμβαση των Βρυξελλών, Συμπλήρωμα 1989-1996, αριθ. 5, σ. 116-117 και εισήγηση *X. Ζουμπούλη*, Ασφαλιστικά μέτρα κατά τον κανονισμό 44/2001 (ΕΚ), που εκφωνήθηκε στην Ένωση Ελλήνων Δικονομολόγων την 5η Απριλίου 2005, δημ. σε Δίκη (37) 2006, σ. 350 επομ., *I. Δεληκωστόπουλο*, Ασφαλιστικά μέτρα κατά τον Κανονισμό 44/2001, ΕΠολΔ 2011, σελ. 6 επομ.

¹⁵⁶ ΔΕΚ, υπόθεση της 17^{ης} Νοεμβρίου 1998, Van Uden Maritime BV, C-391/95, (ECLI:EU:C:1998:543 σκέψη 40).

¹⁵⁷ ΔΕΚ, υπόθεση της 27^{ης} Απριλίου 1999, Mietz, C-99/96.

αντικειμένου, «πραγματική σύνδεση» μεταξύ των ασκούμενων ασφαλιστικών μέτρων και της κατά τόπον αρμοδιότητας του επιληφθέντος δικαστηρίου, προσδιορίζοντας ειδικότερα, ότι στην περίπτωση της προσωρινής επιδίκασης απαίτησης, το ασφαλιστικό μέτρο θα πρέπει να αφορά μόνο συγκεκριμένα περιουσιακά στοιχεία του εναγομένου που βρίσκονται ή πρέπει να βρίσκονται εντός του πεδίου της κατά τόπον αρμοδιότητας του επιληφθέντος δικαστή¹⁵⁸. Η απόρριψη της υπερδαφικής ισχύος των ασφαλιστικών μέτρων και η στενότερη οριοθέτησή τους, διατυπώνεται πλέον ρητά, στην αιτιολογική έκθεση του κανονισμού 1215/2012: «σε περίπτωση που τα ασφαλιστικά και συντηρητικά μέτρα διατάσσονται από δικαστήρια κράτους μέλους που δεν έχει αρμοδιότητα επί της ουσίας της υπόθεσης, οι συνέπειες αυτών θα πρέπει να περιορίζονται, σύμφωνα με τον παρόντα κανονισμό, στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους»¹⁵⁹. Με βάση τη νομολογία αυτή είναι πλέον απολύτως κρατούσα η άποψη¹⁶⁰ ότι στην περίπτωση της θεμελίωσης της διεθνούς δικαιοδοσίας για τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων του άρθρου 31 του Κανονισμού 44/2001, τίθεται ως προϋπόθεση να είναι δυνατό να εκτελεστούν τα ασφαλιστικά μέτρα στη χώρα έκδοσης της σχετικής απόφασης.

Κατά μια άποψη, η προληπτικά ασκούμενη αγωγή διαφοροποιείται από την αίτηση ασφαλιστικών μέτρων, στο μέτρο όπου στην πρώτη εκδίδεται απόφαση επί της ουσίας, χωρίς βέβαια να αποκλείεται και το ενδεχόμενο επικάλυψης των δύο ενδίκων βοηθημάτων¹⁶¹. Ορθότερο πάντως είναι το συμπέρασμα, ότι οι αγωγές προληπτικού χαρακτήρα δεν μπορούν να περιέχουν ως αίτημα τους την καταδίκη του εναγομένου στην καταβολή αποζημιώσεως¹⁶². Τούτων δοθέντων, η έλλειψη σχετικών με τις προληπτικά ασκούμενες αγωγές, αποφάσεων, εν αντιθέσει προς την πλούσια νομολογία του ΔΕΕ για τα ασφαλιστικά μέτρα, μας οδηγεί στην σκέψη ότι παρέχεται αποτελεσματικότερη δικαστική προστασία στον θιγόμενο μέσω της διαδικασίας των τελευταίων, παρά με την έγερση αγωγής προληπτικού χαρακτήρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ ΠΟΥ ΤΕΛΟΥΝΤΑΙ ΜΕΣΩ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ.

¹⁵⁸ ΔΕΚ, υπόθεση της 17^{ης} Νοεμβρίου 1998, Van Uden Maritime BV, C-391/95, (ECLI:EU:C:1998:543 σκέψη 47).

¹⁵⁹ Αιτιολογική έκθεση του κανονισμού 1215/2012 σκέψη 33.

¹⁶⁰ Έτσι και ΜΠρΑθ 10053/2013 Αρμ 2013 σ. 2421 επομ.

¹⁶¹ **Ε. Βασιλακάκης**, Τροποποιήσεις της Συμβάσεως των Βρυξελλών, που αφορούν στη διεθνή δικαιοδοσία, Αρμ 2001, σ. 1673 με τις εκεί παραπομπές.

¹⁶² **Ε. Βασιλακάκης**, Ειδικές βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας επί διαφορών από σύμβαση και αδικοπραξία, 2004, σ. 200 – 203 και του *ιδίου* «Η δωσιδικία του τόπου του ζημιογόνου γεγονότος σε περίπτωση επαπειλούμενων αδικοπραξιών (κατά το άρθρο 5 σημ. 3 του κανονισμού 44/2001)», Αρμ 2005, σ. 5, σύμφωνα με τον οποίο το καταψηφιστικό αίτημα μιας προληπτικά ασκούμενης αγωγής (στο πλαίσιο του αυτόνομου δικονομικού δικαίου) θα είναι εξ αντικειμένου αόριστο. Έτσι και η ΕφΘεσ 121/2010 ΕΠολΔ σ. 846, η οποία απορρίπτει εμμέσως την εφαρμογή των προληπτικά ασκούμενων αγωγών.

1) Γενικές παρατηρήσεις

Το 1996, κατά το πρώιμο στάδιο εξάπλωσης του διαδικτύου (internet)¹⁶³, ο Frank H. Easterbrook, χρησιμοποιεί για πρώτη φορά τον όρο «ο νόμος του αλόγου» - «law of the horse»¹⁶⁴, προκειμένου να περιγράψει την πολυπλοκότητα του εφαρμοστέου δικαίου στον «Κυβερνοχώρο», αλλά και να τονίσει συγχρόνως ότι, εξ ορισμού, δεν μπορούμε κάνουμε λόγο για ξεχωριστό κλάδο του δικαίου που θα πρέπει να μελετηθεί αυτόνομα, αλλά πάντοτε σε συνδυασμό με τις γενικότερες αρχές του δικαίου και του συστήματος κανόνων που διέπουν τις ιδιωτικές διαφορές. Η εισβολή του διαδικτύου σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής μας ζωής, και μεν διευκόλυνε την μετάδοση πληροφοριών κάθε είδους, σε κάθε γωνιά της γης, αναπόφευκτα όμως οδήγησε στην αύξηση των αδικημάτων που τελούνται μέσω αυτού, με βασικότερη συνέπεια, την εμφάνιση των ζημιογόνων αποτελέσματά τους σε περισσότερους του ενός τόπου¹⁶⁵. Κατά μία άποψη, είναι αδύνατον να προσδιοριστεί η *locus delicti*, στις αδικοπραξίες που τελούνται στο διαδίκτυο, αφού τόπος τέλεσης των αδικημάτων αυτών, είναι ο Κυβερνοχώρος που δεν διαθέτει δικό του δίκαιο¹⁶⁶. Ορθότερη, πάντως, φαίνεται η άποψη ότι τα αδικήματα που τελούνται με αυτόν τον τρόπο, συνδέονται εξ ορισμού με περισσότερα *loci delicti*, εφόσον υπάρχει η δυνατότητα πρόσβασης στο Ιντερνετ¹⁶⁷. Την προβληματική των αδικημάτων που τελούνται στο διαδίκτυο (και μέσω αυτού), καλείται να οριοθετήσει, τουλάχιστον σε επίπεδο ευρωπαϊκού δικαίου, η ειδική δικαιοδοτική βάση των αδικοπρακτικών ενοχών. Κατά γενική μάλιστα παραδοχή, ο προσδιορισμός του *forum delicti* μας υποδεικνύει εμμέσως και το εφαρμοστέο δίκαιο (*lex loci delicti*)¹⁶⁸ στις διεθνείς αδικοπρακτικές ενοχές.

Στον Ευρωπαϊκό χώρο, δημιουργούνται εύλογες απορίες γιατί η νομοθεσία δεν προβλέπει καμία ειδική διάταξη για τα αδικήματα μέσω διαδικτύου, ούτε στον νεότερο Κανονισμό 1215/2012 ούτε στους Κανονισμούς 593/2008 και Ρώμη II¹⁶⁹, δοθέντος ότι το διαδίκτυο υφίσταται

¹⁶³ Το internet, με αρχική ονομασία Arpanet, ξεκίνησε το 1969 και οργανώθηκε από το Υπουργείο Εθνικής άμυνας των ΗΠΑ με αρχικό στόχο τη διαμόρφωση ενός δικτύου ψηφιακών τηλεπικοινωνιών για στρατιωτικούς σκοπούς. Μέχρι και το έτος 1994 χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά και από επιστημονικές κοινότητες, βλ. *Ιωάννη Καρακώστα*, Το δίκαιο του Ιντερνετ, ΝοΒ 1998 (τ. 46), σ. 1172.

¹⁶⁴ *Easterbrook, Frank H.*, "Cyberspace and the law of the horse" (1996), διαθέσιμη στο <https://www.law.upenn.edu/fac/pwagner/law619/f2001/week15/easterbrook.pdf>

¹⁶⁵ *Ε. Αιάσκος/Δ. Πυργάκης*, Η συμβολή των κανόνων Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου στην επίτευξη ασφάλειας δικαίου στο Internet, ΧρΙΔ 2002, σ. 492.

¹⁶⁶ *Αναστασία Γραμματικάκη – Αλεξίου*, Internet και ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, Συμβατικές και αδικοπρακτικές ενοχές στον κυβερνοχώρο, Αρμ 1998 (4), σ.412 με τις εκεί παραπομπές.

¹⁶⁷ *Ε. Αιάσκος/Δ. Πυργάκης*, όπ.π., σ. 493.

¹⁶⁸ *Ε. Βασιλακάκης*, Δωσιδικία του τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός ή όπου ασκείται η ποινική δίωξη, σε *Liber Amicorum Κεραμέως*: Η Σύμβαση των Βρυξελλών για την διεθνή δικαιοδοσία και εκτέλεση αποφάσεων, δέκα χρόνια εφαρμογής της στην Ελλάδα, 2000, σ. 53.

¹⁶⁹ Για παράδειγμα το αρθ. 8 του Κανονισμού 864/2007 της 11ης Ιουλίου 2007 για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές («Ρώμη II») προβλέπει ότι: «το εφαρμοστέο δίκαιο στην εξωσυμβατική ενοχή που απορρέει

ήδη μια εικοσιπενταετία. Οι δύο πιο πιθανές εξηγήσεις, συνοψίζονται, κατά τον Γενικό Εισαγγελέα, στην υπόθεση της 9^{ης} Νοεμβρίου 2016, *Concurrence SARL κατά Samsung/Amazon*, στο γεγονός ότι: είτε ο Ευρωπαίος νομοθέτης έκρινε ότι τα αδικήματα αυτά δεν παρουσιάζουν ιδιαιτερότητα σε βαθμό που να επιβάλλεται η θέσπιση ειδικών διατάξεων, είτε έκρινε το ζήτημα πολύ ευαίσθητο και θεώρησε προτιμότερο να αναμείνει τη νομολογία του Δικαστηρίου¹⁷⁰. Ελλείπει εναρμονισμένων νομοθετικών κανόνων για την ομοιόμορφη αντιμετώπιση των αδικημάτων που τελούνται μέσω διαδικτύου¹⁷¹, εναπόκειται στην νομολογία του ΔΕΕ να σταθμίσει τα κριτήρια για την αναζήτηση, όχι της πιο δίκαιης λύσης, αλλά την χάραξη μιας κατευθυντήριας γραμμής που θα δώσει το έναυσμα ίσως για μια μελλοντική ενιαία νομοθετική παρέμβαση. Άλλωστε δεν πρέπει να παραβλέπονται σημαντικές διεθνείς ακαδημαϊκές προτάσεις που στόχο τους έχουν την εκπόνηση διαφόρων μεθόδων επίλυσης των ζητημάτων συγκρούσεων αρμοδιότητας σε επίπεδο ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, όπως αυτή της Ευρωπαϊκής Ομάδας Max Planck για τη σύγκρουση νόμων και την πνευματική ιδιοκτησία, όπου δίνει κάποιες κατευθυντήριες γραμμές για την επίλυση ζητημάτων που αφορούν στην διεθνή δικαιοδοσία και την συνεργασία των αρχών σε περιπτώσεις παραβιάσεων δικαιωμάτων ελκόμενων από προϊόντα πνευματικής ιδιοκτησίας¹⁷² αλλά και τα αποτελέσματα του συνεδρίου του Παγκόσμιου Οργανισμού για την Πνευματική Ιδιοκτησία (WIPO) που συνήλθε στην Γενεύη τον Ιανουάριο 2015¹⁷³.

Στο πεδίο, λοιπόν, εφαρμογής της ευρωπαϊκής συντρέχουσας δωσιδικίας για διαφορές από αδικοπραξία, ανακύπτει έντονος προβληματισμός, μεταξύ άλλων, στα αδικήματα που τελούνται

από προσβολή δικαιώματος διανοητικής ιδιοκτησίας είναι το δίκαιο της χώρας για την οποία ζητείται η προστασία». Στον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο, όμως, όπου συνυπάρχουν 28 κράτη-μέλη με διαφορετικά εθνικά δίκαια, σε περίπτωση προσβολής ενός τέτοιου δικαιώματος, η προστασία του δεν θα τυγχάνει ομοιόμορφης εφαρμογής, όταν μάλιστα και τα αποτελέσματα της εμφανίζονται σε περισσότερα κράτη-μέλη με αδιευκρίνιστα τα αποτελέσματα της οικονομικής ζημίας που προκαλούνται στον δημιουργό βλ. ειδικότερα την κριτική της *lex loci protectionis* στην μελέτη της **R. Matulionyte**, «Enforcing Copyright Infringements Online. In Search of Balanced Private International Law Rules» στο *Journal of Intellectual Property, Information Technology, and Electronic Commerce Law (JIPITEC)*, τευχ. 6, ν. 2/2015, σ. 138, §33, διαθέσιμη στο <http://www.jipitec.eu/issues/jipitec-6-2-2015>.

¹⁷⁰ ΔΕΕ, προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα, Melchior Wathelet, στην υπόθεση *Concurrence SARL κατά Samsung/Amazon*, της 9^{ης} Νοεμβρίου 2016, C-618/2015 (ECLI:EU:C:2016:843 σκέψη 33 με την εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

¹⁷¹ Το άρθρο 17 σημείο 1 περ. γ' του κανονισμού 1215/2012 ίσως αποτελεί και την μοναδική εξαίρεση.

¹⁷² Πρόταση της Ευρωπαϊκής ομάδας Max Planck, Principles on Conflict of Laws in Intellectual Property, διαθέσιμη στο <http://www.cl-ip.eu/www/en/pub/home.html>. Σε διακρατικό επίπεδο βλ. τις αρχές περί διεθνούς δικαιοδοσίας, εφαρμοστέου δικαίου και αποφάσεων σε διακρατικές πολιτικές διαφορές σε θέματα πνευματικής ιδιοκτησίας που υιοθέτησε το Αμερικανικό Ινστιτούτο Δικαίου, Intellectual Property: Principles Governing Jurisdiction, Choice of Law, and Judgments in Transnational Disputes, διαθέσιμη στο <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=7687>.

¹⁷³ βλ. εισήγηση του καθηγητή **Andrew F. Christie**, Private International Law Issues in Online Intellectual Property Infringement Disputes with Cross-Border Elements. An Analysis of National Approaches, που παρουσιάστηκε στο πλαίσιο του συνεδρίου της WIPO, τον Ιανουάριο του 2015 στην Γενεύη, διαθέσιμη στο http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_rep_rfip_2015_1.pdf.

μέσω διαδικτύου και τούτο διότι, είναι ιδιαιτέρως δυσχερές να προσδιοριστεί ο τόπος τελέσεως των αδικημάτων αυτών σε ένα εξ ορισμού παγκόσμιο δίκτυο, με βάση είτε το γενεσιουργό τους γεγονός είτε την προκληθείσα ζημία¹⁷⁴. Μάλιστα δεν είναι λίγες οι φορές όπου το αδίκημα τελείται σε ένα ή περισσότερα κράτη μέλη, αλλά και η ζημία που προκύπτει συνεπεία της αδικοπραξίας εκδηλώνεται επίσης σε διαφορετικά κράτη μέλη, με αποτέλεσμα να υφίσταται έλλειψη ασφαλούς τοπικού συνδέσμου για την θεμελίωση διεθνούς δικαιοδοσίας. Ο κίνδυνος για δημιουργία forum shopping είναι ορατός. Στις περιπτώσεις αυτές, όπου κάνουμε λόγο επίσης για αδικήματα πολλαπλής τοπικής σύνδεσης, η νομολογία του Δικαστηρίου του Λουξεμβούργου, έχει καταδείξει πλήθος περιπτώσεων αδικημάτων, και όχι μόνον όσα απαντούν στον τύπο, στο ραδιόφωνο ή στην τηλεόραση (προσβολή της προσωπικότητας, προσβολή ιδιωτικής ζωής, προσβολή δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας), αλλά, περιλαμβάνουν και άλλα είδη, όπως η διάθεση προς πώληση στο διαδίκτυο προϊόντων παραποιήσεως/απομιμήσεως που συνιστά πράξη αθέμιτου ανταγωνισμού¹⁷⁵ ή η παράβαση απαγορεύσεων μεταπώλησεως εκτός δικτύου επιλεκτικής διανομής¹⁷⁶. Και ενόσω το ΔΕΕ έχει θέσει, με την παλαιότερη νομολογία του, ορισμένα κριτήρια για το τόπο επέλευσης της ζημίας, στα αδικήματα πολλαπλής τοπικής σύνδεσης, τούτα δε, δεν φαίνονται να εφαρμόζονται με τον ίδιο τρόπο σε όσα αφορά τα αδικήματα που τελούνται μέσω διαδικτύου¹⁷⁷. Η βασική διαφορά είναι ότι στο διαδίκτυο, η πρόσβαση σε μια δημοσίευση (π.χ. δυσφημιστική) ή σε μια ανάρτηση (π.χ. μίας φωτογραφίας δίχως την συγκατάθεση του δημιουργού), είναι δυνατή όχι μόνον από οποιαδήποτε σημείο του πλανήτη, αλλά και από απεριόριστο αριθμό χρηστών, γεγονός που καθιστά ανεπαρκή έως και αδύνατη την αναζήτηση αξιόλογου εδαφικού κριτηρίου για την θεμελίωση διεθνούς δικαιοδοσίας με κριτήριο τον τόπο επέλευσης της ζημίας¹⁷⁸. Συνήθως, ο τόπος της προσβολής ταυτίζεται με τον τόπο κατοικίας ή εγκατάστασης του ιδιοκτήτη της ιστοσελίδας, μέσω της οποίας διαπράττεται η

¹⁷⁴ ΔΕΕ, προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Melchior Wathelet, στην υπόθεση Concurrency SARL κατά Samsung/Amazon, της 9^{ης} Νοεμβρίου 2016, C-618/2015 (ECLI:EU:C:2016:843 σκέψη 2)

¹⁷⁵ ΔΕΕ, απόφαση Coty Germany GmbH κατά First Note Perfumes NV, C-360/12 (ECLI:EU:C:2014:1318).

¹⁷⁶ ΔΕΕ, απόφαση Concurrency SARL κατά Samsung Electronics France SAS /Amazon Services Europe Sàrl, (ECLI:EU:C:2016:976)

¹⁷⁷ Βλ. μελέτη **Ιωάννη Σ. Δεληκωστόπουλου**, «Δωσιδικία της αδικοπραξίας στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη: η προβληματική κατ'εφαρμογή του κανονισμού 1215/2012», ΕΠοΔ 2014 §20 σ.455 και *τον ίδιον*, «Εναλλακτικοί δικαιοδοτικοί σύνδεσμοι για διαφορές στο διαδίκτυο», Δ/νη 2012 §4, σ. 1228 επομ. και στην Νόμος σε πλήρες κείμενο.

¹⁷⁸ Η ουσιώδης διαφορά των αδικημάτων που τελούνται στο διαδίκτυο και αυτών που τελούνται στον τύπο ή στην τηλεόραση αντίστοιχα, συνοψίζεται ιδιαίτερα εκφραστικά στην υπ'αριθμ 39 σκέψη της απόφασης του High Court of Australia, Gutnick v Dow Jones {2002} 56, δημοσιευμένη εδώ: <http://eresources.hcourt.gov.au/showCase/2002/HCA/56> «However broad may be the reach of any particular means of communication, those who make information accessible by a particular method do so knowing of the reach that their information may have. In particular, those who post information on the World Wide Web do so knowing that the information they make available is available to all and sundry without any geographic restriction».

παράνομη πράξη¹⁷⁹. Από την άλλη μεριά, όμως κι αυτός δεν μπορεί πάντοτε να καθορίζεται με ακρίβεια, κυρίως δε στις περιπτώσεις όπου υπάρχει διάσταση μεταξύ του τόπου κατοικίας του χρήστη, που προβαίνει στην παράνομη πράξη ή παράλειψη και στον τόπο εγκατάστασης των τεχνικών μέσων δια των οποίων πραγματώνεται η βλάβη στο έννομο αγαθό του οποίου ζητείται η προστασία¹⁸⁰. Η αναζήτηση του εναγόμενου στην γενική νόμιμη δωσιδικία της κατοικίας του είναι εξίσου δυσχερής, έως αδύνατη¹⁸¹, στις περιπτώσεις όπου οι χρήστες του διαδικτύου δεν κάνουν χρήση των προσωπικών τους στοιχείων αλλά χρησιμοποιούν ψευδώνυμα και κωδικούς¹⁸². Ενόψει των ανωτέρω, δίκαια υποστηρίζεται η άποψη¹⁸³ ότι το θετικό δίκαιο δεν είναι ακόμη σε θέση να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τα αδικήματα μέσω διαδικτύου.

Οι δικαστικές υποθέσεις που θα εξετασθούν παρακάτω, κυριαρχούνται από μια προσπάθεια, είτε αναζήτησης νέων κριτηρίων σύνδεσης, είτε προσαρμογής των ήδη εφαρμοσμένων κριτηρίων σύνδεσης σε παλαιότερες αποφάσεις του ΔΕΚ, στα πραγματικά περιστατικά των νεότερων υποθέσεων. Κοινός παρονομαστής, είναι ότι τα κατ'ιδίαν αδικήματα, έλαβαν χώρα στο διαδίκτυο (και μέσω αυτού), γεγονός που καταμαρτυρά την δυσκολία εντοπισμού σαφούς εδαφικού κριτηρίου του τόπου επελεύσεως της ζημίας. Η παλαιότερη νομολογία αν και διστακτικά διέκρινε μια γενική κατευθυντήρια γραμμή ως προς τα αδικήματα πολλαπλής τοπικής σύνδεσης και η οποία ήταν, κατά γενική ομολογία, ως επί το πλείστον, περιπτωσιολογική, εντούτοις φαίνεται ότι, με τις νεότερες αποφάσεις του το ΔΕΕ, προσπαθεί να

¹⁷⁹ *Θεόδωρος Σιδηρόπουλος*, Το δίκαιο του διαδικτύου, Β' εκδ., 2008, σ.310 με τις εκεί παραπομπές.

¹⁸⁰ *Θεόδωρος Σιδηρόπουλος*, Το δίκαιο του διαδικτύου, Β' εκδ., 2008, σ.310 με τις εκεί παραπομπές

¹⁸¹ Αντίστοιχης δυσκολίας υπόθεση αντιμετώπισε το ΔΕΕ στην υπόθεση της 15^{ης} Μαρτίου 2012, G κατά Cornelius de Visser, (C-292/10), επί ασκηθείσας αγωγής με αντικείμενο επαπειλούμενη προσβολή των δικαιωμάτων της προσωπικότητας της ενάγουσας G, που διαπράχθηκε με τη δημοσίευση γυμνών φωτογραφιών της στο Διαδίκτυο και συγκεκριμένα κατά του C. de Visser ιδιοκτήτη και υπευθύνου της ιστοσελίδας. Το Δικαστήριο ερωτήθηκε μεταξύ άλλων εάν η ενάγουσα δύναται, με βάση το άρθρο 5 σημ. 3, να ασκήσει την αγωγή της ενώπιον οποιουδήποτε κράτους μέλους, από όπου υπάρχει δυνατότητα προσβάσεως στην ιστοσελίδα, ανεξαρτήτως του τόπου εγκαταστάσεως του εναγομένου (εντός ή εκτός του εδάφους της Ένωσης) και εναλλακτικά εάν απαιτείται ειδικότερος δεσμός μεταξύ του επίδικου περιεχομένου ή της συγκεκριμένης ιστοσελίδας και του κράτους της έδρας του δικαστηρίου (εσωτερικός δεσμός με το οικείο κράτος), πέραν της τεχνικής δυνατότητας προσβάσεως. Το Δικαστήριο δεν ξεκαθάρισε ευθέως την θέση του ως προς το ζήτημα που τέθηκε ενώπιόν του, προτάσσοντας ως κώλυμα για την εφαρμογή του κανονισμού 44/2001, την αδυναμία εντοπισμού της κατοικίας του εναγόμενου εντός κράτους μέλους της Ε.Ε., και απέρριψε την εφαρμογή του άρθρου 5, σημείο 3, με το σκεπτικό ότι «δεν διαθέτει πειστικές ενδείξεις που να του επιτρέπουν να συναγάγει ότι ο εν λόγω εναγόμενος κατοικεί πράγματι εκτός του εδάφους της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (σκέψη 73 §1 ECLI:EU:C:2012:142). Υπό το πρίσμα των πραγματικών περιστατικών της προκείμενης διαφοράς αμφισβητείται, κατά πόσο η νομολογία του Δικαστηρίου θα είναι σε θέση να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά, τέτοια περιστατικά, όπου οι δικτυακοί τόποι των εναγομένων δεν έχουν σαφή κατοικία στην Ένωση προκαλούν ωστόσο αδικοπραξίες εντός της Ένωσης, ενόψει μάλιστα και του γεγονότος, πως η δημιουργία μιας ιστοσελίδας με τα σύγχρονα τεχνικά μέσα, είναι πλέον δυνατή από οποιονδήποτε και από οπουδήποτε.

¹⁸² *Αναστασία Γραμματικάκη –Αλεξίου*, Internet και ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, Συμβατικές και αδικοπρακτικές ενοχές στον κυβερνοχώρο, Αρμ 1998 (4), σ.411 με τις εκεί παραπομπές.

¹⁸³ βλ. προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα Melchior Wathelet, στην υπόθεση Concurrence SARL κατά Samsung/Amazon, της 9^{ης} Νοεμβρίου 2016, ό.π., (σκέψη 2 με τις εκεί παραπομπές).

θέσει ορισμένα κριτήρια σύνδεσης, τα οποία προσδιορίζονται καταρχήν, με βάση το κάθε φορά προσβαλλόμενο δικαίωμα, είτε αυτό αφορά στην προσβολή πνευματικών και συγγενικών δικαιωμάτων του δημιουργού, είτε στην προσβολή του δικαιώματος στην προσωπικότητα, είτε άλλοτε σε ειδικότερες περιπτώσεις, όπως αυτήν της απαγόρευσης μεταπώλησης εκτός δικτύου επιλεκτικής διανομής. Τέλος θα επιχειρηθεί μια συγκεντρωτική αξιολόγηση των πορισμάτων της νομολογίας.

2. Η διεθνής δικαιοδοσία για τις αξιώσεις σχετικά με προσβολή πνευματικών δικαιωμάτων μέσω της δημοσίευσης πληροφοριών στο διαδίκτυο:

α) Η υπόθεση του Δικαστηρίου, της 13ης Ιουνίου 2013, Peter Pinckney κατά KDG Mediatech AG (C-170/12).

Στην υπόθεση αυτή το Δικαστήριο ασχολήθηκε με την προσβολή δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων του δημιουργού, μέσω του διαδικτύου, κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μην καθίσταται δυνατός ο γεωγραφικός εντοπισμός της επελθούσας ζημίας. Ειδικότερα, το Δικαστήριο έπρεπε να αποφανθεί επί του κινδύνου προσβολής περιουσιακών δικαιωμάτων του δημιουργού συνεπεία της αναπαραγωγής και διανομής οπτικών δίσκων ψηφιακών ηχητικών δεδομένων (CD) μουσικής στο διαδίκτυο. Συγκεκριμένα, ο P. Pinckney, κάτοικος Γαλλίας, άσκησε αγωγή, ενώπιον των γαλλικών δικαστηρίων κατά της εταιρείας Mediatech, που εδρεύει στην Αυστρία, ζητώντας την αποκατάσταση της ζημίας, την οποία υπέστη από την αναπαραγωγή τραγουδιών που ο ίδιος είχε συνθέσει και ερμηνεύσει, σε ενσώματο μέσο αποθήκευσης που διατέθηκε στην συνέχεια προς πώληση, από εταιρίες εγκατεστημένες σε τρίτο κράτος, μέσω ιστότοπου προσβάσιμου και από το έδαφος όπου έχει την έδρα του το επιληφθέν δικαστήριο. Ο Γενικός Εισαγγελέας, N. Jääskinen εξέφρασε την άποψη ότι, η «αρχή της εδαφικότητας»¹⁸⁴ που διέπει το σύνολο του νόμου περί πνευματικής ιδιοκτησίας συντίθεται από τις εξής διαστάσεις: την δικαστική αρμοδιότητα, το εφαρμοστέο δίκαιο και το ουσιαστικό δικαίον, που όλες μαζί τελούν σε στενό σύνδεσμο μεταξύ τους¹⁸⁵. Κατόπιν τούτων, οι παραβιάσεις των πνευματικών δικαιωμάτων που τελούνται μέσω διαδικτύου, απαιτούν, όχι ανατροπή των μέχρι τώρα παραδοχών, αλλά επαναπροσδιορισμό της σχέσης μεταξύ της άυλης εκδηλωθείσας συμπεριφοράς και ενός συγκεκριμένου εδάφους, ακριβώς όπως προσάρμοσε, το Δικαστήριο, τα

¹⁸⁴ «Η αρχή της εδαφικότητας του δικαιώματος του δημιουργού αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του οικοδομήματος όπου συναντώνται τα 27 διαφορετικά εθνικά συστήματα τα οποία σκοπούν να προστατεύουν παράλληλα το αυτό έργο στο εσωτερικό της Ένωσης» και έχει την έννοια ότι «τα δικαστήρια ενός κράτους μέλους δεν μπορούν να αποφαινούνται επί των προσβολών των δικαιωμάτων του δημιουργού παρά μόνο εάν και στο μέτρο που αυτές αφορούν την επικράτεια όπου εκτείνεται η δικαιοδοσία τους» βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα (§44) και (§46) στην εξεταζόμενη περίπτωση.

¹⁸⁵ ΔΕΕ, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα N. Jääskinen (ECLI:EU:C:2013:400 σκέψη 45)

κριτήρια της υπόθεσης Sheville στις ιδιαιτερότητες της μετάδοσης μέσω του διαδικτύου στην απόφασή του eDate Advertising και Martinez, που αφορούσε προσβολή των δικαιωμάτων της προσωπικότητας¹⁸⁶. Εκκινώντας από την παραδοχή ότι το δικαίωμα του δημιουργού υπόκειται, τόσο για την ύπαρξή του όσο και για τα αποτελέσματά του, στα όρια ορισμένης έννομης τάξης¹⁸⁷, πρότεινε ως κρίσιμο για την περίπτωση συνδετικό στοιχείο, το κριτήριο της «στόχευσης»¹⁸⁸, με βάση το οποίο, το προσδιοριζόμενο με τον τρόπο αυτό δικαστήριο, έχει αρμοδιότητα που περιορίζεται μόνο στη ζημία που προκλήθηκε στην εδαφική περιοχή στην οποία στόχευσε ηθελημένα ο φερόμενος ως αυτουργός της προσβολής ενώ επιπροσθέτως απέρριψε το κριτήριο του «κέντρου συμφερόντων», που υιοθετήθηκε στην υπόθεση eDate με βάση το επιχείρημα ότι, αντίθετα με τις μη υλικές ζημίες που απορρέουν από παραβιάσεις δικαιωμάτων προσωπικής προσωπικότητας, η οικονομική ζημία που προκαλείται από την προσβολή των δικαιωμάτων του δημιουργού δεν συνδέεται απαραίτητα με τον τόπο όπου βρίσκεται το κέντρο των συμφερόντων του, αλλά περισσότερο με τον τόπο όπου βρίσκεται το κοινό του¹⁸⁹.

Το Δικαστήριο, αν και επανέλαβε την ιδιαιτερότητα που υφίσταται, ως προς τον τόπο επελεύσεως της ζημίας, λόγω της φύσης του προστατευόμενου κάθε φορά δικαιώματος, ωστόσο δεν αποδέχθηκε την γνώμη του γενικού εισαγγελέα, όσον αφορά το κριτήριο σύνδεσης, τονίζοντας emphatically ότι ο προσδιορισμός του τόπου επελεύσεως του ζημιόγону γεγονότος κατά την έννοια του άρθρου 5, σημείο 3, του κανονισμού δεν μπορεί να εξαρτάται από κριτήρια μη περιλαμβανόμενα στη διάταξη αυτή¹⁹⁰. Δεδομένου μάλιστα, ότι η μόνη προϋπόθεση που ορίζεται στο εν λόγω άρθρο είναι ότι «συνέβη ή ενδέχεται να συμβεί κάποιο ζημιόγону γεγονός», το Δικαστήριο συνήγαγε ότι το άρθρο 5, σημείο 3, δεν απαιτεί να «απευθύνεται η εν λόγω δραστηριότητα» στο κράτος μέλος στο οποίο βρίσκεται το επιληφθέν δικαστήριο. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, για τον καθορισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας, αρκεί το κράτος μέλος στο οποίο ευρίσκεται το επιληφθέν δικαστήριο να προστατεύει τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας που επικαλείται ο ενάγων και ότι το προβαλλόμενο ζημιόγону γεγονός μπορεί να συμβεί εντός της δικαιοδοσίας του επιληφθέντος δικαστηρίου. Υπό τις ιδιαιτερότητες της υπόθεσης αυτής, το ΔΕΕ έκρινε ότι η πιθανότητα πρόκλησης ζημίας προέρχεται από τη δυνατότητα αναπαραγωγής έργου που προστατεύεται από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας από δικτυακό τόπο *προσβάσιμο* (η υπογράμμιση δική μας) εντός της δικαιοδοσίας του επιληφθέντος δικαστηρίου. Εντούτοις, το

¹⁸⁶ ΔΕΕ, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα N. Jääskinen (ECLI:EU:C:2013:400 σκέψη 50). Βλ. και κατωτέρω σ. 57, για την εγκατάλειψη του κριτηρίου της διαδόσεως της υπόθεσης Sheville.

¹⁸⁷ ΔΕΕ, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα N. Jääskinen (ECLI:EU:C:2013:400 σκέψη 46)

¹⁸⁸ ΔΕΕ, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα N. Jääskinen (ECLI:EU:C:2013:400 σκέψη 64)

¹⁸⁹ ΔΕΕ, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα N. Jääskinen (ECLI:EU:C:2013:400 σκέψη 70)

¹⁹⁰ ΔΕΕ, απόφαση C-170/12 σκέψη 41.

δικαστήριο αυτό είναι αρμόδιο να καθορίζει μόνο τις ζημίες που προκλήθηκαν στο κράτος μέλος στο οποίο ευρίσκεται¹⁹¹.

β) Η υπόθεση του Δικαστηρίου, της 22 Ιανουαρίου 2015, Pez Hejduk κατά EnergieAgentur.NRW GmbH (C-441/13).

Αντιθέτως, προς την προγενέστερη υπόθεση Pinckney, στην οποία το Δικαστήριο έπρεπε να αποφανθεί επί του κινδύνου προσβολής περιουσιακών δικαιωμάτων του δημιουργού συνεπεία της αναπαραγωγής και διανομής οπτικών δίσκων ψηφιακών ηχητικών δεδομένων (CD) μουσικής στο διαδίκτυο, η υπό κρίση υπόθεση αφορούσε τα περιουσιακά δικαιώματα δημιουργού μιας φωτογράφου, τα έργα της οποίας αναρτήθηκαν σε ιστοσελίδα χωρίς τη συγκατάθεσή της. Συγκεκριμένα, η επαγγελματίας φωτογράφος, Pez Hejduk, κάτοικος Βιέννης, με ειδικευση στην αρχιτεκτονική φωτογραφία, κατόπιν συγκατάθεσής της, έδωσε έργο της προκειμένου να χρησιμοποιηθεί, ως συνοδευτικό υλικό σε διάλεξη του Αυστριακού αρχιτέκτονα Georg W. Reinberg, που διοργανώθηκε από την εναγόμενη εταιρεία EnergieAgentur και εδρεύει στο Ντίσελντορφ της Γερμανίας. Στην συνέχεια και χωρίς την συγκατάθεση της φωτογράφου αλλά και χωρίς οποιαδήποτε μνεία σε δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, η εταιρεία EnergieAgentur, κάτοχος της ιστοσελίδας «www.energieregion.nrw.de» και υπεύθυνη για το περιεχόμενο που δημοσιεύεται σε αυτήν, ανάρτησε φωτογραφίες της P.Hejduk, στον παραπάνω ιστότοπο, όπου οι επισκέπτες θα μπορούσαν αφενός μεν να τις δουν, αφετέρου δε να τις «κατεβάσουν» στον υπολογιστή τους. Η φωτογράφος άσκησε αγωγή αποζημιώσεως κατά της εταιρείας, ενώπιον των Αυστριακών δικαστηρίων, υποστηρίζοντας ότι η τελευταία, αναρτώντας φωτογραφίες της δημιουργού στον ιστότοπό της, προσέβαλε δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας της H. Hejduk, κάνοντας χρήση της νομολογίας της υποθέσεως eDate Advertising, της 25^{ης} Οκτωβρίου 2011, που εισήγαγε το κριτήριο του κέντρου συμφερόντων του ζημιωθέντος¹⁹², υποστήριξε ότι μπορεί να αξιώσει το σύνολο της ζημίας που υπέστη ενώπιον των δικαστηρίων του τόπου κατοικίας της, ενώπιον δηλαδή του Αυστριακού δικαστηρίου. Ο Γενικός Εισαγγελέας, P. C. Villalon, είχε την άποψη ότι λόγω της ιδιαιτερότητας της φύσης της υπόθεσης και επειδή στην προκείμενη

¹⁹¹ ΔΕΕ, απόφαση C-170/12 (ECLI:EU:C:2013:635 σκέψη 45).

¹⁹² Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις eDate Advertising και Olivier Martinez/Robert Martinez κατά MGN Limited, της 25^{ης} Οκτωβρίου 2011 (C-509/09 και C-161/2010, ECLI:EU:C:2011:685) το Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί επί υποθέσεως παρόμοιας με τη Shevill, με τη διαφορά ότι επρόκειτο για προσβολή της προσωπικότητας μέσω διαδικτύου. Επρόκειτο στην περίπτωση εκείνη για ζημία, όπως και στην υπόθεση της κύριας δίκης, «απεντοπισμένη», δεδομένου ότι το μέσο ήταν προσβάσιμο σε κάθε κράτος μέλος, δυσχεραίνοντας ή καθιστώντας ακόμη και αδύνατη στην πράξη την εφαρμογή οποιασδήποτε μεθόδου γεωγραφικού υπολογισμού των επιπτώσεων της βλαπτικής δημοσιεύσεως. Επομένως, το Δικαστήριο αναγκάστηκε να εισαγάγει ένα πρόσθετο κριτήριο βασιζόμενο στο κέντρο συμφερόντων του ζημιωθέντος, προκειμένου για τον προσδιορισμό του τόπου στον οποίο θα μπορούσε αυτός να ασκήσει ένδικο βοήθημα και κυρίως να αξιώσει πλήρη αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη (πρόταση 25 του γενικού εισαγγελέα P. C. Villalon στην εξεταζόμενη υπόθεση ECLI:EU:C:2014:2212)

περίπτωση, το μέγεθος της ζημίας είναι δύσκολο να προσδιοριστεί¹⁹³, σε αντίθεση με την προγενέστερη απόφαση Pinkney, όπου έγινε παράνομη αναπαραγωγή και διανομή-πώληση των προϊόντων του δημιουργού, δεν μπορούμε να οδηγηθούμε σε ασφαλή συμπεράσματα ως προς τον τόπο επελεύσεως της ζημίας, αφού με την ανάρτηση των φωτογραφιών, αυτές έγιναν ορατές από αόριστο αριθμό ατόμων, και ως εκ τούτου προκρίνει σαν συνεπέστερη λύση, την άσκηση της σχετικής αγωγής ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους στο οποίο συντελέστηκε το γενεσιουργό της ζημίας γεγονός, δηλαδή ενώπιον των Γερμανικών Δικαστηρίων. Το Δικαστήριο, ωστόσο, είχε την αντίθετη γνώμη, ότι δηλαδή δεν μπορεί να θεμελιωθεί διεθνή δικαιοδοσία του δικαστηρίου ενώπιον του οποίου ασκήθηκε η αγωγή, με βάση το γενεσιουργό της ζημίας γεγονός που έχει συμβεί στον τόπο της έδρας της εταιρίας (Γερμανία), αφού αυτό έγκειται στην συμπεριφορά της ιδιοκτήτριας εταιρείας, που ενεργοποίησε την σχετική τεχνική διαδικασία, που ήταν απαραίτητη για την ανάρτηση των φωτογραφιών στο διαδίκτυο. Ακολουθώντας την νομολογία Pinkney, το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου, υπενθύμισε για μια ακόμη φορά, ότι επί διασυνοριακής προσβολής περιουσιακών δικαιωμάτων δημιουργού, κρίσιμο είναι το κριτήριο της εδαφικότητας, μολονότι κατ' εφαρμογή της Οδηγίας 2001/29 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας¹⁹⁴, τα δικαιώματα αυτά πρέπει να προστατεύονται αυτοδικαίως σε όλα τα κράτη μέλη, πράγμα που σημαίνει ότι υπάρχει αντιστοίχως το ενδεχόμενο προσβολής των δικαιωμάτων αυτών σε οποιοδήποτε κράτος μέλος, αναλόγως του εφαρμοστέου ουσιαστικού δικαίου. Με λίγα λόγια, είναι πιθανό να στοιχειοθετείται προσβολή των δικαιωμάτων αυτών σε καθένα από τα κράτη μέλη χωριστά, αναλόγως του εφαρμοστέου ουσιαστικού δικαίου¹⁹⁵. Αναζητείται, συνεπώς η θεμελίωση διεθνής δικαιοδοσία του ως άνω δικαστηρίου, στον τόπο ενδεχόμενης επελεύσεως της προβαλλόμενης ζημίας, υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι το δικαίωμα που προσβάλλεται προστατεύεται πράγματι στο εν λόγω κράτος (γεγονός που στην προκειμένη περίπτωση δεν αμφισβητείται) ενώ σε καμία περίπτωση δεν απαιτείται, να «κατευθύνει»¹⁹⁶ ο διαδικτυακός ιστότοπος τις σχετικές δραστηριότητες προς το κράτος μέλος του

¹⁹³ Η ζημία στην υπόθεση *Rez Hejduk*, σύμφωνα με τον Γενικό Εισαγγελέα P. C. Villalon, έχει τον χαρακτήρα «απενοτισμένης ζημίας», δηλαδή είναι δυσχερής η εξακρίβωση του ακριβούς μεγέθους της, σκέψη 2 και 45 των προτάσεων του (ECLI:EU:C:2014:2212).

¹⁹⁴ Οδηγία 2001/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας

Επίσημη Εφημερίδα αριθ. 167 της 22/06/2001 σ. 0010 – 0019, διαθέσιμη στο <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0029:EL:HTML> βλ. ερμηνεία της οδηγίας σε *Διονυσία Καλλινίκου*, Πνευματική Ιδιοκτησία και Συγγενικά Δικαιώματα, 2008, σ. 493 επομ.

¹⁹⁵ ΔΕΕ, απόφαση *Rez Hejduk κατά EnergieAgentur.NRW GmbH*, C-441/13, ECLI:EU:C:2015:28, σκέψη 22.

¹⁹⁶ Η γερμανική εταιρεία ισχυρίστηκε, όσον αφορά το ενδεχόμενο επελεύσεως ζημίας σε κράτος μέλος διαφορετικό

δικαστηρίου ενώπιον του οποίου ασκήθηκε η αγωγή. Ειδικότερα, ως προς το τελευταίο αυτό κριτήριο, το Δικαστήριο ουδέποτε έκρινε ουσιώδες για τον προσδιορισμό του τύπου «όπου προκλήθηκε ζημία από το γεγονός που δύναται να στοιχειοθετήσει ευθύνη εξ αδικοπραξίας ή οιονεί αδικοπραξίας» το να «κατευθύνεται» η δραστηριότητα που προκάλεσε τη ζημία ειδικά προς τον εν λόγω τόπο¹⁹⁷. Για την θεμελίωση της διεθνούς δικαιοδοσίας του Αυστριακού Δικαστηρίου, κρίσιμο τελικά στοιχείο αποδείχθηκε το γεγονός ότι «η επέλευση και/ή ο κίνδυνος επελεύσεως της ζημίας απορρέουν από το γεγονός ότι οι φωτογραφίες οι οποίες καλύπτονται από τα δικαιώματα που επικαλείται η P. Hejduk κατέστησαν, μέσω του διαδικτυακού ιστότοπου της EnergieAgentur, προσβάσιμες στο κράτος μέλος του δικαστηρίου ενώπιον του οποίου ασκήθηκε η αγωγή»¹⁹⁸. Με λίγα λόγια, η αγωγή ασκήθηκε στην Αυστρία, όπου και κατοχυρώνονται τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων του δημιουργού, και έγινε δεκτό, κατ'εφαρμογή του ευρύτετου κριτηρίου του τύπου «όπου συνέβη ή ενδέχεται να συμβεί να συμβεί το ζημιολόγο γεγονός», τύπος που δύναται να είναι τόσο ο τόπος όπου συνέβη το ζημιολόγο γεγονός όσο και ο τόπος επελεύσεως της ζημίας (όπως στην προκείμενη περίπτωση), ότι το Δικαστήριο της Αυστρίας, είναι αρμόδιο να αποφανθεί μόνο επί της ζημίας που προκλήθηκε εντός της επικράτειας της.

από εκείνο που έχει την έδρα της, ότι ο διαδικτυακός της ιστότοπος, στον οποίο δημοσιεύθηκαν οι επίδικες φωτογραφίες, δεν κατευθύνει τις δραστηριότητές της στο κοινό της Αυστρίας, δεδομένου ότι λειτουργεί υπό γερμανικό τομέα ανώτατου επιπέδου, ήτοι υπό διαδικτυακή διεύθυνση με κατάληξη «.de», οπότε, κατά την άποψη της, η ζημία δεν επήλθε στην Αυστρία, σκέψη 31 της παρούσας. Το κριτήριο της κατευθύνσεως που χρησιμοποιεί ο κανονισμός 44/2001 στην περίπτωση της ειδικής δωσιδικίας καταναλωτών του άρθρου 15, παράγραφος 1, στοιχείο γ' (15), προτάθηκε και από τον γενικό εισαγγελέα N. Jääskinen, στην υπόθεση Pinckney (προτάσεις 61 έως 65), απερρίφθη όμως με την ισχυρή αιτιολογία ότι «το άρθρο 5, σημείο 3, του ίδιου κανονισμού δεν απαιτεί ειδικότερα η επίμαχη δραστηριότητα να “κατευθύνεται προς” το κράτος μέλος του επιληφθέντος δικαστηρίου» (Απόφαση Pinckney, EU:C:2013:635, σκέψη 42). Κατά τον γενικό εισαγγελέα P. C. Villalon, στην εξεταζόμενη περίπτωση, φάνηκε σαφής η πρόθεση του Δικαστηρίου, στην υπόθεση Pinckney, να αποκλείσει το κριτήριο της κατευθύνσεως κατά την ερμηνεία του άρθρου 5, σημείο 3, του κανονισμού 44/2001, και ειδικότερα σε περίπτωση εξωσυμβατικής ζημίας λόγω προσβολής περιουσιακών δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. το οποίο άλλωστε έχει τύχει εφαρμογής στις δωσιδικίες εκείνες στις οποίες υφίσταται οικονομική δραστηριότητα η οποία προϋπάρχει της σαφούς προθέσεως παροχής αγαθών και υπηρεσιών στο κράτος μέλος προς το οποίο κατευθύνεται η δραστηριότητα (ECLI:EU:C:2014:2212 σκέψη 31)

¹⁹⁷ Το Δικαστήριο, πράγματι, δεν απαίτησε τη συνδρομή της περιστάσεως αυτής σε καμιά από τις ακόλουθες αποφάσεις, ήτοι στις αποφάσεις της 9ης Νοεμβρίου 2016, Υπόθεση C618/15 Concurrency SARL κατά Samsung Electronics France SAS/Amazon Services Europe Sàrl, της 25ης Οκτωβρίου 2011, eDate Advertising κ.λπ. (C509/09 και C161/10, EU:C:2011:685, σκέψη 52), της 19ης Απριλίου 2012, Wintersteiger (C 523/10, EU:C:2012:220, σκέψη 29), της 3ης Οκτωβρίου 2013, Pinckney (C170/12, EU:C:2013:635, σκέψη 42), και της 22ας Ιανουαρίου 2015, Hejduk (C441/13, EU:C:2015:28, σκέψη 32).

¹⁹⁸ ΔΕΕ, απόφαση Pez Hejduk κατά EnergieAgentur.NRW GmbH, C-441/13, ECLI:EU:C:2015:28, σκέψη 34.

3. Η διεθνής δικαιοδοσία για τις αξιώσεις σχετικά με την προσβολή της προσωπικότητας μέσω της δημοσίευσης πληροφοριών στο διαδίκτυο:

α) Η απόφαση της 13ης Ιουλίου 2017, Bolagsupplysningen OÜ/ IngridIlsjan κατά Svensk Handel AB (C-194/16) ¹⁹⁹

Στην υπόθεση της 13ης Ιουλίου 2017, Bolagsupplysningen OÜ/ IngridIlsjan κατά Svensk Handel AB, τα πραγματικά περιστατικά έχουν ως εξής: Εσθονική εταιρεία (έδρα της η Εσθονία) με επιχειρηματική δραστηριότητα στην Σουηδία, ενάγει ενώπιον των Εσθονικών δικαστηρίων, την σουηδική ομοσπονδία εμπορίου επειδή η τελευταία, μέσω του ιστότοπου όπου διατηρεί στο διαδίκτυο, δημοσίευσε πληροφορίες που θίγουν την τιμή, την εμπορική πίστη και την φήμη της πρώτης στην αγορά. Η ενάγουσα εταιρεία, ζήτησε να υποχρεωθεί η σουηδική ομοσπονδία εμπορίου να διορθώσει τις πληροφορίες και να αφαιρέσει τα σχόλια από τον ιστότοπό της, αλλά και να την αποζημιώσει για τη ζημία που υπέστη λόγω της δημοσίευσεως των σχετικών πληροφοριών και σχολίων στο διαδίκτυο. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο της Εσθονίας απέρριψε όλες τις αξιώσεις της ενάγουσας εταιρείας, υποστηρίζοντας ότι οι ζημίες δεν είχαν επέλθει στην Εσθονία και ότι επομένως δεν ήταν αρμόδιο δυνάμει του άρθρου 7 σημείο 2 του κανονισμού 1215/2012, να αποφανθεί επί της διαφοράς. Σύμφωνα με την πρωτοβάθμια απόφαση, η απλή προσβασιμότητα στον επίμαχο διαδικτυακό τόπο στην Εσθονία, δεν θα επέτρεπε τη διεθνή δικαιοδοσία του δικαστηρίου του κράτους αυτού. Η απόφαση αυτή επιβεβαιώθηκε κατόπιν αιτήσεως αναιρέσεως.

Υπό τις πραγματικές αυτές περιστάσεις, προκρίθηκε το βασικότερο ερώτημα, εκ των τριών, που ετέθησαν ενώπιον του Δικαστηρίου, ήτοι, εάν το κριτήριο «του κέντρου των συμφερόντων» το οποίο εφαρμόστηκε σε περιπτώσεις προσβολής των εκφάνσεων της προσωπικότητας φυσικών προσώπων, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και στις περιπτώσεις τέτοιων προσβολών επί νομικών προσώπων. Ή με άλλα λόγια, εάν και σε ποιο βαθμό θα πρέπει να γίνει αναθεώρηση των ήδη ευνοϊκών κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας οι οποίοι τέθηκαν για πρώτη φορά με την απόφαση Shevill όσον αφορά τη δυσφήμιση διά του Τύπου, και επεκτάθηκαν περαιτέρω με την απόφαση eDate και Martinez στις περιπτώσεις βλάβης που προκαλείται στην υπόληψη φυσικού προσώπου από πληροφορίες δημοσιευμένες στο διαδίκτυο²⁰⁰. Έπεται το αμέσως εύλογο ερώτημα, πως θα προσδιοριστεί πρακτικά το «κέντρο των συμφερόντων» ενός νομικού προσώπου, δεδομένου ότι η ευρωπαϊκή έννομη τάξη δεν διακρίνει ανάμεσα στην καταστατική και την πραγματική έδρα, ως συνδετικών στοιχείων για τον προσδιορισμό του

¹⁹⁹ ΔΕΕ, υπόθεση της 13ης Ιουλίου 2017, Bolagsupplysningen OÜ κ.α κατά Svensk Handel AB, C-194/16 (ECLI:EU:C:2017:554)

²⁰⁰βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Michael Bobek στην υπόθεση της 13ης Ιουλίου 2017, Bolagsupplysningen OÜ κ.α κατά Svensk Handel AB, C-194/16 (ECLI:EU:C:2017:554 σκέψη 4)

εφαρμοστέου δικαίου και για τις βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας, αφού αφενός η Συνθήκη για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ), αρκείται το γεγονός ότι η εταιρεία να έχει συσταθεί τυπικά σύμφωνα με τη νομοθεσία ενός κράτους μέλους και να έχει την καταστατική της έδρα, την κεντρική της διοίκηση ή την κύρια εγκατάστασή της εντός της Ένωσης, στους δε κανονισμούς 44/2001 (άρθρο 60) και 1215/2012 (άρθρο 63) προσδιορίζεται αυτοτελώς «η κατοικία των νομικών προσώπων», που συμπεριλαμβάνει όλες σχεδόν τις διεθνώς σήμερα αναγνωρισμένες θεωρίες περί της έδρας των νομικών προσώπων²⁰¹. Πάντως στα περισσότερα ηπειρωτικά δίκαια θεωρείται κρίσιμος ο τόπος της πραγματικής έδρας της εναγόμενης εταιρείας²⁰². Σύμφωνα λοιπόν με τον Γενικό Εισαγγελέα, M. Bobek²⁰³, στην υπό εξέταση περίπτωση, δύναται να εφαρμοσθεί το σχετικό κριτήριο ενώ για τον προσδιορισμό του, οι κρίσιμοι παράγοντες ενδέχεται να είναι, οι κύριες επιχειρηματικές ή άλλες επαγγελματικές του δραστηριότητες, οι οποίες ακολούθως προσδιορίζονται ειδικότερα με αναφορά στον κύκλο εργασιών του ή τον αριθμό των πελατών του ή σε άλλες επαγγελματικές του συναλλαγές. Στο μέτρο, όμως, που καμία επαγγελματική δραστηριότητα του ενάγοντος ούτε οποιοδήποτε μέρος του κύκλου εργασιών του λαμβάνει χώρα στο κράτος μέλος αυτό, δεν είναι δυνατόν το συγκεκριμένο κράτος μέλος να προσδιορίζει το κέντρο των συμφερόντων του. Από την άλλη μεριά, η έδρα ή ο τόπος όπου βρίσκεται η μόνιμη εγκατάσταση του νομικού προσώπου, κατά την γνώμη του, θα μπορεί να συνεκτιμηθεί ως πραγματικό περιστατικό, διότι σε αντίθεση με τα φυσικά πρόσωπα, είναι σύνηθες τα νομικά πρόσωπα να εγκαθιστούν την έδρα τους σε έδαφος με το οποίο δεν διατηρούν κανέναν άλλο ουσιαστικό σύνδεσμο²⁰⁴.

Υπάγοντας τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης, στις ως άνω παραδοχές του γενικού εισαγγελέα, το Δικαστήριο, με την απόφαση της 17^{ης} Οκτωβρίου 2017,

²⁰¹ βλ. μεταξύ άλλων, μελέτη του **I. Δελγκωστόπουλου**, Η έδρα της εταιρείας στο ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο, ΕΠολΔ 2013.166, **Καλλιόπη Θ. Μακρίδου**, Έδρα νομικών προσώπων, εκκρεμοδικία και συνάφεια κατά τον κανονισμό «Βρυξέλλες Ι» (44/2001), Μελέτες Αστικού Δικονομικού και Διεθνούς Δικονομικού Δικαίου, 2010, σ. 618 επ, **Πελαγία Γέσιου Φαλτσή**, Διεθνής Δικαιοδοσία των ελληνικών Δικαστηρίων κατά τον Καν 44/2001 σε: Η δικονομική έννομη τάξη, Μελέτες και Γνωμοδοτήσεις Αστικού Δικονομικού και Ευρωπαϊκού Δικονομικού Δικαίου, 2009, σ. 929-930.

²⁰² **Κ. Κεραμέας**, Διεθνής Δικαιοδοσία επί διαφορών ναυτικού δικαίου στις ηπειρωτικές χώρες και ιδίως στην Ελλάδα, Νομικές Μελέτες II, 1994, σ.536. Την υιοθέτηση της πραγματικής έδρας και την εγκατάλειψη της θεωρίας της καταστατικής έδρας, στοιχείται η αεροπορική νομολογία, με το σκεπτικό ότι δεν είναι καθοριστική η έδρα που τυπικά αναγράφεται στο καταστατικό, αλλά η πραγματική έδρα, που συμπίπτει με τον τόπο όπου λειτουργεί η διοίκηση αυτού βλ. ΟΛΑΠ 2/2003 ΕφΠειρ 112/2013 Ηλεκτρονική Συλλογή «ΝΟΜΟΣ». Διάφορο είναι το ζήτημα εάν δύναται να θεμελιωθεί η δωσιδικία του υποκαταστήματος, πρακτορείου ή άλλης εγκατάστασης του νομικού προσώπου (αρ. 5 σημ. 5) για συμβατικές ή εξωσυμβατικές υποχρεώσεις που απορρέουν από την δραστηριότητα αυτών βλ. ΑΠ 18/2006 με παρατηρ. **E. Βασιλακάκη**, σε ιδίου, Δικονομικό Διεθνές Δίκαιο, 2008, σ. 52 επομ.

²⁰³ ΔΕΕ, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Michael Bobek στην υπόθεση της 13ης Ιουλίου 2017, C-194/16 (ECLI:EU:C:2017:554 σκέψη 111-113).

²⁰⁴ ΔΕΕ, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Michael Bobek, όπ.π., σ. 113.

συμπέρανε, ότι τα νομικά πρόσωπα που ζητούν προστασία από παραβιάσεις των εκφάνσεων της προσωπικότητάς τους, που τελέστηκαν μέσω διαδικτύου, μπορούν να ζητήσουν, ειδικότερα την διόρθωση και διαγραφή των προσβλητικών δημοσιεύσεων αλλά και την πλήρη αποκατάσταση της ζημίας που υπέστησαν ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους όπου βρίσκεται το «κέντρο των συμφερόντων» τους²⁰⁵. Το ΔΕΕ, συνέδεσε την ως άνω θεώρηση με τις παραδοχές ότι, αφενός ο σκοπός της εφαρμογής του κριτηρίου του κέντρου των συμφερόντων, έγκειται στο να προσδιορίσει τον τόπο επελεύσεως της ζημίας η οποία προκλήθηκε από διαδικτυακές πληροφορίες και, κατά συνέπεια, το κράτος μέλος του οποίου τα δικαστήρια είναι καταλληλότερα να επιληφθούν της ένδικης διαφοράς, επομένως ουδεμία σημασία έχει, αν ο ζημιωθείς είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο²⁰⁶ αφετέρου δε και κατά κύριο λόγο, ότι το κριτήριο αυτό δεν επιδιώκει τον ίδιο σκοπό με τους κανόνες περί διεθνούς δικαιοδοσίας οι οποίοι περιλαμβάνονται στα τμήματα 3 έως 5 του κεφαλαίου II του κανονισμού 1215/2012 και αποσκοπούν στην ενίσχυση της προστασίας του ασθενέστερου διαδίκου (με τον τρόπο αυτό δικαιολογεί επαρκώς την απόρριψη του επιχειρήματος της Επιτροπής περί ασθενέστερου διαδίκου)²⁰⁷. Για την κατάφαση του σχετικού κριτηρίου το Δικαστήριο, ξεκαθάρισε ότι δεν έχει καμία σημασία εάν η ζημία είναι περιουσιακή ή ηθική, αφού το γεγονός αυτό δεν επηρεάζει, τον προσδιορισμό του κέντρου των συμφερόντων ως τόπου στον οποίον μπορούν να εκτιμηθούν καλύτερα από το δικαστήριο, η πραγματική επίδραση ενός δημοσιεύματος στο διαδίκτυο και ο επιβλαβής ή μη χαρακτήρας του²⁰⁸. Κατά συνέπεια, το δικαστήριο που μπορεί αρμοδίως να επιληφθεί, με βάση τον τόπο επέλευσης της ζημίας, είναι εκείνο στην περιφέρεια του οποίου εντοπίζεται το κέντρο των συμφερόντων του νομικού προσώπου, και στο οποίο μπορεί το τελευταίο να ασκήσει αγωγή για την πλήρη αποκατάσταση του συνόλου της ζημίας του. Όσον αφορά όμως το αίτημα για την διόρθωση και διαγραφή των επίμαχων σχολίων εκ μέρους της εναγόμενης εταιρείας, η ανωτέρω απόφαση, έκρινε ότι η ενάγουσα εταιρεία «δεν δύναται να ασκήσει αγωγή ενώπιον των δικαστηρίων κάθε κράτους μέλους εντός του οποίου είναι ή ήταν προσβάσιμες οι δημοσιευθείσες στο διαδίκτυο πληροφορίες, με αίτημα τη διόρθωση των εν λόγω στοιχείων και τη διαγραφή των εν λόγω σχολίων»²⁰⁹.

²⁰⁵ ΔΕΕ, απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2017, Bolagsupplysningen OÜ/ Ingrid Iisjan κατά Svensk Handel AB (ECLI:EU:C:2017:766 σκέψη 44)

²⁰⁶ ΔΕΕ, όπ.π., σκέψεις 38 και 39.

²⁰⁷ ΔΕΕ, όπ.π., σκέψη 39.

²⁰⁸ ΔΕΕ, απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2017, Bolagsupplysningen OÜ/ Ingrid Iisjan κατά Svensk Handel AB (ECLI:EU:C:2017:766 σκέψεις 36 και 37)

²⁰⁹ ΔΕΕ, απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2017, Bolagsupplysningen OÜ/ Ingrid Iisjan κατά Svensk Handel AB (ECLI:EU:C:2017:766 σκέψη 49)

4. Παραβίαση απαγόρευσης μεταπώλησης εκτός δικτύου επιλεκτικής διανομής.

α) Η υπόθεση του Δικαστηρίου, της 21ης Δεκεμβρίου 2016, *Concurrence Sàrl κατά Samsung Electronics France SAS και Amazon Services Europe Sàrl (C-618/2015)*

Στη υπόθεση αυτή το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου κλήθηκε να ερμηνεύσει, για μια ακόμα φορά, το άρθρο 5 παρ. 3 (ΚανBrI), και ειδικότερα ως προς τον τόπο επέλευσης της ζημίας, στο πλαίσιο όμως μιας ένδικης διαφοράς, που παρόμοια δεν είχε απασχολήσει ποτέ άλλοτε το ΔΕΕ και που αφορούσε προβαλλόμενη παραβίαση απαγορεύσεων μεταπώλησεως εκτός δικτύου επιλεκτικής διανομής και μέσω της διαδικτυακής αγοράς, με διαδικτυακές προσφορές πώλησεως σε πλείονες ιστοτόπους των οποίων η διαχείριση ασκείται εντός διαφορετικών κρατών-μελών. Ειδικότερα, ανέκυψε διαφορά μεταξύ της Concurrence SARL, η οποία εδρεύει στη Γαλλία, αφενός, και της Samsung Electronics France SAS η οποία εδρεύει επίσης στη Γαλλία, και της Amazon Services Europe Sàrl η οποία εδρεύει στο Λουξεμβούργο, αφετέρου. Η εταιρεία Concurrence, στο πλαίσιο εμπορικής δραστηριότητάς της με αντικείμενο εργασιών την λιανική πώληση ηλεκτρονικών προϊόντων ευρείας καταναλώσεως, που ασκεί τόσο μέσω της ιστοσελίδας της στο διαδίκτυο (concurrency.fr) όσο και μέσω του καταστήματός της στο Παρίσι της Γαλλίας, σύναψε με την Samsung, σύμβαση επιλεκτικής διανομής η οποία αφορούσε τα προϊόντα πολυτελείας της Samsung (σειρά ELITE) και η οποία προέβλεπε, μεταξύ άλλων, απαγόρευση της πώλησεως της συγκεκριμένης σειράς προϊόντων στο διαδίκτυο. Κατόπιν η Samsung, προσήψε στην Concurrence ότι παρέβη τη σύμβαση επιλεκτικής διανομής διαθέτοντας προς πώληση τα προϊόντα της σειράς ELITE μέσω του ιστοτόπου της. Η Concurrence, από την μεριά της, αμφισβήτησε τη νομιμότητα των ρητρών της συμβάσεως, ισχυριζόμενη, μεταξύ άλλων, ότι δεν εφαρμόζονταν ομοιόμορφα σε όλους τους διανομείς, ορισμένοι από τους οποίους διέθεταν προς πώληση τα εν λόγω προϊόντα στους ιστοτόπους της Amazon, χωρίς καμιά αντίδραση εκ μέρους της Samsung. Κατόπιν τούτων η Concurrence στράφηκε για πρώτη φορά δικαστικώς, ενώπιον των γαλλικών δικαστηρίων, κατά της Amazon, με αίτημα να υποχρεωθεί η εταιρία αυτή να αποσύρει από τους ιστοτόπους της Amazon.fr, Amazon.de, Amazon.co.uk, Amazon.es και Amazon.it, κάθε προσφορά πώλησεως που είχε να κάνει με τα συγκεκριμένα προϊόντα της Samsung. Τα γαλλικά δικαστήρια έκριναν ότι στερούνταν διεθνούς δικαιοδοσίας προκειμένου να επιληφθούν της διαφοράς σχετικά με τους ιστοτόπους της Amazon των οποίων η διαχειριστική λειτουργία ασκείται εκτός αυτού του κράτους μέλους (της Γαλλίας), αλλά σε άλλα κράτη, π.χ. στην Ιταλία, στην Γερμανία κλπ. Απέστειλλαν ακολούθως, προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ, σχετικά με το αν έχουν διαθνή δικαιοδοσία με κριτήριο τον τόπο επελεύσεως της προβαλλόμενης ζημίας και μόνον, διότι όπως ορθά επεσήμανε ο Γενικός Εισαγγελέας της υπόθεσης M. Whethelet, αν παρ'ελπίδα, αναζητήσουμε τον τόπο τόπου όπου συνέβη το κάθε ένα γενεσιουργό γεγονός της

ζημίας και το οποίο μπορεί να συνίσταται στη συμπεριφορά του διαχειριστή καθενός από τους ιστοτόπους, τότε μοιραία θα εκτοπιστούμε σε διάφορους τόπους, αναλόγως της έδρας του διαχειριστή ή των διαχειριστών των εν λόγω ιστοτόπων²¹⁰.

Ο ίδιος, επεσήμανε με την σειρά του, την ιδιαιτερότητα της υποθέσεως που ήχθη προς κρίση, ενώπιον του Δικαστηρίου του Λουξεμβούργου, και είχε την γνώμη ότι, προκειμένου να προσδιοριστεί ο τόπος επελεύσεως του ζημιογόνου γεγονότος στην κρινόμενη υπόθεση, θα πρέπει κατ' αρχάς να εξειδικευτεί η φύση της ζημίας που προκάλεσε στην Concurrence η πώληση των επίδικων προϊόντων εκτός του δικτύου επιλεκτικής διανομής²¹¹. Σύμφωνα με τον ίδιο, όταν έχουμε να κάνουμε με σύμβαση επιλεκτικής διανομής, ο προμηθευτής παρέχει στον διανομέα το αποκλειστικό δικαίωμα διανομής των προϊόντων του σε μια συγκεκριμένη περιοχή και δεσμεύεται να μη διανείμει τα εν λόγω προϊόντα εκτός του δικτύου πώλησεως του διανομέα. Ο τελευταίος δεσμεύεται, με τη σειρά του, να αναπτύσσει και να προωθεί την πώληση των προϊόντων του προμηθευτή στη συγκεκριμένη περιοχή. Η ζημία, λοιπόν, που μπορεί να επικαλεστεί ότι υπέστη ο διανομέας, δηλαδή η Concurrence, σε περίπτωση προσβολής μέσω διαδικτυακού ιστοτόπου των αποκλειστικών δικαιωμάτων που παρέχονται με τη σύμβαση, έγκειται στην μείωση των πωλήσεων και της επακόλουθης μείωσης των κερδών του, εξαιτίας των πωλήσεων που πραγματοποίησαν, μέσω των ιστοτόπων τους, οι υπόλοιποι διανομείς, δηλαδή οι Amazon.fr, Amazon.de, Amazon.co.uk κλπ. και η οποία (ζημία), εξαιτίας του στενού γεωγραφικού ορίου εντός του οποίου εφαρμόζεται η σύμβαση επιλεκτικής διανομής, συμπίπτει συνακόλουθα με τον τόπο όπου χορηγήθηκε το σχετικό δικαίωμα αποκλειστικής διανομής, δηλαδή στην Γαλλία²¹². Επομένως, αφού η μείωση των πωλήσεων και των κερδών της Concurrence επήλθε στην Γαλλία, όπου χορηγήθηκε και το σχετικό δικαίωμα, τα γαλλικά δικαστήρια είναι αρμόδια με βάση τον τόπο όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός²¹³. Ως προς την έκταση της απαγόρευσης, που μπορεί να επιβάλλει το επιληφθέν δικαστήριο στην Amazon όσον αφορά στον προσδιορισμό των ιστοτόπων στους οποίους δεν θα μπορεί πλέον να αναρτά προσφορές πώλησεως των επίδικων προϊόντων, ο Whethelet, τόνισε πως αυτή εναπόκειται στην κρίση των γαλλικών δικαστηρίων, αφού πρόκειται άλλωστε για ζήτημα απόδειξης εκ μέρους του ενάγοντος²¹⁴.

Το Δικαστήριο, από την μεριά του, υιοθετώντας με το ίδιο ακριβώς σκεπτικό την άποψη του Γενικού εισαγγελέα, έκρινε ότι στην προκειμένη περίπτωση ο τόπος όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός εντοπίζεται στην επικράτεια του κράτους όπου προστατεύεται το δικαίωμα της αποκλειστικής διανομής και όπου συνακόλουθα επήλθε η μείωση των πωλήσεων και των

²¹⁰ ΔΕΕ, προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα, M. Whethelet (ECLI:EU:C:2016:843 σκέψη 40)

²¹¹ ΔΕΕ, προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα, M. Whethelet (§60) ECLI:EU:C:2016:843

²¹² ΔΕΕ, προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα, M. Whethelet (§60) ECLI:EU:C:2016:843

²¹³ ΔΕΕ, προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα, M. Whethelet (§61) ECLI:EU:C:2016:843

²¹⁴ ΔΕΕ, προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα, M. Whethelet (§74) ECLI:EU:C:2016:843

κερδών της Concurrence, δηλαδή στην Γαλλία, επομένως τα γαλλικά δικαστήρια είναι αρμόδια να αποφανθούν μόνο για την ζημία που επήλθε εντός τους, ενώ όσον αφορά την ζημία που προκλήθηκε ή ενδέχεται να προκληθεί εξαιτίας των πράξεων που έλαβαν χώρα εκτός του επιληφθέντος δικαστηρίου, γι' αυτήν αρμόδιο να αποφανθεί επί της ουσίας είναι το αιτούν δικαστήριο²¹⁵.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Αξιολογική εκτίμηση της νομολογίας του ΔΕΕ.

Στο πεδίο εφαρμογής της ευρωπαϊκής συντρέχουσας δωσιδικίας για διαφορές από αδικοπραξία, θα πρέπει να διασφαλίζεται ότι ένα δικαστήριο με ιδιαίτερα στενή σχέση με τη διαφορά, έχει δικαιοδοσία για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης. Η ύπαρξη στενού συνδέσμου θα πρέπει να παρέχει ασφάλεια δικαίου ώστε να αποφεύγεται το ενδεχόμενο ο εναγόμενος να ενάγεται ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους, το οποίο δεν μπορούσε ευλόγως να προβλέψει²¹⁶. Η ασφάλεια δικαίου επιτυγχάνεται κατά κύριο λόγο, τόσο μέσω της προσπάθειας για περιορισμό του forum shopping²¹⁷, δηλαδή της υπέρμετρης ελευθερίας του ενάγοντα προς επιλογή δικαστηρίου, όσο και μέσω της αποφυγής δημιουργίας της υπέρμετρης βάσης διεθνούς δικαιοδοσίας του forum actoris, σε συνδυασμό με τον αποκλεισμό του θεσμού του forum non conveniens²¹⁸ και των αντι-αγωγικών διαταγών²¹⁹, όντας απορριπτέοι ως ασυμβίβαστοι με την ευρωπαϊκή έννομη τάξη. Παρ'όλα ταύτα, είναι εμφανές ότι η τάση που επικρατεί στην νεότερη τουλάχιστον νομολογία του ΔΕΕ, εν αντιθέσει προς την κατ'έξοχήν συσταλτική ερμηνεία της παλαιότερης νομολογίας του, ως προς την ειδική βάση της αδικοπραξίας του άρθρου 7 σημείο 2, είναι κατά βάση περιπτωσιολογική²²⁰. Και τούτο διότι, οι εξιδιασμένες απαντήσεις που δίδονται από το ίδιο το ΔΕΕ στα προδικαστικά ερωτήματα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι δεν προσιδιάζουν στα πραγματικά περιστατικά κάθε βιοτικής σχέσης που φέρεται προς κρίση ενώπιον του, από τα

²¹⁵ ΔΕΕ, απόφαση C-618/15, σκέψεις 31- 35 (ECLI:EU:C:2016:976)

²¹⁶ Αιτιολογική σκέψη 16 κανονισμού 1215/2012 δημοσιευμένη εδώ: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=celex:32012R1215>

²¹⁷ Βλ. **Α. Τσικριά**, Η ελευθερία του ενάγοντα προς επιλογή forum («άγρα δικαστηρίου») ΕλλΔνη 2006 σ. 664 επομ.

²¹⁸ Για την έννοια του θεσμού του forum non conveniens, βλ. ενδεικτικά **Ε. Μουσταϊρα**, «Πρόσφατη νομολογία στον αγγλοσαξωνικό χώρο αναφορικά με την εφαρμογή του forum non conveniens: Εισήγηση στο Ελληνικό Ινστιτούτο Διεθνούς και Αλλοδαπού δικαίου, 17.01.2011, δημοσ. ΔΕΕ 2011, σ. 532 επομ. Από την νομολογία του ΔΕΚ, προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα στην υπόθεση της 14ης Δεκεμβρίου 2004 Owusu (C-281/02) ECLI:EU:C:2004:798 σκέψη 230)

²¹⁹ Αντ. για την συμβατότητα των αντι-αγωγικών διαταγών (anti-suit injunction) με τον Κανονισμό 44/2001 σε **Χ. Μειδάνη**, «Η ελληνική δικονομική δημόσια τάξη στο πλαίσιο της Σύμβασης των Βρυξελλών και η προσβολή της απο «anti-suit injunction» (αντιαγωγική διαταγή) αγγλικού δικαστηρίου», ΔΕΕ 2005, σ. 152 επομ.

²²⁰ Σύμφωνα με τον **Ι. Δεληκωστόπουλο**, η ερμηνεία που δίδει το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου ως προς την ειδική δικαιοδοτική βάση του αδικήματος δεν είναι ούτε συσταλτική ούτε διασταλτική, αλλά παραμένει απλώς και μόνο πραγματιστική, βλ. *του ιδίου*, Δωσιδικία της αδικοπραξίας στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη: η προβληματική κατ'εφαρμογή του κανονισμού 1215/2012, ΕΠολΔ 2014, §12 σ. 450.

εθνικά δικαστήρια των κρατών μελών. Ειδικότερα, το Δικαστήριο, προκειμένου να καθορίσει τις προϋποθέσεις βάσει των οποίων η ζημία επέρχεται ή είναι δυνατόν να επέλθει, σε τόπο διαφορετικό από εκείνον που έλαβε χώρα το ζημιογόνο γεγονός, υπενθυμίζει ότι στις προσβολές που λαμβάνουν χώρα μέσω Διαδικτύου και οι οποίες εκ της φύσης τους είναι δυνατόν να συντελούνται σε περισσότερους του ενός τόπου: α) ο τόπος επελεύσεως της ζημιάς δύναται να διαφοροποιείται αναλόγως της φύσεως του προσβαλλόμενου δικαιώματος, β) το ενδεχόμενο επελεύσεως της ζημιάς σε ένα συγκεκριμένο κράτος μέλος εξαρτάται από το αν πράγματι προστατεύεται το συγκεκριμένο δικαίωμα εντός των ορίων του κράτους αυτού (εξ ου και η σχετική επίκληση της αρχής της εδαφικότητας) και γ) το δικαστήριο που θα είναι αρμόδιο βάσει του τόπου επελεύσεως της ζημιάς, να είναι σε αντικειμενικότερη θέση να εκτιμήσει το βάσιμο της προσβολής αυτής.

1. Η δυνατότητα εφαρμογής του κριτηρίου «της προσβασιμότητας» - «access approach» σε υποθέσεις παραβίασης πνευματικών δικαιωμάτων μέσω διαδικτύου.

Στις ανωτέρω, εξεταζόμενες υποθέσεις, Peter Pinckney κατά KDG Mediatech AG και Pez Hejduk κατά EnergieAgentur.NRW GmbH, το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου, κλήθηκε να προσδιορίσει τον τόπο επέλευσης της ζημιάς επί αδικημάτων που σχετίζονται με παραβίαση των πνευματικών δικαιωμάτων του δημιουργού, μέσω του διαδικτύου, επιλέγοντας, σε αμφότερες τις υποθέσεις δύο κρίσιμα συνδεδεμένα στοιχεία. Ειδικότερα, εφαρμόστηκε αφενός, «το κριτήριο της προσβασιμότητας», που έχει την έννοια ότι διεθνή δικαιοδοσία αποκτούν τα δικαστήρια του κράτους μέλους, στην περιφέρεια του οποίου, είναι δυνατή η πρόσβαση, στα προϊόντα πνευματικής ιδιοκτησίας, τα δικαιώματα των οποίων, παραβιάσθηκαν είτε επειδή αναρτήθηκαν στο διαδίκτυο χωρίς την συγκατάθεση του δημιουργού τους, είτε έγινε παράνομη αναπαραγωγή τους, και αφετέρου, τα δικαιώματα που επικαλείται ο θιγόμενος, θα πρέπει πράγματι να προστατεύονται στο έδαφος του κράτους μέλους του επιληφθέντος δικαστηρίου. Στην θεωρία η κατάληξη αυτή συζητήθηκε ευρύτατα και η ορθότητά της αμφισβητήθηκε²²¹. Ειδικότερα, το κριτήριο αυτό, αφενός, επιτρέπει στο να εναχθεί ο εναγόμενος σε οποιοδήποτε τόπο, στον οποίο είναι προσβάσιμο (μέσω του διαδικτύου) το προστατευτέο υλικό, δηλαδή σχεδόν σε κάθε χώρα

²²¹ Από την διεθνή βιβλιογραφία βλ. μελέτη της καθηγήτριας **R. Matulionyte**, «Enforcing Copyright Infringements Online. In Search of Balanced Private International Law Rules» στο *Journal of Intellectual Property, Information Technology, and Electronic Commerce Law (JIPITEC)*, τευχ. 6, v. 2/2015, σ. 133-134, §10, διαθέσιμη στο <https://www.jipitec.eu/issues/jipitec-6-2-2015/4274/matulionyte.pdf>. Παρ'ήμιν, βλ. μελέτη **I. Δεληκωστόπουλου**, όπ.π., σ. 451, ο οποίος θεωρεί ότι στην περίπτωση προσβολής των πνευματικών δικαιωμάτων αλλά και των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας μέσω διαδικτύου, όπου η επίμαχη παράνομη δραστηριότητα κατευθύνεται δυναμικά παγκόσμια, η αρχή της εδαφικότητας λειτουργεί εξισορροπητικά, *του ιδίου* Δωσιδικία της αδικοπραξίας στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη: η προβληματική κατ'εφαρμογή του κανονισμού 1215/2012, ΕΠολΔ 2014 §13 σ. 451.

της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αφετέρου δε με τον τρόπο αυτό διευκολύνεται το forum shopping από τον ενάγοντα, που μπορεί κάλλιστα να φέρει την υπόθεσή του προς εκδίκαση, ενώπιον των δικαστηρίων οποιασδήποτε χώρας, με μόνο συνδετικό στοιχείο την δυνατότητα πρόσβασης. Αναμφίβολα, ο μεγάλος αριθμός των δωσιδικιών που μπορεί να προκύψει και οφείλεται στην εφαρμογή του κριτηρίου της προσβασιμότητας της πληροφορίας, είναι εξαιρετικά δύσκολο να εναρμονισθεί με τον σκοπό της προβλεψιμότητας των κανόνων δικαιοδοσίας, της ασφάλειας δικαίου και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, για τον οποίο γίνεται λόγος στην αιτιολογική σκέψη 15 του κανονισμού 1215/2012. Είναι φανερό, πως μια τέτοια λύση δεν συνάδει με την τελολογία του Κανονισμού ενώ ταυτόχρονα διευκολύνει την έκδοση αντιφατικών αποφάσεων από τα δικαστήρια των κρατών –μελών που θα έχουν τυχόν επιληφθεί της υπόθεσης. Έτι περαιτέρω, όπως επεσήμανε ο Γενικός Εισαγγελέας στην υπόθεση *Hejduk*, η απλή δυνατότητα προσβάσεως σε φωτογραφίες που έχουν αναρτηθεί στο Διαδίκτυο, βάσει εδαφικών κριτηρίων και μόνο, δεν παρέχει ικανοποιητικά στοιχεία ως προς την έκταση της ζημιά που προκλήθηκε στον ζημιωθέντα. Κατ'αυτόν τον τρόπο, είναι πιθανό το δικαστήριο του εν λόγω κράτους, επιδικάζοντας αποζημίωση μικρότερη ή και μεγαλύτερη της πράγματι επελθούσας ζημιάς, να υποτιμήσει ή να υπερεκτιμήσει αντίστοιχα το μέγεθός της, γεγονός που ελλοχεύει τον κίνδυνο υπέρβασης των ορίων της δικαιοδοσίας του²²². Ωστόσο, και το ίδιο το ΔΕΕ δεν φαίνεται να ικανοποιείται από τα αποτελέσματα της ανωτέρω νομολογίας του, αφού προσπαθεί να μετριάσει, οίκοθεν, τα αρνητικά αποτελέσματα της, αποδεχόμενο, συγχρόνως, μια περιορισμένη δικαιοδοσία²²³ του δικαστηρίου που επιλαμβάνεται της διαφοράς, το οποίο θα αποφανθεί μόνο για την ζημιά που προκλήθηκε εντός της επικράτειάς του. Εκτός από το κριτήριο «της προσβασιμότητας» που υιοθετήθηκε εν τέλει από το Δικαστήριο, στο πλαίσιο των ανωτέρω υποθέσεων, προτάθηκαν και άλλα δύο κριτήρια από τους γενικούς εισαγγελείς, αυτό «του τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός»²²⁴ και το κριτήριο της «στόχευσης»²²⁵, που θα μπορούσαν ίσως, κατά μια άποψη, να μετριάσουν τα δυσμενή αποτελέσματα της ανωτέρω νομολογίας²²⁶.

²²² ΔΕΕ, προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα, N. Jääskinen, στην υπόθεση *Hejduk* (ECLI:EU:C:2013:400 σκέψεις 39 και 42).

²²³ Ο **I. Δεληκωστόπουλος** κάνει λόγο για «δικαιοδοτικό κατακερματισμό» που εμφανίζεται ολοένα και συχνότερα στην νομολογία του Δικαστηρίου του Λουξεμβούργου και ειδικότερα στα αδικήματα πολλαπλής τοπικής σύνδεσης, βλ. μελέτη του *ιδίου*, *όπ.π.*, §13 σ. 451 με τις εκεί παραπομπές.

²²⁴ ΔΕΕ, προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα, P.C. Villalon, στην υπόθεση της 11ης Σεπτεμβρίου 2014, *Pež Hejduk* C-441/13 (ECLI:EU:C:2014:2212 σκέψη 45)

²²⁵ ΔΕΕ, προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα, N. Jääskinen, στην υπόθεση της 13ης Ιουνίου 2013, *Pickney* C-170/12 (ECLI:EU:C:2013:400 σκέψη 64)

²²⁶ Για τα υπέρ και τα κατά της υιοθέτησης των κριτηρίων αυτών βλ. μελέτη της **R. Matulionyte**, *όπ.π.*, §20-27 «Targeting doctrine» σ. 135-137 και §28-29 «Causal event» approach σ. 137-138.

2. Η δυνατότητα εφαρμογής του κριτηρίου του «κέντρου των συμφερόντων»²²⁷, ως βάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, σε υποθέσεις προσβολής των εκφάνσεων της προσωπικότητας μέσω διαδικτύου.

α) Η εγκατάλειψη του κριτηρίου της «διαδόσεως» της υπόθεσης Sheville.

Με την απόφαση της 7^{ης} Μαρτίου 1995, *Fiona Shevill κλπ κατά Presse Alliance*²²⁸, καθιερώθηκε ο εδαφικός περιορισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας, αναφερόμενος σχετικά στη θεωρία, ως προσέγγιση «μωσαϊκό» ή «ψηφιδωτό»²²⁹. Ειδικότερα, το Δικαστήριο στην υπόθεση αυτή, έκανε δεκτό ότι στην περίπτωση δυσφημίσεως προσώπου, μέσω άρθρου δημοσιευμένου σε εφημερίδα, η οποία κυκλοφόρησε σε περισσότερα κράτη μέλη, ο ενάγων μπορεί κατ' επιλογή του, να επιλέξει μεταξύ των δικαστηρίων δύο διαφορετικών τόπων για να ασκήσει αγωγή για την επιδίκαση χρηματικής ικανοποιήσεως, κατ' εφαρμογή του κανόνα ειδικής δωσιδικίας του άρθρου 5 σημ. 3. Έτσι, θα μπορεί να ασκήσει την σχετική αγωγή του, είτε ενώπιον του δικαστηρίου του κράτους μέλους από το οποίο προήλθε η βλάβη, ήτοι του τόπου εγκαταστάσεως του εκδότη της εφημερίδας²³⁰, είτε ενώπιον του δικαστηρίου κάθε κράτους μέλους όπου διανεμήθηκε η επίμαχη εφημερίδα και όπου, κατά τους ισχυρισμούς του παθόντος, υπέστη βλάβη φήμη του. Ωστόσο, η διεθνής δικαιοδοσία, των δικαστηρίων του δεύτερου αυτού τόπου περιορίζεται αποκλειστικώς και μόνον στη βλάβη που επήλθε εντός του συγκεκριμένου κράτους μέλους, οπότε ο ζημιωθείς μπορεί να επιδιώξει την επανόρθωση της ζημίας που επήλθε ειδικά και μόνο στον συγκεκριμένο αυτό τόπο. Ο δεύτερος αυτός τύπος ειδικής δωσιδικίας, που διαμορφώθηκε με την απόφαση *Shevill*, έχει ως βασικό του πλεονέκτημα, τον περιορισμό της ελευθερίας του ενάγοντος προς επιλογή forum, η οποία κατά βάση στηρίζεται στην ύπαρξη πολλών τόπων τελέσεως του ζημιολογού γεγονότος²³¹.

²²⁷ Η έννοια του «κέντρου των συμφερόντων» δεν είναι πρωτόγνωρη. Χρησιμοποιείται στον κανονισμό 1346/2000 για τις ευρωπαϊκές διαδικασίες αφερεγγυότητας (άρθ. 3 σημ.1), βλ. σχετικά μελέτη *I. Δεληκωστόπουλου*, Η έδρα της εταιρείας στο ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο, ΕΠολΔ 2013, §20 σ. 166 επομ. δημ. στην Ηλεκτρονική Συλλογή «ΝΟΜΟΣ», σε πλήρες κείμενο.

²²⁸ ΔΕΚ, απόφαση της 7^{ης} Μαρτίου 1995, *Fiona Shevill, Ixora Trading Inc., Chequepoint SARL και Chequepoint International Ltd κατά Presse Alliance SA*, C-68/93, Συλλ. Νομ 1995 σ.0415.

²²⁹ Για την θεωρία του «μωσαϊκού» βλ. ενδεικτικά *Ε. Βασιλακάκη*, Δωσιδικία του τόπου όπου συνέβη το ζημιολογού γεγονός ή όπου ασκείται η ποινική δίωξη σε *Liber Amicorum Κεραμέως*: Η σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και εκτέλεση αποφάσεων, δέκα χρόνια εφαρμογής της στην Ελλάδα, 2000, σ.51

²³⁰ Οι έννοιες εκδότης και εγκατάσταση, νοούνται ως η πραγματική εγκατάσταση και λειτουργία του συγκεκριμένου εντύπου και όχι ο τόπος κατοικίας ή της έδρας του ιδιοκτήτη του εντύπου βλ. ειδικότερα σε *Κεραμέα/Κρεμλή/Ταγαρά* «Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα», Ερμ. κατ' άρθρ. Συμπλήρωμα 1989-1996, σ. 41.

²³¹ *Νικόλαος Κ Κλαμαρής/Δημήτριος Α. Τσικρικάς*, Διεθνές Αστικό και Ευρωπαϊκό Δικονομικό Δίκαιο, 2014, σ.83 με τις εκεί παραπομπές.

Το πλεονέκτημα όμως, ενός όχι και τόσο διαφανούς και ευχερούς στην χρήση του κανόνα διεθνούς δικαιοδοσίας, όπως αυτός διαμορφώθηκε αρχικά με την απόφαση *Sheville*, δεν είναι σε κάθε περίπτωση, ικανό να υπερκεράσει τις δικαιολογημένες αντιρρήσεις που διατυπώθηκαν, εξαιτίας κυρίως των προβλημάτων που δημιουργεί. Η ανωτέρω απόφαση, συγκέντρωσε πλήθος σχολίων και παρατηρήσεων, κυρίως διότι, συρρικνώνει μέσω της κατάτμησης της ζημίας, τη δικαιοδοτική εμβέλεια, απαξιώνοντας πλήρως τη δωσιδικία του *forum delicti* στις περιπτώσεις προσβολών της προσωπικότητας²³² αλλά και επειδή με τον τρόπο αυτό υπονομεύεται *de profundis*, η παροχή δικαστικής προστασίας του προσβληθέντα που θα πρέπει να οδηγηθεί σε πολυδάπανους δικαστικούς αγώνες, αφού θα αναγκαστεί να ασκήσει πολλές αγωγές σε διαφορετικά κράτη, κάθε μία από τις οποίες θα αφορά μέρος της ζημίας, συνάμα δε ελλοχεύει και ο κίνδυνος έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων²³³. Αντιθέτως, υποστηρίζεται σύμφωνα με μία πιο πραγματιστική ματιά, ότι η ανωτέρω νομολογία, διασφαλίζει την αποτελεσματικότητα της δωσιδικίας της αδιοπραξίας για τα αδικήματα πολλαπλής τοπικής σύνδεσης, και κυρίως τη διαδικαστικά ορθή απονομή της δικαιοσύνης²³⁴. Εξάλλου, ο ενάγων θα έχει πάντοτε στην διάθεσή του, την γενική δικαιοδοτική βάση της κατοικίας του εναγομένου, προκειμένου να επιδιώξει την χρηματική ικανοποίηση του συνόλου της ηθικής του βλάβης²³⁵.

Το κριτήριο του «κέντρου των συμφερόντων», διαμορφώθηκε νομολογιακά για πρώτη φορά, στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις της 25ης Οκτωβρίου 2011, *eDate Advertising και Martinez*. Το Δικαστήριο αποφάσισε ότι το επιπρόσθετο αυτό κριτήριο, θα λειτουργήσει εξισοροπητικά για τον καθορισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας μεταξύ των διαδίκων, αφού θα παρέχει, αφενός μεν στον ενάγοντα τη δυνατότητα να προσδιορίζει ευχερώς το δικαστήριο στο οποίο μπορεί να ασκήσει αγωγή, αφετέρου δε στον εναγόμενο τη δυνατότητα να προβλέπει ευλόγως το δικαστήριο ενώπιον του οποίου μπορεί να εναχθεί²³⁶. Αντικείμενο και των δύο υποθέσεων που ήχθησαν ενώπιον του ΔΕΚ, ήταν η προσβολή της προσωπικότητας φυσικών προσώπων, μέσω δυσφημιστικών δημοσιεύσεων που αναρτήθηκαν από ειδησεογραφικά

²³² **Νικόλαος Θ. Νίκας**, Εγχειρίδιο, ό.π., σ. 123 §91, ο οποίος επισημαίνει την δυσχέρεια στις περιπτώσεις όπου αξιώνεται επιπρόσθετα, η παράληψη και η άρση της προσβλητικής συμπεριφοράς.

²³³ Το κυριότερο μειονέκτημα της νομολογίας αυτής είναι ότι οι αποφάσεις των δικαζόντων δικαστηρίων των διαφόρων συμβαλλόμενων κρατών, θα μπορούσαν να είναι αντιφατικές, εφόσον θα διέπονται από διαφορετικά ουσιαστικά δίκαια, όχι όμως ασυμβίβαστες διότι η κάθε μία θα αφορά χρηματική ικανοποίηση για διαφορετική ηθική βλάβη βλ. σχετικά **Χ. Μιχαηλίδου**, Νομολογιακή επεξεργασία της ειδικής βάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας σε αδιοπρακτικές αξιώσεις από το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΔΙΚΗ (31) 2000 σ. 201.

²³⁴ έτσι **Ι. Δεληκωστόπουλος** «Εναλλακτικοί δικαιοδοτικοί σύνδεσμοι για διαφορές στο διαδίκτυο», Δ/νη 2012 §3, σ. 1228 επομ. και στην Νόμος σε πλήρες κείμενο με τις εκεί παραπομπές.

²³⁵ ΔΕΚ, υπόθεση της 7ης Μαρτίου 1995, *Fiona Sheville κατά Presse Alliance SA* ΣυλλΝομ 1995. 0415 (σκέψη 32)

²³⁶ ΔΕΚ, απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 2011, *eDate και Martinez*, C-509/09 και C-161/10 (ECLI:EU:C:2011:685 σκέψη 50).

πρακτορεία σε ιστοσελίδα που διατηρούσαν στο διαδίκτυο. Προκρίνοντας την επιλογή του ανωτέρω κριτηρίου, το Δικαστήριο παραμέρισε, δικαίως την προγενέστερη απόφαση Sheville του 1995²³⁷ και το κριτήριο της «διαδόσεως», διότι δεν φαινόταν ότι μπορεί να ανταποκριθεί στις περιστάσεις του πραγματικού των νεότερων αυτών υποθέσεων. Και ποιο ήταν το νέο αυτό πραγματικό στοιχείο; Το διαδίκτυο και η σχεδόν αυτόματη διασπορά των πληροφοριών σε κάθε γωνιά της γης. Αυτό από μόνο του ήταν αρκετό για το ΔΕΚ προκειμένου να αξιολογήσει τις καταστάσεις υπό νέο πρίσμα. Η μετάδοση των δυσφημιστικών πληροφοριών που πραγματοποιείται με μέσο επικοινωνίας ένα έντυπο διαφέρει σημαντικά από την διάδοση τέτοιων πληροφοριών μέσω διαδικτύου, ώστε στην πραγματικότητα να απεμπολείται η εδαφική της διάσταση. Τούτο έγινε ευθύς εξαρχής κατανοητό από το Δικαστήριο, που διαπίστωσε ότι εξ ορισμού, δεν μπορούμε να οδηγηθούμε σε ασφαλή συμπεράσματα, όσον αφορά τόσο εύρος της ζημίας, όσο και τον εντοπισμό του αρμόδιου δικαστηρίου, που είναι σε θέση να αποφανθεί επ' αυτής. Κατά την νομολογία Sheville, ο προσδιορισμός της επελθούσας ζημίας, μπορούσε να πραγματοποιηθεί επί τη βάση των πωληθέντων ανά χώρα αντιτύπων. Ο γεωγραφικός όμως υπολογισμός των επιπτώσεων ενός προσβλητικού δημοσιεύματος στο διαδίκτυο, καθίσταται δυσχερής έως αδύνατος²³⁸. Όπως εύστοχα επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας P. Cruz Villalón με τις προτάσεις του, στην υπόθεση *eDate*, ο αριθμός και η προέλευση των «επισκεπτών» μιας ιστοσελίδας μπορεί μεν να αποτελέσει ένδειξη του αντίκτυπου σε δεδομένη επικράτεια, δεν αποτελεί ωστόσο αξιόπιστο κριτήριο για το εύρος της διαδόσεως της πληροφορίας στο διαδίκτυο²³⁹. Συνεπώς, ένας και μόνον «επισκέπτης» αρκεί για να γίνει δεκτό ότι υπάρχει «διάδοση» της πληροφορίας κατά την έννοια της αποφάσεως Shevill, οπότε ο ενάγων αποκτά τη δυνατότητα να προσφύγει ενώπιον όλων των αντίστοιχων εθνικών δικαστηρίων. Προβλέποντας τον κίνδυνο του «δικαιοδοτικού κατακερματισμού», το Δικαστήριο υιοθέτησε το νέο αυτό κριτήριο²⁴⁰, με το σκεπτικό ότι το πρόσωπο που ζημιώνεται από μια τέτοια πράξη μπορεί να αξιώσει χρηματική ικανοποίηση για το σύνολο της προκληθείσας ζημίας που υπέστη, στον τόπο όπου ασκεί τα ενδιαφέροντά του, ο οποίος μπορεί να συμπίπτει με τον τόπο της διαμονής ή και

²³⁷ Για τα αποτελέσματα της νομολογίας Sheville βλ. **Χ. Μιχαηλίδου**, Νομολογιακή επεξεργασία της ειδικής βάσης διεθνούς δικαιοδοσίας σε αδικοπρακτικές αξιώσεις από το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Δ (31) 2000, σ. 200-201.

²³⁸ βλ. σημείωμα **Α. Σαραφιανού**, στην υπόθεση P. Hedjuk, δημοσιευμένη στο ΔΙΜΕΕ (τ. 12^{ος}), 2015 σ. 441.

²³⁹ βλ. προτάσεις γενικού εισαγγελέα στην υπόθεση *EDate* (ECLI:EU:C:2011:192 σκέψη 50)

²⁴⁰ Ουσιαστικά το «κριτήριο του κέντρου των συμφερόντων» αποτελεί απλοποιημένη έκφανση του κριτηρίου του «κέντρου βάρους της συγκρούσεως» μεταξύ των διακυβευόμενων αγαθών και συμφερόντων του ζημιωθέντος, που προτάθηκε από τον Γενικό Εισαγγελέα Villalón, βλ. προτάσεις του *ιδίου* στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις της της 29ης Μαρτίου 2011, *eDate* και *Martinez* (ECLI:EU:C:2011:192 σκέψεις 55 έως 66).

της επαγγελματικής του δραστηριότητας²⁴¹. Πλην όμως και με την νεότερη αυτή νομολογιακή εκδοχή, το ζητούμενο δεν επετεύχθει. Το πολλά υποσχόμενο, εδαφικό κριτήριο του «κέντρου των συμφερόντων» του θιγόμενου, ήρθε να προστεθεί σε έναν ήδη διευρυμένο κατάλογο πιθανών τόπων ενάρξεως της δίκης, καταλήγοντας σε περαιτέρω δικαιοδοτικό κατακερματισμό που ευνοεί την ανασφάλεια δικαίου στους κόλπους της ευρωπαϊκής κοινότητας²⁴². Και τούτο διότι, ο θιγόμενος αφενός, θα μπορεί να προσφύγει για το σύνολο της ζημίας που του προκλήθηκε, είτε α) ενώπιον του των δικαστηρίων του τόπου εγκατάστασης του φορέα μετάδοσης των επίμαχων πληροφοριών είτε β) ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους μέλους του κέντρου των συμφερόντων του, αφετέρου δε, θα μπορεί να προσφύγει, κατ'εφαρμογή της νομολογίας *eDate/Martinez*, ενώπιον των δικαστηρίων κάθε κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου υπάρχει ή υπήρξε η πρόσβαση στο επίμαχο δημοσίευμα που αναρτήθηκε στο διαδίκτυο, και να αξιώσει χρηματική ικανοποίηση μόνο για την βλάβη που επήλθε στο κάθε κράτος μέλος. Κατ'άλλη άποψη, το αποτέλεσμα της απόφασης *eDate/Martinez*, δεν είναι κατ'ανάγκην αποδοκιμαστέο, ελλείψει δικονομικής «εντελέχειας», ενόσω το ΔΕΕ, πέτυχε έως έναν βαθμό, την αναγκαία ισορροπία ανάμεσα στην ελευθερία της έκφρασης και στην προστασία της προσωπικότητας²⁴³.

3. Οι δυσκολίες που συνεπάγεται η εφαρμογή της «προσεγγίσεως-μωσαϊκό» στις αξιώσεις εξ αδικοπραξίας, οι οποίες σχετίζονται με την προσβολή της προσωπικότητας προσώπων στο διαδίκτυο.

Στην υπ' αριθμ. 16 αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 1215/2012, μνημονεύεται για πρώτη φορά, η ανάγκη να αποφευχθεί το ενδεχόμενο ο εναγόμενος να ενάγεται ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους το οποίο δεν μπορεί ευλόγως να προβλέψει, «..ιδίως σε διαφορές που αφορούν εξωσυμβατικές υποχρεώσεις οι οποίες απορρέουν από παραβιάσεις της ιδιωτικότητας και του δικαιώματος της προσωπικότητας, περιλαμβανομένης της δυσφήμισης». Με τον τρόπο αυτό, ο ευρωπαίος νομοθέτης συναισθάνεται την ιδιαιτερότητα της φύσης των υποθέσεων αυτών, που σε συνδυασμό με την εξάπλωση των πληροφοριών μέσω της τεχνολογίας, μπορούν να κλονίσουν την προβλεψιμότητα και την ασφάλεια δικαίου στο σύστημα των ευρωπαϊκών κανονισμών.

²⁴¹ ΔΕΚ, απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 2011, *eDate* και *Martinez*, C-509/09 και C-161/10 (ECLI:EU:C:2011:685 σκέψη 49)

²⁴² βλ. παρατηρήσεις *A. Άνθιμου* στις υποθέσεις *eDate* και *Martinez*, σύμφωνα με τον οποίο το διατακτικό των αποφάσεων αυτών, με το τρόπο που είναι διατυπωμένο, καθιστά δυνατή την έναρξη της δίκης, το λιγότερο σε πέντε διαφορετικούς τόπους, *του ιδίου* «I should be so lucky», Διεθνής δικαιοδοσία και προσβολή της προσωπικότητας στο διαδίκτυο, ΕΠολΔ 2012, σ. 260 επ.

²⁴³ *I. Δεληκωστόπουλος*, Ζητήματα από την εφαρμογή του Κανονισμού 1215/2012 για τη Διεθνή Δικαιοδοσία και την Εκτέλεση Αποφάσεων, 2016, σ. 130.

Η απόφαση, της 17^{ης} Οκτωβρίου 2017, *BolagsupplysningenOÜ/ IngridIlsjan* κατά *Svensk Handel AB*, έρχεται να ακολουθήσει τα βήματα που χάραξε η νομολογία του ΔΕΕ, ήδη από την εποχή του άρθρου 5 σημείο 3 της Συμβρυξ, όπως αυτή ερμηνεύτηκε από το ΔΕΚ, με τις αποφάσεις του στις υποθέσεις *Sheville* και *eDate/Martinez*, στις οποίες ρητά αναφέρεται το Δικαστήριο, στην πρόσφατη αυτή απόφαση²⁴⁴. Θα πρέπει πάντως να επισημανθεί, ότι τα πραγματικά περιστατικά της ανωτέρω εξεταζόμενης υπόθεσης, διαφέρουν σημαντικά από εκείνα που τέθηκαν υπόψη του Δικαστηρίου, στις υποθέσεις *Sheville* και *eDate/Martinez*. Πρώτον, ένας από τους ενάγοντες-θιγόμενους είναι νομικό και όχι φυσικό πρόσωπο και δεύτερον, εκτός από τις ζημίες, οι ενάγοντες ζητούν να εκδοθούν διατάξεις για τη διόρθωση και την διαγραφή των επίμαχων δυσφημιστικών πληροφοριών στο διαδίκτυο. Σύμφωνα, με τον Γενικό Εισαγγελέα Bobek, αυτά τα δύο ουσιώδη στοιχεία, δικαιολογούν από μόνα τους την επαναξιολόγηση των κανόνων που θεσπίστηκαν στις ανωτέρω αποφάσεις²⁴⁵. Σύμφωνα με τον ίδιο, θα πρέπει να ακολουθηθεί μια πιο στενή προσέγγιση, από αυτή που ακολούθησε το Δικαστήριο στην παλαιότερη νομολογία του, «λόγω της ιδιαίτερης φύσης του διαδικτύου και των πληροφοριών που δημοσιεύονται εκεί»²⁴⁶. Και τούτο διότι, η σχεδόν άκριτη εφαρμογή της προσέγγισης «ψηφιδωτό» στις προσβολές της προσωπικότητας που τελούνται στο διαδίκτυο, δεν μπορεί να επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα, για τους κάτωθι αναλυτικά αναφερόμενους τρεις λόγους: πρώτον, η αναγνώριση πολλών παράλληλων δυνητικών δωσιδικιών (για την ακρίβεια 28 δικαστηρίων κρατών μελών) θα ήταν ασυμβίβαστη με τον στόχο του κανονισμού για την παροχή αντικειμενικών και προβλέψιμων κανόνων δικαιοδοσίας²⁴⁷. Δεύτερον, οι παράλληλες διαδικασίες που θα διεξαχθούν σε κάθε ένα από τα εν δυνάμει fora, θα δημιουργούσαν πρακτικά εμπόδια στην διεξαγωγή των δικαστικών διαδικασιών, ενώ και η εναρμόνισή τους με άλλους μηχανισμούς του κανονισμού π.χ. εκκρεμοδικία, συνάφεια, θα ήταν αδύνατη²⁴⁸. Τρίτον, σε αντίθεση με τις αξιώσεις αποζημίωσης, που μπορούν εύκολα να διαχωριστούν (η διεθνής δικαιοδοσία μπορεί να είναι είτε «πλήρης», όταν βασίζεται στο κέντρο των συμφερόντων ή στον τόπο κατοικίας του εναγομένου, είτε «εδαφικώς περιορισμένη», όταν βασίζεται στη διάδοση των πληροφοριών), όταν το μέσο παροχής έννομης προστασίας είναι από την φύση του αδιαίρετο (όπως το αίτημα της διαγραφής και της διόρθωσης των δυσφημιστικών ισχυρισμών), τίθεται ζήτημα ως προς την διάσπαση της

²⁴⁴ ΔΕΕ, απόφαση της της 17^{ης} Οκτωβρίου 2017, *BolagsupplysningenOÜ/ IngridIlsjan* κατά *Svensk Handel AB*, C-194/16 (ECLI:EU:C:2017:766 σκέψεις 31-35)

²⁴⁵ ΔΕΕ, προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα M. Bobek, στην υπόθεση της 17^{ης} Οκτωβρίου 2017, *BolagsupplysningenOÜ/ IngridIlsjan* κατά *Svensk Handel AB*, C-194/16 (ECLI:EU:C:2017:554 σκέψη 34)

²⁴⁶ ΔΕΕ, προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα M. Bobek, στην υπόθεση της 17^{ης} Οκτωβρίου 2017, *BolagsupplysningenOÜ/ IngridIlsjan* κατά *Svensk Handel AB*, C-194/16 (ECLI:EU:C:2017:554 σκέψη 23)

²⁴⁷ ΔΕΕ, προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα M. Bobek, ό.π., σκέψεις 78-79.

²⁴⁸ ΔΕΕ, προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα M. Bobek, ό.π., σκέψεις 70-83.

διεθνούς δικαιοδοσίας²⁴⁹ Αυτά τα επιχειρήματα, σύμφωνα με τον Γενικό Εισαγγελέα, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η εφαρμογή της νομολογίας *Shevill* και *eDate/Martinez*, στις δυσφημίσεις που τελούνται στο διαδίκτυο, δεν θα χρησίμευε ούτε για την εξασφάλιση της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, ούτε προάγει τα έννομα συμφέροντα οποιουδήποτε από τα δύο μέρη²⁵⁰.

Η πρότασή του λοιπόν, συνοψίζεται στην σκέψη ότι θα πρέπει να περιοριστεί η δικαιοδοτική αρμοδιότητα για τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων της προσωπικότητας νομικών και φυσικών προσώπων στο διαδίκτυο, σε δύο μόνο βάσεις δικαιοδοσίας: σε αυτήν της κατοικίας του εκδότη-εναγόμενου και σε αυτήν όπου βρίσκεται το «κέντρο συμφερόντων» της εταιρείας, της οποίας τα δικαιώματα έχουν παραβιαστεί²⁵¹. Με αυτόν τον τρόπο, ο Γενικός Εισαγγελέας προτείνει την απόρριψη της εφαρμογής του κανόνα που θεσπίστηκε στις υποθέσεις *eDate/Martinez*, ο οποίος δίνει στον ζημιωθέντα την επιλογή να ασκήσει αγωγές σε όλα τα 28 κράτη μέλη της ευρωπαϊκής ένωσης. Και αυτομάτως, αυτό θα σημαίνει μια παρέκκλιση από τον γενικό κανόνα της «προσέγγισης –ψηφιδωτό».

α) Η δυνατότητα εφαρμογής του κριτηρίου του «κέντρου των συμφερόντων», σε υποθέσεις προσβολής των εκφάνσεων της προσωπικότητας νομικών προσώπων.

Μολονότι το ΔΕΕ έχει ασχοληθεί πολλάκις με περιπτώσεις προσβολής της προσωπικότητας φυσικών προσώπων, εφαρμόζοντας το ειδικό κριτήριο του «κέντρου των συμφερόντων» για την κατάφαση διεθνούς δικαιοδοσίας των δικαστηρίων του τόπου κατοικίας του ενάγοντος (*forum actoris*), είναι, ωστόσο η πρώτη φορά που ερωτήθηκε, στο πλαίσιο προδικαστικού ερωτήματος, εάν το κριτήριο αυτό μπορεί να εφαρμοστεί άνευ ετέρου και στις περιπτώσεις όπου, ο ζημιωθείς στην προσωπικότητά του, φέρεται να είναι νομικό πρόσωπο. Η προβληματική φαίνεται να είναι καινοφανής, σε επίπεδο προδικαστικής παραπομπής, ωστόσο το ΔΕΕ, αξιοποίησε την προγενέστερη νομολογία του, επί τη βάση της οποίας οικοδόμησε την πρόσφατη αυτή απόφαση του.

Το κριτήριο «του κέντρου των συμφερόντων» είναι στην γενικότητά του κατά βάση ακριβές και ορθό, στην προκειμένη περίπτωση όμως, δεν αποδεικνύεται εποικοδομητικό, διότι, σύμφωνα με την άποψη της Επιτροπής, ανεξαρτήτως του αν το δικαίωμα στην προσωπικότητα, αναγνωρίζεται στα νομικά πρόσωπα²⁵², η εφαρμογή της δωσιδικίας «του κέντρου των

²⁴⁹ ΔΕΕ, προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα M. Bobek, όπ.π., σκέψη 84.

²⁵⁰ ΔΕΕ, προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα M. Bobek, όπ.π., σκέψεις 85-90

²⁵¹ ΔΕΕ, προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα M. Bobek, όπ.π., σκέψη 130

²⁵² Προτάθηκε στο πλαίσιο της διαδικασίας (κυρίως από την Εσθονική κυβέρνηση), το ενδεχόμενο να μην αναγνωρίζεται υπέρ των νομικών προσώπων το δικαίωμα στην προσωπικότητα. Ο Γενικός Εισαγγελέας Bobek, τάχθηκε υπέρ μιας πλήρους προστασίας των δικαιωμάτων της προσωπικότητας ενός νομικού προσώπου, η οποία άλλωστε κατοχυρώνεται στα άρθρα 16 και 17 του Χάρτη της ΕΕ. Συνεπώς, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι δεν

συμφερόντων» σε αυτά, θα αποτελούσε προϊόν ανισομερούς σταθμίσεως αντιτιθέμενων συμφερόντων²⁵³. Προς την κατεύθυνση αυτή, διατυπώθηκε το επιχείρημα του «ασθενέστερου διαδίκου», που έχει την έννοια ότι, τα φυσικά πρόσωπα, είναι από την φύση τους «ασθενέστερα» σε σχέση με τα νομικά πρόσωπα (σε αμφότερες τις συνεκδικασθείσες υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκε η προγενέστερη απόφαση eDate οι ζημιωθέντες ήταν φυσικά πρόσωπα, άρα δικαιολογημένα έτυχαν ευμενέστερης μεταχείρισης από το Δικαστήριο). Τοιουτοτρόπως, η βλάβη την οποία ενδέχεται να υποστούν άμεσα τα φυσικά πρόσωπα λόγω της δημοσιεύσεως πληροφοριών στο διαδίκτυο, δικαιολογεί την ευνοϊκότερη για τα φυσικά πρόσωπα ερμηνεία των κανόνων δικαιοδοσίας, κάτι που δεν απαιτείται στην περίπτωση των νομικών προσώπων, καθότι εξ ορισμού δεν είναι «ασθενή». Ο Γενικός Εισαγγελέας, M. Bobek, απέρριψε τον ανωτέρω ισχυρισμό, παραθέτοντας τέσσερις βάσιμους λόγους, με πειστικότερο κατά την γνώμη μας, αυτόν που αναφέρει ότι ο κανόνας δικαιοδοσίας του άρθρου 7, σημείο 2, του κανονισμού 1215/2012 δεν αποσκοπεί στην προστασία του ασθενέστερου διαδίκου, σε αντίθεση προς άλλες ειδικές βάσεις δικαιοδοσίας οι οποίες προβλέπονται ρητά από τον κανονισμό 1215/2012 και αποσκοπούν στην προστασία των ασθενέστερων μερών λ.χ. των καταναλωτών, των εργαζομένων, καθώς και σε συγκεκριμένες κατηγορίες προσώπων σε υποθέσεις ασφαλίσεων²⁵⁴.

Ενόψει των ανωτέρω επισημάνσεων, και προς αποφυγή του δικαιοδοτικού κατακερματισμού που θα επιφέρει η «προσέγγιση-μωσαϊκό», το ΔΕΕ αποδέχθηκε την εφαρμογή του κριτηρίου «του κέντρου των συμφερόντων», εξειδικεύοντας για πρώτη φορά την έννοια αυτή ως προς τα νομικά πρόσωπα²⁵⁵. Ως βασικό κριτήριο για τον προσδιορισμό του, προτάσσεται η ύπαρξη οικονομικής δραστηριότητας και η επακόλουθη εδραίωση της εμπορικής φήμης του νομικού προσώπου, σε έναν συγκεκριμένο τόπο²⁵⁶. Τις περισσότερες φορές, ο τόπος αυτός συμπίπτει με τον τόπο όπου διατηρεί το νομικό πρόσωπο, την καταστατική του έδρα. Αν όμως η καταστατική του έδρα, εντοπίζεται σε κράτος, διαφορετικό από αυτό όπου ασκεί συνήθως τις οικονομικές του δραστηριότητες, δεν έχει ιδιαίτερη σημασία, σύμφωνα με το Δικαστήριο, στο

δικαιολογείται διαφορετική μεταχείριση των νομικών προσώπων με σκοπό την καθιέρωση ειδικής δικαιοδοσίας βάσει του άρθρου 7 παράγραφος 2 του κανονισμού βλ. ειδικότερα προτάσεις γενικού εισαγγελέα στην υπόθεση της 13ης Ιουλίου 2017, C-194/16 (ECLI:EU:C:2017:554 σκέψεις 36-40, 41-51 με τις εκεί παραπομπές και 61-69).

²⁵³ ΔΕΕ, προτάσεις γενικού εισαγγελέα στην υπόθεση της 13ης Ιουλίου 2017, C-194/16, (ECLI:EU:C:2017:554 σκέψη 39)

²⁵⁴ ΔΕΕ, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Michael Bobek στην υπόθεση της 13ης Ιουλίου 2017, C-194/16 (ECLI:EU:C:2017:554 σκέψη 64).

²⁵⁵ Η έννοια του «κέντρο των συμφερόντων» για τα φυσικά πρόσωπα, εντοπίζεται σύμφωνα με το ΔΕΚ, στον τόπο όπου ασκούν τα ενδιαφέροντά τους και ο οποίος μπορεί να συμπίπτει με τον τόπο της διαμονής ή και της επαγγελματικής τους δραστηριότητας βλ. ανωτέρω υποσ. 237 και 238 της παρούσας.

²⁵⁶ ΔΕΕ, απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2017, Bolagsupplysningen OÜ/ Ingrid Isjan κατά Svensk Handel AB (ECLI:EU:C:2017:766 σκέψη 41)

πλαίσιο των ανωτέρω παραδοχών, διότι η εμπορική φήμη που ενδεχομένως, κλονίστηκε εξαιτίας του επίμαχου δημοσιεύματος, είναι αφενός πιο σημαντική αφετέρου δε, θα γινόταν πιο αισθητή εντός του κράτους αυτού απ' ό,τι σε οποιοδήποτε άλλο κράτος²⁵⁷. Με λίγα λόγια, προκρίνεται ο τόπος όπου το νομικό πρόσωπο διατηρεί την εμπορική του φήμη και όχι ο τόπος της καταστατικής του έδρας, όταν αυτοί οι δύο τόποι δεν συμπίπτουν. Στο σημείο αυτό, το Δικαστήριο, προκειμένου να αποφύγει παρελκυστικές τακτικές εκ μέρους των εναγουσών εταιρειών, με την δημιουργία πλειόνων κέντρων συμφερόντων (κάτι άλλωστε που είχε προβλέψει και ο εισαγγελέας της υπόθεσης, στις σκέψεις 116 και 117 των προτάσεών του), ξεκαθάρισε, ότι στην περίπτωση που το δικαστήριο, δεν μπορεί ευχερώς να προσδιορίσει κατά το στάδιο εξετάσεως της δικαιοδοσίας του, αν η οικονομική δραστηριότητα του νομικού προσώπου υπερτερεί σε ορισμένο κράτος μέλος, με αποτέλεσμα να μην δύναται να προσδιορισθεί το κέντρο των συμφερόντων του νομικού προσώπου που υποστηρίζει ότι τα δικαιώματά του προσωπικότητας έχουν προσβληθεί, το εν λόγω πρόσωπο δεν μπορεί να επωφεληθεί του δικαιώματος να εναγάγει, δυνάμει του άρθρου 7, σημείο 2, του κανονισμού 1215/2012, τον φερόμενο ως αυτουργό αυτής της προσβολής, βάσει του τόπου επελεύσεως της ζημίας, προκειμένου να λάβει συνολική αποζημίωση²⁵⁸.

Συμπερασματικά, κρίνεται σκόπιμο να λεχθεί ότι το ΔΕΕ, ορθώς κατά την γνώμη μας, ανέδειξε ως πρόσφορο συνδετικό στοιχείο, για τον προσδιορισμό του τόπου επελεύσεως της ζημίας, που προκαλείται από την προσβολή της προσωπικότητας ενός νομικού προσώπου, μέσω του διαδικτύου, συνακόλουθα δε, και για την θεμελίωση της διεθνούς δικαιοδοσίας συγκεκριμένου δικαστηρίου, σε περίπτωση άσκησης σχετικής αγωγής αποζημίωσης, το κριτήριο του κέντρου των συμφερόντων, διαμορφώνοντας υπό διαφορετικό πρίσμα (για τις ανάγκες των πραγματικών περιστατικών της υπό εξέταση υπόθεσης) τα ουσιώδη στοιχεία του. Θεωρούμε εύλογη την προσέγγιση αυτή, δεδομένου ότι στις περιπτώσεις των αδικημάτων της προσωπικότητας, που τελούνται μέσω του διαδικτύου, αφενός μεν, ο ζημιώσας στοχεύει κατά κανόνα, όχι στο κοινό ενός συγκεκριμένου κράτους, αλλά στο κοινό κάθε κράτους, όπου είναι δυνατή η πρόσβαση στον ιστότοπο, με αποτέλεσμα η ζημία να μην είναι εύκολα προσδιορίσιμη, αφετέρου δε και κατά κύριο λόγο θα ήταν ανεπιεικές το αποτέλεσμα να οδηγηθεί ο ζημιωθείς σε πολυδάπανους δικαστικούς αγώνες ανά χώρα με αβέβαιο αποτέλεσμα. Στην πραγματικότητα, το κριτήριο του «κέντρου των συμφερόντων» αποτελεί ένα «στεγανό» για τον ενάγοντα, που όχι μόνο δεν φαλκιδεύει τα δικαιώματα του εναγομένου, πολύ περισσότερο δε, εξυπηρετεί την αρχή της προβλεψιμότητας και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης στους κόλπους της ευρωπαϊκής ένωσης.

²⁵⁷ ΔΕΕ, απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2017, ό.π., σκέψη 42.

²⁵⁸ ΔΕΕ, απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2017, ό.π., σκέψη 43.

β) Η διεθνής δικαιοδοσία για την έκδοση διατάξεως με αντικείμενο την υποχρέωση διορθώσεως και εξαλείψεως των φερομένων ως επίσημων πληροφοριών.

Η απόφαση της 13ης Ιουλίου 2017, Bolagsupplysningen OÜ/ Ingrid Iisjan κατά Svensk Handel AB, εκτός του ότι για πρώτη φορά, επεκτείνει την δικαιοδοτική βάση του «κέντρου των συμφερόντων» και στα νομικά πρόσωπα, αξίζει να υπομνησθεί και για ένα ακόμη επιπρόσθετο λόγο. Το πρώτο εκ των τριών ερωτημάτων, που ετέθησαν, προδικαστικά ενώπιον του ΔΕΕ, ήταν κατά πόσο η θιγόμενη εταιρεία, μπορεί να ασκήσει αγωγή ενώπιον των δικαστηρίων κάθε κράτους μέλους, εντός του οποίου είναι ή ήταν προσβάσιμες οι δημοσιευθείσες στο διαδίκτυο πληροφορίες, με αίτημα τη διόρθωση και διαγραφή των επίμαχων σχολίων. Με άλλα λόγια, τα εσθονικά δικαστήρια, θα περιοριστούν στην αποκατάσταση της βλάβης που προκλήθηκε στην ενάγουσα στο έδαφος της Εσθονίας, ή μπορούν αυτά να εκδώσουν διάταξη²⁵⁹ που να υποχρεώνει την εναγόμενη να διορθώσει και να αφαιρέσει το σύνολο των επίσημων πληροφοριών στη Σουηδία;

Η προβληματική συνοψίζεται εν προκειμένω, στις ακόλουθες σκέψεις: όταν το μέσο της αιτούμενης παροχής έννομης προστασίας επιδέχεται μόνον, ενιαία και αδιαίρετη κρίση, (όπως η υποχρέωση της εναγομένης να διορθώσει τα δυσφημιστικά σχόλια), αμφισβητείται κατά πόσο η προσκόλληση στην «προσέγγιση μωσαϊκό» της αποφάσεως Shevill και στην εδαφικώς περιορισμένη διεθνή δικαιοδοσία για την αποκατάσταση της ζημίας, μπορεί να επιφέρει αποτελεσματική δικαστική προστασία, αφού δεν νοείται η ύπαρξη διόρθωσης ή αφαίρεσης τέτοιων πληροφοριών «κατά το ποσοστό» μόνον της βλάβης που επήλθε σ' ένα συγκεκριμένο κράτος μέλος²⁶⁰.

Διαβλέποντας τον κίνδυνο περί μη αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας του θιγόμενου, το ΔΕΕ συνετά, κατά την γνώμη μας, περιόρισε την διεθνή δικαιοδοσία για την επιδίκαση των σχετικών με το διαδίκτυο αδικοπρακτικών αξιώσεων σε δύο μόνο βάσεις ειδικής δικαιοδοσίας, ήτοι τον τόπο κατοικίας του εναγόμενου και τον τόπο όπου βρίσκεται το «κέντρο των συμφερόντων» του νομικού προσώπου, του οποίου τα δικαιώματα προσωπικότητας έχουν παραβιαστεί. Το εδαφικό κριτήριο του τόπου του «κέντρου των συμφερόντων» λειτούργησε εν προκειμένω εξισοροπητικά. Στα δικαστήρια του τόπου αυτού, τα οποία άλλωστε είναι αρμόδια

²⁵⁹ Ο γενικός εισαγγελέας, M. Bobek αμφισβητεί κατά πόσο, το αιτούμενο μέσο παροχής έννομης προστασίας, στην προκειμένη, συνιστά προσωρινό μέτρο κατ' άρθρο 35 του κανονισμού 1215/2012 ή διάταξη εκδοθείσα στο πλαίσιο της επί της ουσίας εκδικάσεως της διαφοράς, διαφοροποίηση, η οποία κατά την γνώμη του, θα επιφέρει ορισμένες έννομες συνέπειες, αφενός ως προς το κριτήριο που θα εφαρμοσθεί για τον προσδιορισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας, αφετέρου δε ως προς την αναγνώριση και εκτέλεση της εκδοθείσας απόφασης, (βλ. σκέψεις 120 και 121 των προτάσεών του, ECLI:EU:C:2017:554)

²⁶⁰ ΔΕΕ, προτάσεις του γενικού Εισαγγελέα, όπ.π., σκέψεις 119-130.

να αποφανθούν περί του συνόλου της ζημίας, μπορεί, σύμφωνα με το ΔΕΕ, να ζητηθεί η διόρθωση και διαγραφή των επίμαχων σχολίων²⁶¹. Αίρεται έτσι ο προβληματισμός του γενικού Εισαγγελέα, που προέβλεψε την αδυναμία εφαρμογής της «προσέγγισης-μωσαϊκό» για τα σχετικά με το διαδικτυο αδικήματα προσβολής της προσωπικότητας.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου, στην απόφαση της 17^{ης} Οκτωβρίου 2017, *Bolagsupplysningen OÜ/ Ingrid Ilsjan κατά Svensk Handel AB*, εντάσσει και επαναδιαπραγματεύεται κατά τρόπο εξαντλητικό την παλιότερη νομολογία του, στις παραδοχές των νέων αυτών πραγματικών περιστατικών. Η απόφαση αυτή, κάθε άλλο παρά στερείται τεκμηρίωσης, εξ απόψεως δικονομικής εντελέχειας. Αντίθετη προσέγγιση, θα κατέληγε, στην αποδοχή ενός είδους υπέρμετρης δικαιοδοτικής βάσης, αναποτελεσματικής για τον θιγόμενο, που αντιπαλεύει, κατά την γνώμη μας και τον σκοπό ύπαρξης της ίδιας της δικαιοδοτικής βάσεως του αδικήματος. Αυτό βέβαια που δεν έγινε κατανοητό από το Δικαστήριο, είναι εάν ο θιγόμενος έχει ακόμα την δυνατότητα να στραφεί ενώπιον των δικαστηρίων οποιουδήποτε κράτους μέλους προκειμένου να αξιώσει αποζημίωση για την ζημία που υπέστη στο έδαφος καθενός από αυτά. Κατά την γνώμη μας, ο περιορισμός της εφαρμογής του γενικού κανόνα της «προσέγγισης-ψηφιδωτό», εξαντλείται μόνο στις περιπτώσεις όπου το αιτούμενο μέτρο παροχής έννομης προστασίας δεν είναι ενιαίας φύσης, όπως εν προκειμένω η διόρθωση ή η αφαίρεση των επίμαχων δυσφημιστικών σχολίων. Κατά τα άλλα, ο θιγόμενος θα πρέπει να μπορεί να ζητήσει την επιδίκαση αποζημίωσης σε οποιοδήποτε άλλο κράτος εντός του οποίου εμφανίστηκαν τα αποτελέσματα της ζημίας.

4. Η δυνατότητα εφαρμογής του «κέντρου των συμφερόντων», ως βάση διεθνούς δικαιοδοσίας, σε υποθέσεις παραβίασης καταχωρηθέντος εθνικού σήματος και προσβολών των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

Η ανάγκη αναζήτησης ασφαλών εδαφικών κριτηρίων δεν μετουσιώνεται τόσο επιτακτικά σε καμία άλλη περίπτωση, όσο στα αδικήματα που σχετίζονται με τις προσβολές της προσωπικότητας στο διαδικτυο. Έτσι, το κριτήριο «του κέντρου των συμφερόντων» της ενάγουσας εταιρείας ουδόλως ελήφθη υπόψιν από το Δικαστήριο, σε υπόθεση παραβίασης καταχωρηθέντος εθνικού σήματος από την εναγόμενη εταιρεία. Στην υπόθεση της 19ης Απριλίου 2012, *Wintersteiger AG κατά Products 4U Sondermaschinenbau GmbH*, που αφορούσε διαδικτυακή προσβολή σήματος, το Δικαστήριο απέρριψε την εφαρμογή του ως άνω κριτηρίου, με το σκεπτικό ότι: «...αντιθέτως προς την κατάσταση προσώπου το οποίο θεωρεί ότι θίγονται τα δικαιώματα της προσωπικότητάς του, τα οποία προστατεύονται σε όλα τα κράτη μέλη, η προστασία που χορηγείται με την

²⁶¹ ΔΕΕ, απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2017, *Bolagsupplysningen OÜ/ Ingrid Ilsjan κατά Svensk Handel AB* (ECLI:EU:C:2017:766 σκέψη 48).

καταχώριση εθνικού σήματος περιορίζεται, κατ' αρχήν, στο έδαφος του κράτους μέλους καταχωρίσεως, ούτως ώστε, κατά γενικό κανόνα, ο δικαιούχος του δεν μπορεί να επικαλεστεί την προστασία αυτή εκτός του εν λόγω εδάφους»²⁶². Με αρωγό επομένως, την αρχή της εδαφικότητας, ο ενάγων μπορεί να ζητήσει πλήρη αποκατάσταση της ζημίας του στον τόπο κατοχύρωσης του σήματος²⁶³. Ανάλογη ερμηνεία, δόθηκε και στην απόφαση *Concuirence*, όπου το Δικαστήριο εξέτασε, κατά βάση, εάν το δικαίωμα της αποκλειστικής διανομής μεταπώλησης, πράγματι προστατεύεται στο κράτος μέλος, ενώπιον των δικαστηρίων του οποίου, ζητείται η αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη.

Προς την ίδια κατεύθυνση, το ΔΕΕ διακρίνει μεταξύ προσβολών της προσωπικότητας και προσβολών των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στην μετέπειτα απόφαση *Pickney*, όπου έπρεπε να εξακριβωθεί κατά πόσο τα πορίσματα της ανωτέρω νομολογίας μπορούν να έχουν εφαρμογή και στην τελευταία αυτή περίπτωση. Τόσο ο Γενικός Εισαγγελέας όσο και το ίδιο το Δικαστήριο θεώρησαν ότι η νομολογία αυτή δεν πρέπει να επεκταθεί αναλογικά και στις περιπτώσεις προσβολών πνευματικής ιδιοκτησίας επικαλούμενοι κυρίως την ανάγκη για στενή ερμηνεία των αποκλίσεων από τον γενικό κανόνα της δωσιδικίας του τόπου κατοικίας του εναγομένου. Ο Γενικός Εισαγγελέας, Niilo Jääskinen, αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Πράγματι, η τυχόν μη περιουσιακή ζημία που προκαλείται από προσβολή της υπόληψης ή της ιδιωτικής ζωής ενός ατόμου είναι, κατά κανόνα, μεγαλύτερη στον τόπο όπου βρίσκεται το κέντρο συμφερόντων του ζημιωθέντος, γεγονός που φυσικά αντικατοπτρίζεται στους κανόνες περί αρμοδιότητας και δικαιοδοσίας. Αντίθετα, «η εκτίμηση αυτή, δεν ισχύει και για τον καθορισμό της δικαιοδοσίας όσον αφορά τις προσβολές των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Πράγματι, η υλική ζημία που προκαλείται από την προσβολή ενός από τα προαναφερθέντα αποκλειστικά δικαιώματα του δημιουργού δεν συνδέεται απαραίτητα με τον τόπο όπου βρίσκεται το κέντρο των συμφερόντων του δημιουργού αλλά μάλλον με τον τόπο όπου βρίσκεται το κοινό του»²⁶⁴.

Κατά μία προφανώς ενδιαφέρουσα άποψη, που έρχεται σε προφανή αντίθεση με τις ανωτέρω σκέψεις, τα αποτελέσματα της νομολογίας *eDate* και του κριτηρίου «του κέντρου των

²⁶² ΔΕΕ, απόφαση της 19ης Απριλίου 2012, *Wintersteiger AG* κατά *Products 4U Sondermaschinenbau GmbH*, C-523/10 (ECLI:EU:C:2012:220 σκέψεις 24 και 25). Το κριτήριο απέρριψε και ο γενικός εισαγγελέας της υπόθεσης, P. Cruz Villalón, βλ. σημ. 20 των προτάσεών του (ECLI:EU:C:2012:90)

²⁶³ Στα δικαιώματα βιομηχανικής ιδιοκτησίας, ισχύει το σύστημα της καταχώρισης με κρατική σύμπραξη, και σύμφωνα με το ΔΕΕ (βλ. συναφώς προπαρατεθείσα απόφαση *Wintersteiger*, ECLI:EU:C:2012:220 σκέψεις 25 και 28), η προστασία τους περιορίζεται στο έδαφος του κράτους μέλους την σχετικής καταχώρισης και συνεπώς, κάθε σχετική διαφορά θα πρέπει να αχθεί ενώπιον των δικαστηρίων αυτών, που είναι σε καλύτερη θέση να εκτιμήσουν αν όντως συντρέχει προσβολή του επίμαχου δικαιώματος.

²⁶⁴ βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα στην υπόθεση *Pickney*, (ECLI:EU:C:2013:400 σκέψη 70).

συμφερόντων» από την μία, και της νομολογίας *Wintersteiger* και του τρόπου κατοχύρωσης του σήματος από την άλλη, συγκλίνουν σημαντικά, ώστε να μπορούμε να ισχυριστούμε ότι και στις περιπτώσεις παραβίασεως των πνευματικών δικαιωμάτων του δημιουργού, όπως οι ανωτέρω υποθέσεις, *Pickney* και *Hedjuk*, θα μπορούσε να εφαρμοστεί, ελλείψει συστήματος καταχώρησης²⁶⁵, αναλόγως ως εδαφικός σύνδεσμος, ο τόπος όπου ζει και δημιουργεί ο δημιουργός του έργου – τόπος όπου συνήθως συμπίπτει με τον τόπο πρώτης δημοσίευσης του έργου, του τόπου δηλαδή όπου επέλεξε ο δημιουργός να υπαχθεί το πρώτον το έργο του σε ένα νομικό καθεστώς, και ο τόπος όπου κατ'επέκταση θα επέλθουν τα αποτελέσματα της ζημίας²⁶⁶. Έτερο στοιχείο που συνηγορεί υπέρ της δημιουργίας ενός *forum actoris* για τον ζημιωθέντα δημιουργό, και που, ο γενικός εισαγγελέας στην υπόθεση *Pickney*, δεν έλαβε καθόλου υπόψη του, είναι ότι η ζημία που επέρχεται από τέτοιου είδους βλάβες, δεν είναι πάντα μόνον υλική αλλά μπορεί να είναι και ηθική για τον τελευταίο, αφού λόγω του προσωπικού δεσμού με το έργο του, είναι ο μόνος που μπορεί να αποφασίζει για την τύχη του²⁶⁷. Κατ'επέκταση και λόγω του έντονου προσωπικού χαρακτήρα των διαφορών αυτών, θα μπορούσε, κατά την γνώμη μας, κατ'αντιστοιχία με τις προσβολές των δικαιωμάτων της προσωπικότητας, ο ενάγων να προσφύγει για το σύνολο της ζημίας του, στο δικαστήριο του κράτους μέλους όπου διατηρεί το κέντρο των δραστηριοτήτων του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

1. Η θέση της ελληνικής νομολογίας ως προς τον τόπο τέλεσης των αδικημάτων που τελούνται μέσω διαδικτύου.

Η ελληνική νομολογία ως προς τα αδικήματα που τελούνται στο διαδίκτυο (και γενικά στα αδικήματα πολλαπλής τοπικής σύνδεσης) φαίνεται να ακολουθεί παρά πόδας, την ερμηνεία που έχει υιοθετήσει το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου, αφού έρχεται αντιμέτωπη, λίγο πολύ, με τις ίδιες δυσχέρειες που εμφανίζονται και στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη, την δυσκολία δηλαδή εντοπισμού του τόπου επέλευσης της ζημίας. Η προβληματική στα αδικήματα του τύπου²⁶⁸ και

²⁶⁵ βλ. υποσ. 260 της παρούσας.

²⁶⁶ βλ. σημείωμα **Α. Σαραφιανού**, στην απόφαση *P. Hedjuk*, δημοσιευμένη στο ΔΙΜΕΕ (τ. 12^{ος}), 2015 σ. 441. Προς αυτήν την κατεύθυνση στρέφεται και ο **Κ. Βόσσο**, ο οποίος θεωρεί ότι οι δικαιούχοι των πνευματικών δικαιωμάτων που επλήγησαν, θα πρέπει να έχουν την δυνατότητα να προσφεύγουν, για το σύνολο της ζημίας που υπέστησαν, στο δικαστήριο της επιλογής τους και δη, στο δικαστήριο όπου διατηρούν το κέντρο των δημιουργικών, καλλιτεχνικών και άλλων δραστηριοτήτων τους, κατ'αντιστοιχία των ισχύοντων σε περίπτωση προσβολής της προσωπικότητας μέσω διαδικτύου, βλ. σημείωμα *του ιδίου* στην απόφαση *Pickney*, δημοσιευμένη στο ΔΙΜΕΕ (τ.10^{ος}), 2013 σ. 555 §4.

²⁶⁷ **Κ. Βόσσο**, σημείωμα στην απόφαση *Pickney*, δημοσιευμένη στο ΔΙΜΕΕ (τ.10^{ος}), 2013 σ. 555 §3.

²⁶⁸ Βλ. ΑΠ 903/2013 Ηλεκτρονική Συλλογή «ΝΟΜΟΣ», όπου επί προσβολών της προσωπικότητας δια του τύπου, τόπος τέλεσεως της αδικοπραξίας είναι τόσο ο τόπος στον οποίο εκδόθηκε η εφημερίδα όσο και κάθε τόπος στον

του διαδικτύου είναι παντού σχεδόν η ίδια, με την δεύτερη να διαφοροποιείται από την πρώτη, τουλάχιστον ποσοτικά –ως προς το μέγεθος της ζημίας- και όχι ουσιαστικά. Αφενός η εκτεταμένη εμβέλεια των πληροφοριών που διαδίδονται μέσω του διαδικτύου, συνεκτιμώμενου του αριθμού των αποδεκτών και αφετέρου η πιθανολογούμενη επισκεψιμότητα την οποία το δικαστήριο συνάγει από την θεματολογία της ιστοσελίδας και κατ'έπекταση των εν δυνάμει ενδιαφερομένων που θα την επισκεφτούν, είναι μερικά από τα κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη από τα ελληνικά δικαστήρια²⁶⁹, προκειμένου να προσδιοριστεί το μέγεθος της ζημίας που έχει υποστεί ο παθών, πλην όμως δεν μπορούν να οδηγήσουν σε ασφαλή συμπεράσματα ως προς τον τόπο τελέσεως της ζημίας και την κατ'έπекταση θεμελίωση διεθνούς δικαιοδοσίας, ενόψει μάλιστα και της επιτακτικής ανάγκης για την αποφυγή του forum actoris και του forum shopping που απεύχεται σύσσωμος ο νομικός κόσμος.

Οι παραπάνω πρακτικές δυσχέρειες, αποτυπώνονται ιδιαίτερα εκφραστικά στην αιτιολογία της υπ' αριθμ. 121/2010 απόφασης του Εφετείου Θεσσαλονίκης²⁷⁰ που ασχολήθηκε αποκλειστικά με υπόθεση αθέμιτου ανταγωνισμού και προσβολής δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας μέσω διαδικτύου:

«...Ανακύπτει πρόβλημα διεθνούς δικαιοδοσίας, όταν ο θιγόμενος επιθυμεί ν' ασκήσει αγωγή προστασίας των συμφερόντων του, αφού αν η διεθνής δικαιοδοσία στηριχθεί στη γενική δωσιδικία της κατοικίας του εναγομένου, ο τόπος αυτός μπορεί να μην είναι εύκολα προσδιορίσιμος, όπως ήδη προαναφέρθηκε, αν πάλι στηριχθεί στη δωσιδικία του αδικήματος (locus delicti), θα πρέπει να προσδιοριστεί ο τόπος τέλεσης του αδικήματος μέσα στον Κυβερνοχώρο, πράγμα που οδηγεί ταυτόχρονα σε πολλούς τόπους και καθιστά απερίοριστη, θεωρητικά τουλάχιστον, τη δυνατότητα άγρας Δικαστηρίου (forum shopping). Η δυνατότητα αυτή όμως εγκυμονεί τον κίνδυνο να εφαρμοστεί το δίκαιο που ικανοποιεί περισσότερο τον ενάγοντα, χωρίς κανέναν περιορισμό, με συνέπεια την αβεβαιότητα δικαίου και την αδυναμία προγνώσεως του αποτελέσματος. Συνεπώς, και στην αντιμετώπιση των αδικοπραξιών στον Κυβερνοχώρο ο στόχος παραμένει η βεβαιότητα δικαίου και η ανεύρεση δίκαιης λύσης».

Στην συγκεκριμένη υπόθεση, οι ενάγοντες, κάτοικοι Θεσσαλονίκης, προκειμένου να θεμελιώσουν τοπική αρμοδιότητα άρα και διεθνή δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστηρίων,

οποίο αυτή κυκλοφόρησε και επήλθε η ζημία, ο τόπος δε της συνήθους διαμονής του προσβληθέντος είναι ο τόπος στον οποίο κατά κύριο λόγο επήλθε η ζημία. Παρατηρείται, εν προκειμένω, η επανάληψη της νομολογίας Sheville.

²⁶⁹ βλ. ενδεικτικά ΠΠρΘεσσαλ 15188/2015 Ηλεκτρονική Συλλογή «ΝΟΜΟΣ», όπου για την αποκατάσταση της βλάβης της τιμής και της υπόληψης του ενάγοντα, εξαιτίας δυσφημιστικών διαδόσεων μέσω διαδικτύου, το Δικαστήριο συνεκτίμησε την μεγάλη επισκεψιμότητα της ιστοσελίδας από το αναγνωστικό κοινό της πρώτης εναγομένης.

²⁷⁰ ΕφΘεσσαλ 121/2010 δημ. ΕΠολΔ, 2010 σ. 844 επ. με παρατ. *Ε. Βασιλακάκη*.

ισχυρίστηκαν ότι, ναι μεν οι εναγόμενοι, είναι κάτοικοι Γερμανίας, αλλά επειδή η πρόσβαση στην ιστοσελίδα των τελευταίων είναι δυνατή από οπουδήποτε, άρα και από την Θεσσαλονίκη, τόπος τέλεσης των επίδικων αδικοπραξιών είναι και η τελευταία. Προβλέποντας τον κίνδυνο για την δημιουργία *forum actoris* και προς αποφυγή πολλαπλασιασμού των *fora delicti*²⁷¹, η εφετειακή απόφαση επικύρωσε την πρωτόδικη, και δέχτηκε ότι δεν υφίσταται αρμοδιότητα των ελληνικών δικαστηρίων, με το σκεπτικό ότι, αφού δεν έχει επέλθει ζημία στον τόπο κατοικίας των εναγόντων, αρμόδιο για διαφορές από αδικοπραξία, που τελέστηκε μέσω του διαδικτύου, είναι το δικαστήριο του τόπου εγκατάστασης των εναγομένων, εκεί όπου διατηρούν και την ιστοσελίδα τους (προκρίνεται άρα ο τόπος όπου εκδηλώνεται η ζημιόγonos συμπεριφορά) και δεν αποτελεί «τόπο τέλεσης του ζημιόγonos γεγονότος», θεμελιωτικό διεθνούς δικαιοδοσίας, η χώρα όπου ο ενάγων υπέστη στον τόπο αυτόν οικονομική ζημία, λόγω της σημειωθείσας σε άλλο συμβαλλόμενο κράτος απώλειας ορισμένων περιουσιακών του στοιχείων²⁷². Μόνη δε η χρήση του διαδικτύου, σύμφωνα με την απόφαση, εφόσον δεν αποδείχθηκε ότι υπήρξαν αποδέκτες στη Θεσσαλονίκη, οι οποίοι είχαν πρόσβαση στην αθέμιτη ανταγωνιστική πράξη, δεν θεμελιώνει αρμοδιότητα του Πρωτοβάθμιου Δικαστηρίου. Κατά γενική ομολογία, η ανωτέρω απόφαση ορθώς, ερμήνευσε το άρθρο 5 σημείο 3 του κανονισμού 44/200, ώστε να μην διευκολύνεται υπέρμετρα ο ενάγων όταν προσπαθεί να θεμελιώσει διεθνή δικαιοδοσία των ημετέρων δικαστηρίων, στις περιπτώσεις των αδικημάτων που τελούνται μέσω διαδικτύου²⁷³.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, επίσης, η εκδοθείσα υπ' αριθμ. 220/2013 απόφαση του Εφετείου Δωδεκανήσων, που ασχολήθηκε αυτή την φορά, με το αδίκημα της συκοφαντικής δυσφήμισης μέσω διαδικτύου, αφού υιοθέτησε συνδυαστικά δύο εδαφικά κριτήρια, όπως αυτά διαμορφώνονται στην νομολογία του Δικαστηρίου του Λουξεμβούργου, αυτό «του κέντρου των συμφερόντων» τον θιγόμενων προσώπων αλλά και της «προσβασιμότητας» των δυσφημιστικών πληροφοριών, για την θεμελίωση διεθνούς δικαιοδοσίας των ελληνικών δικαστηρίων. Ειδικότερα, η απόφαση κατέληξε στις εξής κρίσεις: πρώτον ότι ιδρύεται διεθνής δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστηρίων αφού «η δεύτερη εναγομένη είναι κάτοικος Μεγάλης Βρετανίας, όπου έκανε χρήση του διαδικτύου και δημοσίευσε τις πληροφορίες οι οποίες είναι προσβάσιμες (η υπογράμμιση δική μας) ανά πάσα στιγμή σε απροσδιόριστο αριθμό χρηστών του διαδικτύου και στη Ρόδο όπου

²⁷¹ βλ. μελέτη *Μ. Χασιρτζόγλου*, Οι τροποποιήσεις του ΚΠολΔ με τα άρθρα 1 έως 21 του Ν. 3994/2011 ΕΠολΔ 2013, σ. 39-40.

²⁷² Εδώ γίνεται ρητή αναφορά στην απόφαση του ΔΕΚ Kronhofer κατά Marianne Maier (C-168/02) βλ. ανωτέρω σ. 30 της παρούσας.

²⁷³ βλ. μελέτη *Μ. Χασιρτζόγλου*, όπ.π., σ. 39-40 και παρατ. *Ε. Βασιλακάκη* στην ΕφΘεσσαλ 121/2010 δημ. ΕΠολΔ, 2010 σ. 855, σύμφωνα με τον οποίο, ορθότερο θα ήταν ο τόπος επελεύσεως της ζημίας, όπου προκλήθηκαν και οι δυσμενείς οικονομικές συνέπειες, να ταυτίζεται με τον τόπο κατοικίας του ενάγοντος, και όχι - όπως δέχτηκε η απόφαση - με τον τόπο κατοικίας του εναγομένου, στον οποίο καταλογίζεται η αδικοπρακτική συμπεριφορά.

βρίσκεται το κέντρο των συμφερόντων των εναγόντων (η υπογράμμιση δική μας) και όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός» και δεύτερον, τόπος τέλεσης της συκοφαντικής δυσφήμισης που τελέστηκε μέσω διαδικτύου είναι κάθε πόλη στην οποία υπήρχε πρόσβαση στο επίμαχο δημοσίευμα, και αφού υπήρχε η δυνατότητα πρόσβασης σε όλη την Ελλάδα, άρα και στην Ρόδο, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο είναι κατά τόπον αρμόδιο να δικάσει την επίδικη διαφορά. Προς την κατεύθυνση αυτή η απόφαση κρίθηκε επιτυχής, αφού συντάχθηκε πλήρως, με την μέχρι τώρα, διαμορφωθείσα νομολογία του ΔΕΕ²⁷⁴. Περαιτέρω όμως, η ανωτέρω απόφαση επικρίθηκε²⁷⁵ διότι δεν επιχείρησε να εξειδικεύσει, την έννοια «κέντρο των συμφερόντων» της ενάγουσας-εφεσίβλητης εταιρείας, αναζητώντας έτερα προσδιοριστικά στοιχεία, όπως η πραγματική ή η καταστατική έδρα, ο τόπος της κεντρικής διοίκησης, ο τόπος όπου ασκεί πράγματι τις επαγγελματικές της δραστηριότητες, η αγγλική γλώσσα του επίμαχου δημοσιεύματος κ.α., αλλά αρκέστηκε στην έννοια της συνήθους διαμονής που στην προκειμένη δεν τυγχάνει εφαρμογής διότι πρόκειται για νομικό πρόσωπο (και συγκεκριμένα για εταιρεία περιορισμένης ευθύνης).

Έτερο παράδειγμα συστατικής ερμηνείας, συναντούμε στην υπ' αριθμ. 457/2016²⁷⁶ απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών που ασχολήθηκε με αγωγή αποζημίωσης, φυσικού προσώπου, λόγω ηθικής βλάβης που υπέστη, εξαιτίας δυσφημιστικών δημοσιευμάτων που αναρτήθηκαν από άγνωστο σε ιστολόγιο (blog) στο διαδίκτυο ενώ η ευθύνη της διαχειρίστριας - εναγόμενης εταιρείας που έχει έδρα στην Καλιφόρνια των Η.Π.Α., αλλά διατηρεί και εγκατάσταση στην Αθήνα, συνίστατο στην παράλειψή της να τα αφαιρέσει εγκαίρως. Το Δικαστήριο, προσπέλασε τον σκόπελο, θεμελιώνοντας διεθνή δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστηρίων, (αν και δεν αμφισβητήθηκε τούτο από τους εναγόμενους), σύμφωνα με τα διαλαμβανόμενα στη μείζονα σκέψη της, με βάση τον τόπο επέλευσης της ζημίας όπου συμπίπτει με την κατοικία του ενάγοντος στην ελληνική επικράτεια και όχι με βάση τον τόπο εκδήλωσης της ζημιογόνου συμπεριφοράς.

Συμπερασματικά, και κατ'αντιστοιχία με την νομολογία του ΔΕΕ, επί προσβολής της προσωπικότητας με τη δημοσίευση πληροφοριών μέσω ιστοσελίδας του διαδικτύου, γίνεται δεκτό, από τα ελληνικά δικαστήρια²⁷⁷ ότι «τόπος τέλεσης της αδικοπραξίας είναι τόσο ο τόπος όπου είναι εγκατεστημένος ο φορέας μετάδοσης των επίμαχων πληροφοριών αλλά και κάθε τόπος όπου υπάρχει ή υπήρξε πρόσβαση στο επίμαχο δημοσίευμα που αναρτήθηκε στο διαδίκτυο και επήλθε η ζημία, ο τόπος δε της συνήθους διαμονής του προσβληθέντος είναι ο τόπος στον οποίο κατά κύριο λόγο επήλθε η ζημία».

²⁷⁴ *A. Ανθιμος*, Προσβολή προσωπικότητας στο διαδίκτυο-Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας (με αφορμή την ΕφΔωδ 220/2013), Συνήγορος 2014 (τεύχ. Μαΐου-Ιουνίου) σ. 76-77.

²⁷⁵ βλ. παρατηρήσεις *E. Σ. Βεγίρη*, στην απόφαση ΕφΔωδ 220/2013, ΔΙΜΜΕ τ. 2, 2014 σ. 206.

²⁷⁶ ΠΠρΑθ 457/2016 δημοσιευμένη στην Ηλεκτρονική συλλογή «ΝΟΜΟΣ».

²⁷⁷ έτσι και ΠΠρΘεσσαλ 15188/2015, δημ. στην Ηλεκτρονική συλλογή «ΝΟΜΟΣ».

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας και η συμπαρομαρτούσα ποικιλομορφία στις υποθέσεις που φέρονται προς εκδίκηση ενώπιον του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αφήνουν ανοιχτό το πεδίο για ευρύτερες νομολογιακές εξελίξεις, στο πεδίο εφαρμογής της ειδικής δικαιοδοτικής βάσης του αδικήματος. Ως γενική θεωρητική και νομολογιακή έκφραση θα μπορούσε, πάντως, να θεωρηθεί ο παραμερισμός των τυπολογικών κριτηρίων και ο προσανατολισμός σε ουσιαστικά κριτήρια, με άμεσο επακόλουθο την σκέψη ότι το ΔΕΕ, δεν μένει δογματικά προσηλωμένο στα νομολογιακά του προηγούμενα αλλά διαμορφώνει την νομολογία του υπό το φως του συνόλου των νεότερων εξελίξεων. Το σύνολο των ανωτέρω νομολογιακών τάσεων δύναται να συνοψισθεί ως ακολούθως:

- Το ΔΕΕ ερμηνεύοντας αυθεντικά, την ειδική δικαιοδοτική βάση του αδικήματος, παραμένει σταθερά προσηλωμένο στην αυτόνομη ερμηνεία των κατ'ιδίαν όρων της. Ως εκ τούτου, η έννοια του «τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός», εξακολουθεί να ερμηνεύεται, ως το δίπολο που καθιερώθηκε με την ιστορική απόφαση του 1976, Bier/Mines de potasse.
- Για τον καθορισμό του «τόπου επελεύσεως της ζημίας», έννοια άλλωστε που έχει δημιουργήσει τα περισσότερα και δυσχερέστερα ερμηνευτικά ζητήματα, λαμβάνεται καταρχήν υπόψη, το έννομο αγαθό του οποίου η προστασία ζητείται, ενώ δύναται αυτός να διαφοροποιείται αναλόγως της φύσεως του προσβαλλόμενου δικαιώματος. Μετά ταύτα, και ενόψει της πολυπλοκότητας των ζητημάτων που αναφύονται στο πεδίο των ιδιωτικών σχέσεων, αμφισβητείται, κατά πόσο ο συστατικός χαρακτήρας της ερμηνείας του συστήματος των κανονισμών εξακολουθεί να διεκδικεί τον απρόσβλητο χαρακτήρα του, ενόσω η νεότερη νομολογία του ΔΕΕ είναι κατά κύριο λόγο περιπτωσιολογική.
- Τα κατ'ιδίαν εδαφικά κριτήρια που υιοθετεί το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου προς τον ανωτέρω σκοπό, είναι αποτέλεσμα των αντιτιθέμενων συμφερόντων των μερών αλλά και των δικαιολογιακών σκοπών που επιχειρεί να ικανοποιήσει το ίδιο, μέσα από την ερμηνεία του. Τούτο όμως δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να παραγνωρίζεται η πολύτιμη συνδρομή του, στην καθιέρωση ενός ενιαίου και ασφαλούς δικαϊκού συστήματος στον χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι δυσκολίες, ως εκ τούτου, με τις οποίες καλείται να αναμετρηθεί ο επιστήμονας-ερμηνευτής, συνθέτουν ένα πολύπλευρο στοίχημα, του οποίου η έκβαση εξαρτάται επιπλέον από την σημασία την οποία προσλαμβάνουν τα ανωτέρω εδαφικά κριτήρια, κατά την δεδομένη συγκυρία της μελέτης τους. Διότι, ασφαλώς η

Η ΕΙΔΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΔΟΤΙΚΗ ΒΑΣΗ ΤΟΥ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ

παρακολούθηση της εξέλιξης της νομολογίας του ΔΕΕ συμπεριλαμβάνει τον αναστοχασμό των συντεταγμένων του δικαϊκού χώρου και χρόνου, όπου λαμβάνει χώρα η εκτίμησή της.

- Τα ελληνικά δικαστήρια, ως προς την ερμηνεία της δικαιοδοτικής βάσης του αδικήματος, ακολουθούν παρά πόδας την συσταλτική ερμηνεία της νομολογία του Δικαστηρίου.

ΕΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΜΕΛΕΤΕΣ - ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανθιμος Α.*, Προσβολή προσωπικότητας στο διαδίκτυο - Ζητήματα διεθνούς δικαιοδοσίας (με αφορμή την ΕφΔωδ 220/2013), *Συνήγορος* 2014 (τεύχ. Μαΐου-Ιουνίου) σ. 76-77.
- Ανθιμος Α.*, «I should be so lucky», Διεθνής δικαιοδοσία και προσβολή της προσωπικότητας στο διαδίκτυο, *ΕΠολΔ* 2012, σ. 260 επ
- Αρβανιτάκης Π.*, Η έννοια του «τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός» επί σύνθετης αδικοπρακτικής συμπεριφοράς κατά το άρθρο 5 σημ. 3 ΣυμβΛουγκ/ΚανΒρΙ, *ΕΠολΔ* 2009 σ. 474, 476, 478
- Βασιλακάκης Ε.*, Δωσιδικία του τόπου όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός ή όπου ασκείται η ποινική δίωξη, σε *Liber Amicorum Κεραμέως: Η Σύμβαση των Βρυξελλών για την διεθνή δικαιοδοσία και εκτέλεση αποφάσεων, δέκα χρόνια εφαρμογής της στην Ελλάδα*, 2000, σ. 51, 53.
- Βασιλακάκης Ε.*, Η δωσιδικία του τόπου του ζημιογόνου γεγονότος σε περίπτωση επαπειλούμενων αδικοπραξιών (κατά το άρθρο 5 σημ. 3 του κανονισμού 44/2001), *Αρμ* 2005 σ. 3, 5
- Βασιλακάκης Ε.*, «Ειδικές βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας επί διαφορών από σύμβαση και αδικοπραξία», 2004, σελ. 56-57, 187, 191, 200, 201, 202, 233, 234, 239
- Βασιλακάκης Ε.*, Δικονομικό Διεθνές Δίκαιο, Σχολιασμένη Νομολογία, 2008, σ. 52, με παρατ.του ίδιου *Βασιλακάκης Ε.* «Τροποποιήσεις της Συμβάσεως Βρυξελλών που αφορούν στη διεθνή δικαιοδοσία», *Αρμ* 2001 σ.1673-1674, 1673
- Βεγίρη Ε.*, παρατηρήσεις στην απόφαση ΕφΔωδ 220/2013, *ΔΙΜΜΕ* τ. 2, 2014 σ. 206.
- Βόσσορς Κ.*, σημείωμα του ίδιου στην απόφαση Pickney, δημοσιευμένη στο ΔΙΜΕΕ (τ.10^{ος}), 2013 σ. 555 §4.
- Γέσιου Φαλτσή Π.*, Διεθνής Δικαιοδοσία των ελληνικών Δικαστηρίων κατά τον Καν 44/2001 σε: Η δικονομική έννομη τάξη, Μελέτες και Γνωμοδοτήσεις Αστικού Δικονομικού και Ετρωπαϊκού Δικονομικού Δικαίου, 2009, σ. 929, 930, 931.
- Γραμματικάκη – Αλεξίου Α.*, Internet και ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, Συμβατικές και αδικοπρακτικές ενοχές στον κυβερνοχώρο, *Αρμ* 1998 (4), σ.411, 412 με τις εκεί παραπομπές.
- Δεληκωστόπουλος Ι.*, Ασφαλιστικά μέτρα κατά τον Κανονισμό 44/2001, *ΕΠολΔ* 2011, σελ. 6 επομ.
- Δεληκωστόπουλος Ι.*, Δωσιδικία της αδικοπραξίας στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη, *ΕΠολΔ* 2014, §12 σ.448-449, 450, 451
- Δεληκωστόπουλος Ι.*, «Δωσιδικία της αδικοπραξίας στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη: η προβληματική κατ'εφαρμογή του κανονισμού 1215/2012», *ΕΠολΔ* 2014 §20 σ.455

Δεληκωστόπουλος Ι., «Εναλλακτικοί δικαιοδοτικοί σύνδεσμοι για διαφορές στο διαδίκτυο», Δ/νη 2012 §4, σ. 1228 επομ. και στην Νόμος σε πλήρες κείμενο.

Δεληκωστόπουλος Ι., Η έδρα της εταιρείας στο ευρωπαϊκό δικονομικό δίκαιο, ΕΠολΔ 2013.166
Δεληκωστόπουλος Ι., Ζητήματα από την εφαρμογή του Κανονισμού 1215/2012 για τη Διεθνή Δικαιοδοσία και την Εκτέλεση Αποφάσεων, 2006.

Ζουμπούλης Χ., Ασφαλιστικά μέτρα κατά τον κανονισμό 44/2001 (ΕΚ), που εκφωνήθηκε στην Ένωση Ελλήνων Δικονομολόγων την 5η Απριλίου 2005, δημ. σε Δίκη (37) 2006, σ. 350.

Καϊσης Αθ., Τα ασφαλιστικά μέτρα κατά το άρθρο 24 της Σύμβασης των Βρυξελλών, Liber Amicorum Κ. Κεραμέως, 2000, σ. 283 επομ.

Καράκωστας Ι., Το δίκαιο του Ιντερνετ, ΝοΒ 1998 (τ. 46), σ. 1172.

Κεραμέας Κ., Διεθνής δικαιοδοσία σε αδικοπρακτικές αξιώσεις κατά την σύμβαση των Βρυξελλών, ΕΕΕυρΔ 1994, σ. 921, 928-929, 930

Κεραμέας Κ., Διεθνής Δικαιοδοσία επί διαφορών ναυτικού δικαίου στις ηπειρωτικές χώρες και ιδίως στην Ελλάδα, Νομικές Μελέτες ΙΙ, 1994, σ.536

Κεραμέας Κ., Σύμβαση από αδικοπραξία κατά την νομολογία του ΔΕΚ, ΕΕΕυρΔ 2001, σ. 211

Κεραμέας/Κρεμλής/Ταγαράς, Η σύμβαση των Βρυξελλών για την διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων, Ερμηνεία κατ'άρθρο, 1989, άρθρ.5 σημ.3, §30, σ.69

Κεραμέας/Κρεμλή /Ταγαρά «Η Σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων όπως ισχύει στην Ελλάδα», Ερμ. κατ'άρθρ. Συμπλήρωμα 1989-1996, σ. 41.

Λιάσκος Ε./Πυργάκης Δ., Η συμβολή των κανόνων Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου στην επίτευξη ασφάλειας δικαίου στο Internet, ΧρΙΔ 2002, σ. 492-493

Μακρίδου Κ., Έδρα νομικών προσώπων, εκκρεμοδικία και συνάφεια κατά τον κανονισμό «Βρυξέλλες Ι» (44/2001), Μελέτες Αστικού Δικονομικού και Διεθνούς Δικονομικού Δικαίου, 2010, σ. 618 επ,

Μακρίδου Κ., Ερμηνευτικά Ζητήματα της αδικοπραξίας και «οινεί αδικοπραξίας» του άρθρου 5§3 της Συμβάσεως των Βρυξελλών, Αρμ 1990 (12), σ. 1167-1168

Μεϊδάνης Χ., «Η ελληνική δικονομική δημόσια τάξη στο πλαίσιο της Σύμβασης των Βρυξελλών και η προσβολή της απο «anti-suit injunction» (αντιαγωγική διαταγή) αγγλικού δικαστηρίου», ΔΕΕ 2005 σ. 152 επομ.

Μεταλληνός βλ. του ίδιου, Η διεθνής δικαιοδοσία των δικαστηρίων των κρατών μελών της ΕΟΚ επί αστικών και εμπορικών υποθέσεων κατά την σύμβασιν των Βρυξελλών της 27.9.1968 Δ 8 σ. 3 επομ και 30 επομ.

Μιχαηλίδου Μ., Νομολογιακή επεξεργασία της ειδικής βάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας σε αδικοπρακτικές αξιώσεις από το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΔΙΚΗ (31) 2000, σ.199, 201, 206

Μουσταῖρα Ε., «Πρόσφατη νομολογία στον αγγλοσαξωνικό χώρο αναφορικά με την εφαρμογή του forum non conveniens: Εισήγηση στο Ελληνικό Ινστιτούτο Διεθνούς και Αλλοδαπού δικαίου, 17.01.2011, δημοσ. ΔΕΕ 2011, σ. 532 επομ.

Νικόλαος Θ. Νίκας/Ευγενία Ρ. Σαχπεκίδου, Ευρωπαϊκή Πολιτική Δικονομία, Ερμηνεία κατ'άρθ. του Κανονισμού Βρυξ Ια (1215/2012), 2016, αρθ. 7 σημ. 2, §122, σ.163, §13 σ.165.

Νικολαΐδης Γ., Ο δικαιολογητικός λόγος της δωσιδικίας του ποινικού αδικήματος, ΝοΒ 1977.592 επ.

Σαραφιανός Δ., παρατηρήσεις στην απόφαση P. Hedjuk, δημοσιευμένη στο ΔΙΜΕΕ (τ. 12^{ος}), 2015 σ. 441

Σιδηρόπουλος Θ., Το δίκαιο του διαδικτύου, Β' εκδ., 2008, σ.310 με τις εκεί παραπομπές.

Τσικρικάς Δ., Η ελευθερία του ενάγοντα προς επιλογή forum («άγρα δικαστηρίου») ΕλλΔνη 2006 σ. 664 επομ.

Χασιρτζόγλου Μ., Οι τροποποιήσεις του ΚΠολΔ με τα άρθρα 1 έως 21 του Ν. 3994/2011 ΕΠολΔ 2013, σ. 39-40

Andrew F. Christie, Private International Law Issues in Online Intellectual Property Infringement Disputes with Cross-Border Elements. An Analysis of National Approaches, που παρουσιάστηκε στο πλαίσιο του συνεδρίου της WIPO, τον Ιανουάριο του 2015 στην Γενεύη, διαθέσιμη στο http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_rep_rfip_2015_1.pdf.

Easterbrook, Frank H., "Cyberspace and the law of the horse" (1996), διαθέσιμη στο <https://www.law.upenn.edu/fac/pwagner/law619/f2001/week15/easterbrook.pdf>

M. Haentjens & D.J. Verheij, «Finding Nemo: Locating Financial Losses after Kolassa/Barclays Bank and Profit» σ. 17-18, δημοσιευμένη εδώ https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2793727

R. Matulionyte, «Enforcing Copyright Infringements Online. In Search of Balanced Private International Law Rules» στο Journal of Intellectual Property, Information Technology, and Electronic Commerce Law (JIPITEC), τευχ. 6, ν. 2/2015, σ. 138, §33, σ. 133-134, §10, σ. 135-137 §20-27 και σ. 137-138 §28-29, διαθέσιμη στο <http://www.jipitec.eu/issues/jipitec-6-2-2015>.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

➤ η αναζήτηση των αποφάσεων του ΔΕΕ έγινε μέσω του ιστότοπου https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/el/ (η παράθεση γίνεται κατά χρονολογική σειρά δημοσίευσης)

ΔΕΚ, απόφαση της 30^{ης} Νοεμβρίου 1976, **Handelskwekerij G. J. Bier BV κατά Mines de potasse d'Alsace SA**, C-21/76, ΣυλλΝομ 1976 σ. 1735

ΔΕΚ, απόφαση της 6^{ης} Οκτωβρίου 1976, **A. De Bloos, SPRL κατά Société en commandite par actions Bouyer**, C-14/76, ΣυλλΝομ 1976 σ. 1497

ΔΕΚ, απόφαση της 14^{ης} Οκτωβρίου 1976, **LTU Lufttransportunternehmen GmbH & Co. KG κατά Eurocontrol**, C-29/76, ΣυλλΝομ 1976 σ. 1541

ΔΕΚ, απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1976, **Industrie Tessili Italiana Como κατά Dunlop AG**, C-12/76, ΣυλλΝομ 1976 σ.1473

ΔΕΚ, απόφαση της 15^{ης} Ιουνίου 1988, **Αθανάσιος Καλφάλης κατά Banque Schröder, Münchmeyer, Hengst & Co. και λοιποί**, C-189/87, ΣυλλΝομ 1988 σ.5565

ΔΕΚ, απόφαση της 22^{ας} Νοεμβρίου 1978, **Somafer SA κατά Saar-Ferngas AG**, C-33/78 ΣυλλΝομ 1978 σ. 2183.

ΔΕΚ, απόφαση της 26^{ης} Μαρτίου 1992, **Mario Reichert, Hans-Heinz Reichert και Ingeborg Kockler κατά Dresdner Bank AG**, C-261/90, ΣυλλΝομ 1992 σ. 2149.

ΔΕΚ, απόφαση της 19^{ης} Ιανουαρίου 1993, **Shearson Lehmann Hutton Inc. κατά TVB Treuhandgesellschaft für Vermögensverwaltung und Beteiligungen mbH**, C-89/9, ΣυλλΝομ 1993 σ. 0139

ΔΕΚ, απόφαση της 7^{ης} Μαρτίου 1995, **Fiona Shevill, Ixora Trading Inc., Chequepoint SARL και Chequepoint International Ltd κατά Presse Alliance SA**, C-68/93, ΣυλλΝομ 1995 σ.0415.

ΔΕΚ, απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 1998, **Réunion européenne SA κ.λπ. κατά Spliethoff's Bevrachtungskantoor BV και του πλοιάρχου και κυβερνήτη του πλοίου "Alblasgracht V002"**, C-51/97 ΣυλλΝομ 1998 σ. 6511

ΔΕΚ απόφαση της 17^{ης} Δεκεμβρίου 1998, **Embassy Limousines & Services κατά Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου**, T-203/96, ΣυλλΝομ 1998 σ. 4239

ΔΕΚ, απόφαση της 17^{ης} Σεπτεμβρίου 2002, **Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA κατά Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH (HWS)**, C-334/00, ΣυλλΝομ 2002 σ. 7357

High Court of Australia, **Gutnick v Dow Jones** {2002} 56, δημοσιευμένη εδώ: <http://eresources.hcourt.gov.au/showCase/2002/HCA/56>

ΔΕΕ, απόφαση της 25^{ης} Οκτωβρίου 2011, **eDate Advertising GmbH κ.λπ. κατά X και Société MGN LIMITED**, C-509/09 και C-161/10, Συλλ. Νομ 2011 σ. 0269

ΔΕΕ, υπόθεση της 25^{ης} Οκτωβρίου 2012, **Folien Fischer AG και Fofitec AG κατά Ritrama SpA**, C-133/11

ΔΕΕ, απόφαση της 19^{ης} Απριλίου 2012, **Wintersteiger AG κατά Products 4U Sondermaschinenbau GmbH**, C-523/10

ΔΕΕ, απόφαση της 11^{ης} Απριλίου 2013, **Land Berlin κατά Ellen Mirjam Sapir**, C-645/11

ΔΕΕ, απόφαση της 18^{ης} Ιουλίου 2013, **ÖFAB, Östergötlands Fastigheter AB κατά Frank Koot και Evergreen Investments BV**, C-147/12

ΔΕΕ, απόφαση της 3^{ης} Οκτωβρίου 2013, **Peter Pinckney κατά KDG Mediatech AG**, C170/12

ΔΕΕ, απόφαση της 16^{ης} Ιανουαρίου 2014, **Andreas Kainz κατά Pantherwerke AG**, C-45/13

ΔΕΕ, απόφαση της 13^{ης} Μαρτίου 2014, **Marc Brogsitter κατά Fabrication de Montres Normandes EURL και Karsten Fräβdorf**, C-548/12

ΔΕΕ, απόφαση της 5^{ης} Ιουνίου 2014, **Coty Germany GmbH κατά First Note Perfumes NV**, C-360/12

ΔΕΕ, απόφαση της 22^{ας} Ιανουαρίου 2015, **Pez Hejduk κατά EnergieAgentur.NRW GmbH**, C-441/13.

ΔΕΕ, απόφαση της 28^{ης} Ιανουαρίου 2015, **Harald Kolassa κατά Barclays Bank plc**, C-375/13

ΔΕΕ, απόφαση της 7^{ης} Μαΐου 2015, **Holterman Ferho Exploitatie BV κατά Friedrich Leopold Freiherr Spies von Büllesheim**, C-47/14

ΔΕΕ, απόφαση της 20^{ης} Απριλίου 2016, **Profit Investment SIM SpA κατά Stefano Ossi κ.λπ.**, C-366/13

ΔΕΕ, απόφαση της 16^{ης} Ιουνίου 2016, **Universal Music International Holding BV κατά Michael Tétréault Schilling/Irwin Schwartz/ Jozef Brož**, C-12/15

ΔΕΕ, απόφαση της 14^{ης} Ιουλίου 2016, **Granarolo SpA κατά Ambrosi Emmi France SA**, C-196/15

ΔΕΕ, απόφαση της 28^{ης} Ιουλίου 2016, **Gazdasági Versenyhivatal κατά Siemens Aktiengesellschaft Österreich**, C-102/15.

ΔΕΕ, απόφαση της 21^{ης} Δεκεμβρίου 2016, **Concurrence SARL κατά Samsung Electronics France SAS/ Amazon Services Europe Sàrl**, C-618/15

ΔΕΕ, απόφαση της 17^{ης} Ιουλίου 2017, **Ingrid IIsjan κατά Svensk Handel AB**, C-194/16.

➤ η αναζήτηση των αποφάσεων των Ελληνικών Δικαστηρίων έγινε μέσω του ιστότοπου <http://lawdb.intrasoftnet.com/index.php> («Ηλεκτρονική Συλλογή ΝΟΜΟΣ») και <http://www.dsanet.gr/1024x768Auth.htm> («Ηλεκτρονική Συλλογή ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ»)

«Μια δίκαιη κοινωνία δεν μπορεί να επιτευχθεί με τη μεγιστοποίηση απλώς της ωφέλειας ή με τη διασφάλιση της ελευθερίας της επιλογής. Για να μπορέσουμε να διαμορφώσουμε μια δίκαιη κοινωνία θα πρέπει να στοχαστούμε από κοινού το νόημα μιας αγαθής ζωής και να δημιουργήσουμε μια δημόσια σφαίρα δεκτική στις διαφωνίες που ανακύπτουν αναπόφευκτα»

Michael J. Sandel, απόσπασμα από το βιβλίο του με τον
τίτλο «Δικαιοσύνη, Τι είναι το Σωστό;»
εκδ. Πόλις, 2017 σ. 366